

**ИЗВЕШТАЈ ВО СЕНКА
ЗА ИМПЛЕМЕНТАЦИЈА
НА СТРАТЕГИЈАТА ЗА
РОДОВА ЕДНАКВОСТ
2018/2019**

PEAK-OP
истражување во акција

**ИЗВЕШТАЈ ВО СЕНКА ЗА ИМПЛЕМЕНТАЦИЈА НА
СТРАТЕГИЈАТА ЗА РОДОВА ЕДНАКВОСТ 2018/2019**

Издавач: Реактор - Истражување во акција

За издавачот: Тања Иванова

Дизајн: КОМА

Бесплатен/Некомерцијален примерок

CIP - Каталогизација во публикација
Национална и универзитетска библиотека „Св. Климент Охридски“, Скопје
305(497.7)“2018/19“(047)

ИЗВЕШТАЈ во сенка за имплементација на Стратегијата за родова
еднаквост [Електронски извор] : 2018/2019. - Скопје : Реактор -
Истражување во акција, 2021

Начин на пристапување (URL): <https://www.reactor.org.mk>. - Текст во PDF
формат, содржи 102 стр. - Наслов преземен од екранот. - Опис на изворот
на ден 08.01.2021. - Фусноти кон текстот. - Библиографија: стр. 99-102

ISBN 978-608-4684-37-4

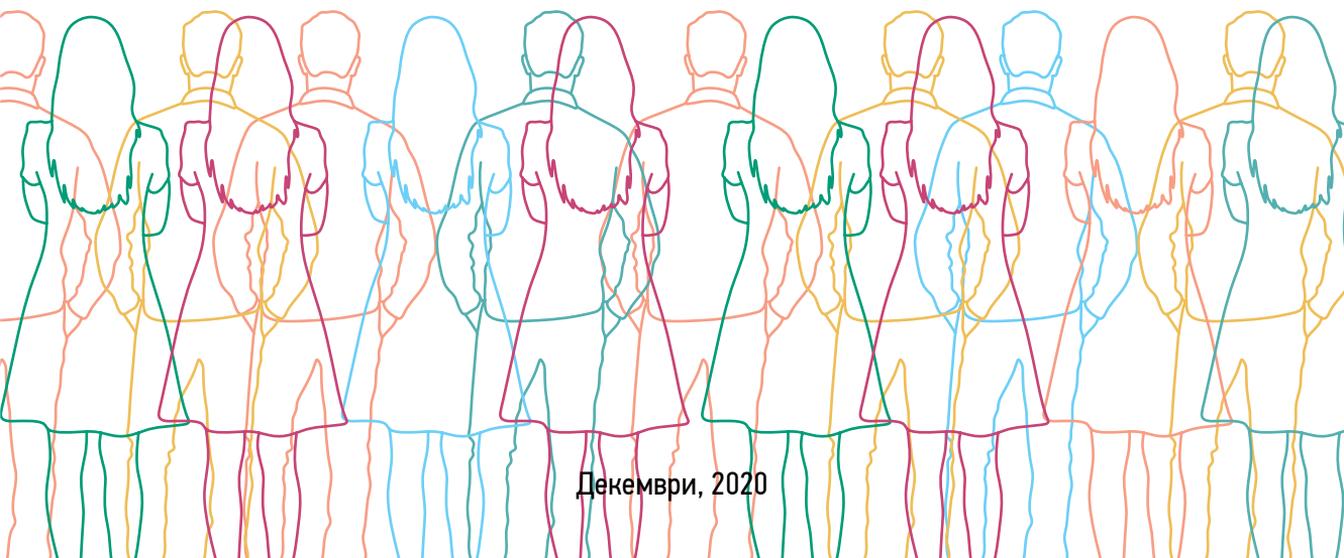
а) Родова еднаквост -- Национална стратегија -- Македонија -- 2018-2019
-- Извештаи

COBISS.MK-ID 52849669

Овој материјал е изготвен со финансиска поддршка од Шведската агенција за меѓународен развој и соработка (Sida) и Фондацијата Квина тил Квина. За содржината на овој документ целосно е одговорен Реактор – Истражување во акција и во никој случај не ги рефлектира позициите на Sida и Квина тил Квина.

**ИЗВЕШТАЈ ВО СЕНКА
ЗА ИМПЛЕМЕНТАЦИЈА
НА СТРАТЕГИЈАТА ЗА
РОДОВА ЕДНАКВОСТ
2018/2019**

Декември, 2020

СОДРЖИНА

РЕЗИМЕ.....	6
ПРЕГЛЕД НА КОНТЕКСТОТ.....	28
ВОВЕД.....	29
ИНСТИТУЦИОНАЛЕН КОНТЕКСТ.....	31
СЛЕДЕЊЕ НА СПРОВЕДУВАЊЕТО НА СТРАТЕГИЈАТА.....	33
Единици на локалната самоуправа.....	33
Органи на државната управа.....	35
Интер-ресорска консултативна и советодавна група за еднакви можности на жените и мажите.....	37
Комисија за еднакви можности на жените и мажите.....	40
Постојана анкетна комисија за заштита на слободите и правата на граѓанинот.....	43
БУЏЕТ ЗА СПРОВЕДУВАЊЕ НА МЕРКИТЕ.....	44
СЛЕДНИ ЧЕКОРИ.....	46
МЕТОДОЛОГИЈА.....	47
ИМПЛЕМЕНТАЦИЈА НА АКТИВНОСТИТЕ.....	48
СТРАТЕШКА ЦЕЛ 1: Воспоставување на ефективен и ефикасен систем на постигнување родова еднаквост преку функционални механизми за поддршка на национално и локално ниво, хармонизирани индикатори за мерење на прогрес на родова еднаквост и обезбедена родово разделена статистика.....	52
Специфична стратешка цел 1.1: Обезбедена системска поддршка за интегрирање на родовите прашања во политиките и финансиските инструменти, согласно со Законот за еднакви можности на жените и мажите“.....	52
Специфична стратешка цел 1.2. Зајакната и ефективна функционалност на механизмите за родова еднаквост согласно одредбите од ЗЕМЖМ.....	60

СТРАТЕШКА ЦЕЛ 2: Подобрување на степенот на родова еднаквост во приоритетни тематски области	70
Специфична стратешка цел 2.1: Унапредување на родовата еднаквост во процесите на одлучување	70
Специфична стратешка цел 2.2: Подигната јавна свест, изменета законска регулатива и зајакнати капацитети на професионалци кои работат со жени жртви на насилство и родово-базирано насилство	74
Специфична стратешка цел 2.3: Подобрување на политиките и мерките со цел надминување на пречките за зголемена вработеност на жените	86
Специфична стратешка цел 2.4: Област- Образование	97
Специфична стратешка цел 2.5: Област здравство	109
СТРАТЕШКА ЦЕЛ 3: Негување/Градење на култура на еднакви можности и промоција на еднаков третман и недискриминација врз основа на пол	117
Специфична стратешка цел 3.1 Унапредување на културата за родово сензитивно известување во медиумите	117
Специфична стратешка цел 3.2: Воспоставена координација (соработка) меѓу јавниот, приватниот и граѓанскиот сектор во имплементацијата на Законот за еднакви можности на жените и мажите	124
НАЦИОНАЛЕН КОНТЕКСТ	126
Препораки	129
ЛИСТА НА СКРАТЕНИЦИ	132
АНЕКС I	136
ОРГАНИЗАЦИЈА И МЕТОДОЛОГИЈА ЗА ИСТРАЖУВАЊЕ/УРЕДУВАЊЕ НА ИЗВЕШТАЈОТ ВО СЕНКА ЗА СПРОВЕДУВАЊЕТО НА СТРАТЕГИЈАТА ЗА РОДОВА ЕДНАКВОСТ ВО 2018 и 2019 ГОДИНА	137
ОПИС НА ИСТРАЖУВАЧИТЕ АЛАТКИ ШТО СЕ КОРИСТЕА ВО ИСТРАЖУВАЊЕТО	138
БИБЛИОГРАФИЈА	140

РЕЗИМЕ

Националната стратегија за родова еднаквост (2013–2020) е првиот стратешки документ од овој тип за унапредување на еднаквите можности на жените и мажите во државата, усвоен во 2013 година од страна на Собранието на РСМ. Правната основа за носење на Стратегијата е членот 9, став 3 од Законот за еднакви можности на жените и мажите (ЗЕМЖМ), кој дополнително и ја дефинира институционалната структура надлежна за нејзината имплементација. Стратегијата, заедно со националните акциски планови и оперативните планови имаат цел да обезбедат целосна еднаквост меѓу родовите на хоризонтално ниво, преку вклучување на родовата перспектива во работата на сите нивоа на институционалната поставеност, но и секторски, преку специфични активности и мерки за унапредување на еднаквите можности.

...7

Извештајот во сенка за имплементацијата на Стратегијата за родова еднаквост за периодот 2018 и 2019 година е четвртиот независен извештај кој претставува сеопфатна анализа на степенот на исполнување на мерките и активностите предвидени во Стратегијата, Националниот акциски план 2018-2020 (НПАРЕ), како и во оперативниот план за 2018/2019 година со активности во надлежност на Министерството за труд и социјална политика.

Методологијата е развиена во рамките на проектот Совет за родова еднаквост, финансиски поддржан од Европската Унија, а за првпат е применета во 2013 година. Овогодишниот извештај е подготвен со мала модификација на методологијата во однос на прибирањето податоци, но начинот на известување е идентичен и овозможува компаративен пристап во поглед на претходните извештаи во сенка. Извештајот е подготвен во рамките на проектот за застапување на правата на жените на ниво на ЕУ, поддржан од Фондацијата Квина тил Квина.

СУМАРЕН ПРЕГЛЕД

години на следење	2018 – 2019
број на активности	113
Опфатеност на НПАРЕ 2018-2020 со ОП 2018/2019 ¹	21 од 113 вкупно во НПАРЕ, односно од 55 ² активности од НПАРЕ кои се во директна надлежност на МТСП
Број на активности со значајно или трансформативно влијание	107
Степен на исполнување во проценти³	
Целосно	25%
Значително	18%
Делумно	27%
Не е започнато	26%
Навременост	
Не е започнато	26%
Доцни	34,5%
Навремено	34,5%

Позитивно е што **државни финансиски средства** за исполнување на активностите се издвојуваат на годишно ниво, но како и претходните години, тие не се доволни, ниту пак процесот на нивно трошење е транспарентен.

Така, за 2018 и 2019 година за спроведување на Стратегијата, бил издвоен буџет преку националната програма за родова еднаквост и недискриминација во вкупен износ за двете години од 38.520 евра, односно 6150 евра за

- 1 Земен е предвид само оперативниот план за 2018/2019 на Министерството за труд и социјална политика.
- 2 Во овие се вклучени активностите од НПАРЕ 2018-2020, за 2018 и 2019 година кои се во директна надлежност на МТСП. Активностите на ОДУ кои се во состав на МТСП, но имаат своја надлежност за спроведување на активности од НПАРЕ не се вклучени. Доколку би се зеле и тие предвид, тогаш бројот на активности кои се во надлежност на ова Министерство, а не се опфатени со неговиот Оперативен план, е поголем.
- 3 Заради олеснет преглед, бројките се заокружени.

2018 и 32.370 евра за 2019 година. Од друга страна, преку донации во 2020 година обезбедени се 215.933 евра од телото на Обединетите нации за родова еднаквост и зајакнување на жените – UN Women и 150.000 евра од Министерството за надворешни работи на Холандија. Меѓутоа, овие средства се специфично наменети за одреден број активности од Акцискиот план за 2018-2020 година и не може да покријат активности надвор од рамките на добиените грантови. Дополнително, граѓанските организации се поретко финансиски поддржани преку националниот буџет, и активностите од НПАРЕ и Стратегијата ги спроведуваат доколку добијат донации од други извори.

Во периодот 2018/2019 година, како и во претходните години, имплементацијата на Акцискиот план е ограничена поради недостиг на човечки и финансиски ресурси, ограничени капацитети на администрацијата, неусогласеност на стратегиските и оперативните документи, непостоење методологија за следење на имплементацијата, слаба меѓу-институционална координација како и ограничено учество на граѓанскиот сектор од аспект на материјални/финансиски услови.

...9

Сè уште постои **неконзистентност меѓу планираните активности во НПАРЕ и во ОП** и не се земени предвид препораките од претходните извештаи во сенка за 2014 и 2015 година, за усогласување на активностите. **Известувањето за имплементацијата** на НПАРЕ и понатаму не е според индикаторите предвидени во Акцискиот план и начинот на известување не дава јасен и сеопфатен преглед за напредокот на родовата еднаквост во Северна Македонија, како и за степенот на имплементацијата на НПАРЕ.

Меѓусебната соработка на институциите надлежни за спроведување на Стратегијата и Акцискиот план е на особено ниско ниво што е видливо од неусогласеноста во одговорите доставени од институциите кои се однесуваат на активности заемно поврзани, како и од извештаите кои се доставуваат до Министерството за труд и социјална политика. Неретко ваквите одговори и извештаи содржат контрадикторни податоци чија проверка е речиси невозможна поради **недостаток на јавно објавени информации**. Дополнителен проблем е што и покрај законската обврска, голем дел од институциите не ги доставуваат своите годишни извештаи за напредокот на родовата еднаквост до Министерството за труд и социјална политика. Ова е особено видливо во начинот на известување од страна на општините; 40% од општините во 2018 година и 34,5% во 2019 година не доставиле извештаи воопшто. Малку подо-

бра, но слична е ситуацијата и со извештаите од страна на органите на државна управа – 25% и 23% од органите не доставиле извештаи за 2018 и 2019 соодветно. Уште попроблематично е што значителен дел од овие извештаи се доставуваат празни, само колку што е технички неопходно да се исполни законската обврска.

Соработката на институциите со граѓанските организации е генерално подобрена, но, вклученоста на граѓанските организации во имплементацијата на НПАРЕ и понатаму е ограничена, пред сè поради ограничените материјални услови.

Клучните чинители според ЗЕМЖМ, односно тела кои се надлежни за имплементирање и следење на Стратегијата како и за предлагање реформи за унапредување на родовата еднаквост, работат на база на формално исполнување на обврските. Така на пример, Комисијата за еднакви можности на жените и мажите (КЕМЖМ) при Собранието на РСМ одржува јавни дебати на теми поврзани со родовата еднаквост, но ретко поднесува иницијативи и законски амандмани кои би ја вклучиле родовата перспектива во домашното законодавство на хоризонтално ниво. Слично, Интер-ресорската консултативна и советодавна група за еднакви можности (ИРГ), одржува седници на кои се разгледуваат и се дебатираат национални документи од областа на родовата еднаквост, но не се носат заклучоци од овие седници, ниту пак тие се проследени со некои конкретни активности.

За периодот од 2018 – 2019 година вкупниот број на активности од акцискиот план кои се целосно исполнети е зголемен во споредба со претходните години, но не значително. Дополнително, 26% од активностите кои биле предвидени за 2018 и 2019 година, воопшто не се започнати во 2020 година. Имајќи ги предвид настаните и кризата предизвикана од болеста Ковид-19, како и времето потребно да се имплементира една активност, мали се шансите за исполнување на незапочнатите активности како и активностите од 2020 година.

Имајќи го предвид степенот на исполнување на активностите од НПАРЕ, **најголем напредок** се забележува во областите на здравството и медиумите.

Како најпозитивни аспекти од областа здравство, може да се издвојат: усвојувањето на новиот Закон за прекинување на бременоста кој се базира на пристапот на човекови права, континуираниот скрининг за малигни заболувања, како и постојаните обуки за медицинскиот персонал за родово сензитивен

пристап кон работата со своите пациенти. Сепак, и покрај ваквите позитивни промени, генерално, недостасува ефективна имплементација на новиот закон⁴, и недостасуваат јавно објавени и достапни податоци за спроведувањето на планираните активности со мерливи показатели за успешноста на спроведувањето.

Во областа на медиумите се спроведени речиси сите активности во надлежност на Агенција за аудио и аудиовизуелни медиумски услуги. Ова е всушност единствениот орган на државната управа што успешно и предвременно ги завршил планираните активности од Акцискиот план и поради ова во оваа област е видлив најголем напредок. Но, општо гледано, потребни се уште големи напори кон искоренување на родовите стереотипи и дискриминаторски содржини присутни во медиумите. Огромен предизвик за оваа област, во овој извештаен период, беше и распуштањето на Комисијата за заштита од дискриминација и неспроведениот избор на нова. Со тоа граѓаните останаа без ефективен и лесно достапен механизам за заштита од дискриминација преку едноставно поднесување претставки. Советот за етика во медиумите (СЕММ) работи континуирано по поднесени претставки од граѓаните, но неговиот мандат е ограничен на советодавно укажување во случај на прекршување на етичкиот кодекс на новинарите.

...11

Најслаб напредок се забележува во областите на родово-базирано насилство (РБН) и вклученост на жените на пазарот на трудот.

Иако државата ја има ратификувано Истанбулската конвенција, домашното законодавство не е ни одблиску целосно усогласено со Конвенцијата. Започната е постапката за носење на законската рамка за заштита и борба против семејно насилство и насилство врз жените, но овој процес постојано се одолговлекува. Во меѓувреме, недостасуваат родово-разделени податоци за областа, недостасува свест за овој вид насилство и кај давателите на услуги, кај медицинскиот персонал и кај полициските службеници со цел да се одбегне ризикот од двојна виктимизација на жртвите, недостасуваат центри за жртви

4 Види: Европска Комисија (2020) Извештај за напредокот на државата. Стр.12. Достапно на: https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/sites/near/files/north_macedonia_report_2020.pdf и ХЕРАмлади (2020) Младите бараат: Пристапна и достапна модерна контрацепција Документ за јавни политики за унапредување на пристапност и достапноста на модерната контрацепција во Република Северна Македонија. Достапно на: <https://hera.org.mk/wp-content/uploads/2020/02/Pozicijonen-dokument-HERAmladi-Kontraczepeczija.pdf>

на насилство низ целата држава⁵, а недостасува и соодветна судска заштита и соодветна финансиска/материјална помош за жртвите⁶.

Вклученоста на жените на пазарот на трудот е сè уште значително ниска, а државните програми за вработување и самовработување не ги отсликуваат потребите на жените. Сосема малку е сторено за заштита од родово базирана дискриминација на пазарот на трудот, особено во делот на судска заштита и систематизирано евидентирање податоци. Она што се спроведува, како истражувања, кампањи и поддршка при пријавување случаи, е пред сè благодарение на граѓанските организации кои работат во областите на дискриминација, род и работнички права. Конечно, малку е направено и за постигнување рамнотежа на приватниот и професионалниот живот што дополнително би го олеснило учеството на жените на пазарот на трудот.

Во останатите области како што се образование, политика и институционални механизми за унапредување на родовата еднаквост во државата, видлив е **ограничен напредок**.

...12

Во делот на образование повторно најголемите заслуги поради кои се спроведуваат реформи со кои се унапредува родовата перспектива, се на сметка на граѓанските организации. Така на пример најзначајни достигнувања се ревидирања на содржините на учебниците, а се воведува и пилот програма за сеопфатно сексуално образование. Сепак останува потребата од засилено работење во полето на спречување силеџство и сексуално вознемирување во училиштата како и јакнење на капацитетите и свеста на наставниот кадар и стручните служби за целосно вклучување на родовата димензија во својата работа. Во областа политика, во овој период се забележува изразена политичка волја од страна на политичарите и функционерите во државата, но недостасува примена во пракса и приоритизирање на родовата еднаквост во процесите на носење одлуки. Конечно, главниот механизам за креирање и спроведување на родовите политики во државата, Секторот за еднакви можности при МТСП, и понатаму има ограничен мандат кој нема надлежност за контрола над спроведувањето на Стратегијата од страна на другите институции на државната управа. Поради ова, не треба да се отстапува од идејата за формирање на ново владино тело за родова еднаквост кое ќе има поширок мандат за унапредување на родовата перспектива во креирањето политики и буџети и имплементација на стратешките документи.

5 Европска Комисија (2020) Извештај за напредокот на државата. Достапно на: https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/sites/near/files/north_macedonia_report_2020.pdf

6 Само жртвите на семејно насилство во моментот може да добијат еднократна парична помош од 15.000 денари според Законот за социјална заштита, а во судската заштита сè уште не се применува праксата за отстранување на насилникот од домот на жртвата како заштитна и превентивна мерка.

табела 1.

ОЦЕНА ЗА НАПРЕДОКОТ СПОРЕД ПРЕДВИДЕНИТЕ АКТИВНОСТИ

Во табелата подолу се прикажани активностите од Националниот план за акција за родова еднаквост 2018-2020 (НПАРЕ), кои се предвидени за реализација во 2018 и 2019 година. Притоа, прикажан е степенот на исполнување, потенцијалното влијание, навременоста како и следните чекори што треба да се преземат до истекнувањето на моменталниот Акциски план и по усвојувањето на новиот.

	Краток назив на активноста	Потенцијално Влијание				Степен на исполнување				Навременост	Следни чекори
		Нема	Мало	Значајно	Трансформативно	Не е започнато	Делумно	Значително	Целосно		
1	Методологија за стратешко планирање со родова перспектива			☑			☑			Доцни	Понатамошна работа
2	Работни средби и обуки за примена на методологијата, измени во подготовката на буџети и родово буџетирање			☑		☑				Доцни	Понатамошна работа
3	Измени во подготовката на буџетите на ЕЛС и организирање информативни работилници			☑		☑				Доцни	Понатамошна работа
4	Формирање работни групи за РОБ во сите ЕЛС			☑		☑				Доцни	Понатамошна работа

...13

...14

	Краток назив на активноста	Потенцијално Влијание				Степен на исполнување				Навременост	Следни чекори
		Нема	Мало	Значајно	Трансформативно	Не е започнато	Делумно	Значително	Целосно		
5	Водич за РОБ			☑	☑			☑		Навреме	Целосно исполнето
6	Методологија за G-маркери			☑	☑			☑		Доцни	
7	7. Менторство за стратешко планирање и буџетирање на 2 пилот Министерство			☑	☑			☑		Навреме	Целосно исполнето
8	Обука за примена на Методологијата за G-маркери			☑	☑			☑		Доцни	Понатамошна работа
9	Три тематски јавни расправи на КЕМЖМ и КФБ во Собранието			☑	☑			☑		Навреме	Континуирана активност
10	Печатење и дистрибуција на едукативен материјал за РОБ		☑	☑	☑			☑		Навреме	Континуирана активност
11	Размена на добри практики во регионот и Земјите од ЕУ за РОБ			☑	☑			☑		Доцни	Континуирана активност
12	Сертифицирање на национални тренери за РОБ			☑	☑	☑				Не е започнато	Понатамошна работа
13	Обуки на административни службеници од сертифицирани обучувачи за РОБ ⁸			☑	☑			☑		Навреме	Континуирана активност

⁸ „Обуките се спроведуваат од сертифицирани обучувачи, но не од национални тренери“. (Одговор на МТСП)

	Краток назив на активноста	Потенцијално Влијание				Степен на исполнување				Навременост	Следни чекори
		Нема	Мало	Значајно	Трансформативно	Не е започнато	Делумно	Значително	Целосно		
14	Обуки за ГО за следење на локалните програми и буџети во 20 ЕЛС			☑		☑				Доцни	Понатамошна работа
15	Формирање работна група за измени на Законот за буџетите			☑					☑	Навреме	Целосно исполнето
16	Доставување на предлог Законот				☑	☑				Не е започнато	Понатамошна работа
17	Дебати и консултации за ефектите од ЗЕМЖМ и препораки за реформи			☑					☑	Навреме	Целосно исполнето
18	Спроведување на анализа за ефикасноста на родовата машинерија			☑					☑	Навреме	Целосно исполнето
19	Спроведување јавни расправи за заклучоците и препораките од анализата				☑				☑	Навреме	Целосно исполнето
20	Формирање работна група за усогласување на регулативата со ЗЕМЖМ				☑				☑	Навреме	Целосно исполнето
21	План за мониторинг и евалуација за НПАРЕ 2018 - 2020				☑				☑	Навреме	Целосно исполнето
22	Baseline индикатори за прогресот при имплементацијата на НПАРЕ 2018 - 2020 и СРЕ 2013-2020				☑	☑				Не е започнато	Понатамошна работа

...16

	Краток назив на активноста	Потенцијално Влијание				Степен на исполнување				Навременост	Следни чекори
		Нема	Мало	Значајно	Трансформативно	Не е започнато	Делумно	Значително	Целосно		
23	Методологија за креирање родово сензитивни политики на локално ниво				✓	✓				Не е започнато	Понатамошна работа
24	Обуки за административните службеници на локално ниво за примена на методологијата				✓		✓			Доцни	Понатамошна работа
25	Механизми за вклучување на родовата перспектива во Статутите на ЕЛС				✓		✓			Доцни	Понатамошна работа
26	Протокол за комуникација и координација помеѓу ЗЕЛС и МТСП				✓	✓				Не е започнато	Понатамошна работа
27	Размена на добри практики во регионот и земјите од ЕУ за родово-сензитивни политики				✓		✓			Доцни	Континуирана активност
28	Унифицирани алатки за известување за родовите перспективи на национално и локално ниво				✓			✓		Навреме	Целосно исполнето
29	2Анализа на функционалноста и ефикасноста на СЕМ				✓			✓		Навреме	Целосно исполнето
30	Јавни дебати по однос на препораките и заклучоците од анализата				✓			✓		Навреме	Целосно исполнето

	Краток назив на активноста	Потенцијално Влијание				Степен на исполнување				Навременост	Следни чекори
		Нема	Мало	Значајно	Трансформативно	Не е започнато	Делумно	Значително	Целосно		
31	Формирање работна група за измени на ЗЕМЖМ			☑	☑			☑		Навреме	Целосно исполнето
32	Тематски седници за родова еднаквост на Владата			☑		☑				Не е започнато	Понатамошна работа
33	Седници на државни секретари на Владата на РСМ за родовата еднаквост		☑			☑				Не е започнато	Понатамошна работа
34	Тематски состаноци на чинителите на локално ниво			☑			☑			Доцни	Понатамошна работа
35	Обуки за зајакнување на капацитетите на членовите на Собранието			☑			☑			Доцни	Понатамошна работа
36	Периодични извештаи за опфатот Е-модулите				☑			☑		Навреме	Континуирана активност
37	Промотивни активности за Е-модулите		☑			☑				Не е започнато	Оценето е како непотребно
38	Јавни дебати за зголемување на квотите за избрани лица од помалку застапениот пол во извршната и законодавната власт			☑			☑			Доцни	Понатамошна работа
39	Родово разделени податоци за излезеност на избори, кандидатски листи и освоени места				☑		☑			Доцни	Континуирана активност

	Краток назив на активноста	Потенцијално Влијание				Степен на исполнување				Навременост	Следни чекори
		Нема	Мало	Значајно	Трансформативно	Не е започнато	Делумно	Значително	Целосно		
40	40. Анализа на вклученоста на родовите перспективи во подзаконските акти на ДИК				☑	☑				Не е започнато	Понатамошна работа
41	41. Проценка за учеството на жените во процесите на одлучување, ефикасноста на квотите и препораки				☑	☑				Доцни	
42	42. Информативни брошури за различни форми на насилство врз жени и сервиси за жртви				☑			☑		Навреме	Континуирана активност
43	43. Истражувања за ставовите и стереотипите за родовата дискриминација и РБН				☑	☑				Не е започнато	Понатамошна работа
44	44. Јавни дебати за презентација на анализата на Кривичниот законик и закони за кои е потребно усогласување со ИК				☑			☑		Навреме	Целосно исполнето
45	45. Формирање работна група за Акциски план за имплементација на ИК				☑			☑		Навреме	Целосно исполнето
46	46. План за мониторинг и евалуација на имплементацијата на Акцискиот план				☑	☑				Не е започнато	Понатамошна работа

	Краток назив на активноста	Потенцијално Влијание				Степен на исполнување				Навременост	Следни чекори
		Нема	Мало	Значајно	Трансформативно	Не е започнато	Делумно	Значително	Целосно		
47	Работни средби за промени на законските регулативи и усогласување со ИК				☑			☑		Навреме	Целосно исполнето
48	Едукативен модул на препознавање на различните форми на насилство врз жени согласно ИК				☑		☑			Доцни	Понатамошна работа
49	Критериуми за давателите на специјализирани услуги за жени жртви на насилство				☑			☑		Навреме	Целосно исполнето
50	Континуирани обуки за релевантните државни институции				☑	☑				Не е започнато	Понатамошна работа
51	Лиценцирање на даватели на услуги за специјализирани сервиси за РБН				☑		☑			Доцни	Понатамошна работа
52	Модел за следење и супервизија на работата на давателите на услуги				☑	☑				Не е започнато	Понатамошна работа
53	Модул за даватели на услуги за кризна интервенција, работа со траума и ПТСД, психо-социјална помош и поддршка и БПП				☑	☑				Не е започнато	Понатамошна работа

	Краток назив на активноста	Потенцијално Влијание				Степен на исполнување				Навременост	Следни чекори
		Нема	Мало	Значајно	Трансформативно	Не е започнато	Делумно	Значително	Целосно		
54	Континуирани обуки за давателите на услугите од специјализираните сервиси			☑	☑					Доцни	Понатамошна работа
55	Модел за мулти-секторски тимови на локално ниво за постапување во случаи на РБН			☑				☑		Доцни	Понатамошна работа
56	Формирање на мулти-секторските тимови на локално ниво			☑				☑		Доцни	Понатамошна работа
57	Обуки и средби меѓу членовите на мулти-секторските тимови			☑				☑		Навреме	Целосно исполнето
58	Спроведување на 2 студии за РБН на јавни простори			☑				☑		Навреме	Целосно исполнето
59	Усогласување на пристапот за прибирање на податоци во јавните институции и НВО секторот			☑				☑		Доцни	Понатамошна работа
60	Синхронизирани податоци во ДЗС со последната репрезентативна анкета за РБН			☑				☑		Доцни	Понатамошна работа
61	Редовни мониторинг посети и супервизија на мулти-секторските тимови на локално ниво			☑	☑					Не е започнато	Понатамошна работа

	Краток назив на активноста	Потенцијално Влијание				Степен на исполнување				Навременост	Следни чекори
		Нема	Мало	Значајно	Трансформативно	Не е започнато	Делумно	Значително	Целосно		
62	Теренски активности за мерките за вработување и самовработување				☑					Нема одговор АВРМ	
63	Проценка на националниот контекст и адресирање на неплатениот труд и економијата на грижа				☑	☑				Доцни	Понатамошна работа
64	Медиумски кампањи за промоција на активните мерки за вработување и самовработување за жените		☑			☑				Доцни	Понатамошна работа
65	Обуки за ДИТ за родова сензибилизација и препознавање на родова дискриминација на пазарот на трудот				☑	☑				Доцни	Понатамошна работа
66	Објавување на редовни извештаи на ДИТ за случаи на родово базирана дискриминација на пазарот на труд				☑	☑				Не е започнато	Понатамошна работа
67	Кампањи за пријавување на родово базирана дискриминација на пазарот на трудот			☑		☑				Не е започнато	Понатамошна работа
68	Проценка на капацитети во градинките, домовите за стари лица и за лица со попреченост				☑			☑		Навреме	Целосно исполнето

	Краток назив на активноста	Потенцијално Влијание				Степен на исполнување				Навременост	Следни чекори
		Нема	Мало	Значајно	Трансформативно	Не е започнато	Делумно	Значително	Целосно		
69	Процена на ефикасноста на флексибилното работно време			☑		☑				Доцни	Понатамошна работа
70	Консултации со синдикатите и работодавачите за родовата перспектива при колективното договарање				☑	☑				Доцни	Понатамошна работа
71	Консултации за внесување одредби за недискриминација врз сите основи во законите од областа на образованието			☑			☑			Доцни	Понатамошна работа
72	Ревизија и унапредување на подзаконските акти за внесување на антидискриминаторски одредби				☑	☑				Доцни	Понатамошна работа
73	Протоколи за случаи на РБН, вознемирување и силециство во градинки и училишта				☑			☑		Навреме	Целосно исполнето
74	Ревизија на програмите за советување на родители и ученици во основно и средно образование				☑	☑				Доцни	Понатамошна работа
75	Прирачници за родова еднаквост за психолозите во основно и средно образование				☑	☑				Не е започнато	Понатамошна работа

	Краток назив на активноста	Потенцијално Влијание				Степен на исполнување				Навременост	Следни чекори
		Нема	Мало	Значајно	Трансформативно	Не е започнато	Делумно	Значително	Целосно		
76	Анализа на наставни планови, програми и учебници од родов аспект			✓	✓	✓				Доцни	Понатамошна работа
77	Мултисекторска работна група за ССО			✓				✓		Навреме	Целосно исполнето
78	Развивање на предлог системски модели за ССО				✓			✓		Навреме	Целосно исполнето
79	Пилотирање на предлог моделите за ССО во основни и средни училишта				✓	✓				Навреме	Континуирана активност
80	Анализа на исклучување на девојчињата од образовниот процес				✓	✓				Доцни	Понатамошна работа
81	Евалуација на мерките за вклученост на девојчињата во образовниот процес			✓		✓				Доцни	Понатамошна работа
82	План за зголемена вклученоста на девојчињата во образовниот процес				✓	✓				Доцни	Понатамошна работа
83	Ревизија на програми за лиценцирање на воспитувачи, негователи и стручни соработници				✓	✓				Не е започнато	Понатамошна работа

	Краток назив на активноста	Потенцијално Влијание				Степен на исполнување				Навременост	Следни чекори
		Нема	Мало	Значајно	Трансформативно	Не е започнато	Делумно	Значително	Целосно		
84	Обуки за родова еднаквост за наставници и стручни сорабтници од основно и средно образование			✓	✓					Не е започнато	Понатамошна работа
85	Национална кампања против РБН, вознемирување и силеиство во училиштата			✓	✓					Не е започнато	Понатамошна работа
86	Анализа и план за вклученоста на девојчиња на часот по физичко образование			✓	✓					Не е започнато	Понатамошна работа
87	Мулти-секторски тим за проценка на податоци во здравствениот систем			✓	✓					Не е започнато	Понатамошна работа
88	Сеопфатна проценка на квалитетот на податоците во здравствениот систем			✓			✓			Доцни	Понатамошна работа
89	Ревизија и унапредување обрасците во здравствениот систем			✓			✓			Доцни	Понатамошна работа
90	Јавни кампања подигање на свеста во здравството			✓			✓			Навреме	Континуирана активност
91	Дебати за здравството од аспект на родовата еднаквост			✓			✓			Навреме	Континуирана активност
92	Едукативни материјали за родовата еднаквост во здравството			✓			✓			Навреме	Континуирана активност

	Краток назив на активноста	Потенцијално Влијание				Степен на исполнување				Навременост	Следни чекори
		Нема	Мало	Значајно	Трансформативно	Не е започнато	Делумно	Значително	Целосно		
93	Обуки на здравствени работници за РБН			☑			☑			Навреме	Континуирана активност
94	Акредитација на „пријателски“ породилишта, матични гинеколози и матични педијатри			☑						Нема одговор АКАЗУ	
95	Обуки на здравствени работници за планирање на семејство			☑			☑			Навреме	Континуирана активност
96	Отворање на центри за жртви на сексуално насилство и нивна достапност 24/7			☑			☑			Доцни	Понатамошна работа
97	Специјализирана обука на медицинскиот персонал за формите на РБН			☑			☑			Доцни	Понатамошна работа
98	Анализа на Законот за прекинување на бременоста и човековите права	☑								Нема одговор ⁹	

...25

⁹ Ова се должи на тоа што анализата била планирана да се спроведе врз основа на стариот Законот за прекинување на бременоста, усвоен во 2013 година. Со оглед на носењето на нов Закон во 2019 година, надлежните институции сметале дека официјална анализа на стариот закон не е потребна имајќи предвид дека новиот закон е базиран на пристапот на човекови права. И покрај тоа што нема ваква анализа, граѓанските организации во државата кои работат во областа, и учествувале во самото пишување на новиот прогресивен закон, изготвиле свои анализи за ефектот од ограничувачките политики за абортус врз човековите права. На пример, види: Хера. 2017. „Документирање на ефектот што регресивното македонско законодавство и ограничувачките политики за абортус го имаат врз човековите права: клучни наоди и препораки“. Достапно на: <https://hera.org.mk/istrazhuvanje-dokumentiranje-efekt/>

	Краток назив на активноста	Потенцијално Влијание				Степен на исполнување				Навременост	Следни чекори
		Нема	Мало	Значајно	Трансформативно	Не е започнато	Делумно	Значително	Целосно		
99	Ревизија на обрасците за за матернална смртност, адолесцентната бременост и контрацепција			✓	✓					Не е започнато	Понатамошна работа
100	Скрининг на малигни неоплазми			✓			✓			Навреме	Континуирана активност
101	Обуки за медиумските работници за родово сензитивното известување			✓				✓		Навреме	Целосно исполнето
102	Јавни дебати со медиумските работници за родово сензитивно известување		✓					✓		Навреме	Целосно исполнето
103	Анализа на родовите перспективи во телевизиските програми			✓				✓		Навреме	Целосно исполнето
104	Анализа на родовите перспективи во печатените и социјалните медиуми			✓						Не е започнато	
105	Периодични извештаи од мониторингот на медиумски содржини			✓	✓					Не е започнато	Понатамошна работа
106	Обуки за вработени на МРТ за родовата еднаквост			✓			✓			Доцни	Понатамошна работа
107	Анализа на родот во медиумите (јавен сервис)			✓				✓		Навреме	Целосно исполнето

	Краток назив на активноста	Потенцијално Влијание				Степен на исполнување				Навременост	Следни чекори
		Нема	Мало	Значајно	Трансформативно	Не е започнато	Делумно	Значително	Целосно		
108	Анализа на програмските документи на јавниот сервис			☑						Не е започнато	
109	Медиумска кампањи за подигнување на свеста кај граѓаните			☑				☑		Навреме	Целосно исполнето
110	Промотивни активности за заштита од дискриминација			☑				☑		Навреме	Целосно исполнето
111	Работна група за родова еднаквост во Стопанската комора			☑			☑			Доцни	Понатамошна работа
112	Промотивни активности за родово-одговорни компании			☑		☑				Не е започнато	Понатамошна работа
113	Консултации унапредување на родовите перспективи приватните фирми			☑		☑				Не е започнато	Понатамошна работа

ПРЕГЛЕД НА КОНТЕКСТОТ

Вовед

Националната стратегија за родова еднаквост 2013–2020 (во понатамошниот текст Стратегијата) е клучниот стратешки документ кој ги предвидува националните приоритети за остварување на еднаквите можности на жените и мажите во период од осум години. Носењето и имплементацијата на Стратегијата е обврска на државата која произлегува од Законот за еднакви можности на жените и мажите (ЗЕМЖМ)¹⁰. Овој закон ја дефинира институционалната рамка за промовирање на родовата еднаквост и пропишува обврски за континуирано и систематско интегрирање на родовата еднаквост во процесите на креирање политики на сите нивоа и во различни области, како и развивање посебни мерки и програми со кои ќе се ублажат последиците од нееднаквоста.

Стратегијата содржи анализа на состојбата како и насоки и мерки за унапредување на родовата еднаквост во секторски политики и програми во коишто е идентификувана потребата за дејствување согласно принципите на законитост, јавност, транспарентност, одговорност, отчетност и меѓусекторска соработка. Стратегијата предвидува клучни хоризонтални прашања како што се интегрирање на родовата перспектива во главните општествени текови, водење на родово разделена статистика и развивање на хармонизирани индикатори за мерење на напредокот на родовата еднаквост, унапредување на правната и зајакнување на институционалната рамка за родова еднаквост. Таа исто така предвидува и вертикални интервенции во приоритетни секторски области како што се: здравство, политичкиот и јавен живот, медиуми, економско зајакнување, родово базирано насилство, образование, меѓународна политика, родово одговорно буџетирање и мир и безбедност.

...29

Стратегијата е придружена со Национални планови за акција за родова еднаквост (НПАРЕ или Акциски планови) во времетраење од три години кои пак дополнително се спроведуваат на годишно ниво преку оперативни планови (ОП).

Националниот план за акција, кој е во фокусот на овој извештај, воедно и последниот за оваа осумгодишна стратегија, е донесен за периодот 2018 – 2020

¹⁰ Член 19. Закон за еднакви можности на жените и мажите „Службен весник на Република Македонија“ бр. 6/12, 30/13, 166/14 и 150/15.

година. За разлика од претходните години и со оглед на тоа што носењето на НПАРЕ беше задоцнето, наместо три оперативни планови одделно за 2018, 2019 и 2020 година, донесен е еден оперативен план за спроведување на активностите од НПАРЕ за 2018 и 2019 година кои се во надлежност на Министерството за труд и социјална политика (МТСП). Дел од останатите институции кои се категоризирани како одговорни за имплементација на Стратегијата имаат изготвено оперативни планови за нејзината имплементација само за 2019 година кои ги содржат и активностите предвидени и за 2018 година од НПАРЕ. Со оглед на почетокот на кризата предизвикана од пандемијата со болеста ковид-19 на почетокот на 2020 година, како и објавата за предвремени парламентарни избори, ниту една институција нема изготвено оперативен план за имплементација на Стратегијата за 2020 година.

Содржината на достапните оперативни планови за периодот опфатен со НПАРЕ не е целосно усогласена со мерките и активностите предвидени во Националниот план за акција. Во некои случаи оперативните планови вклучуваат и дополнителните активности со кои се проширува опсегот на НПАРЕ, во други случаи активностите од НПАРЕ не се вклучени во оперативните планови. Да се илустрира проблемот може да се земат неколку примери: Министерство за внатрешни работи (МВР) изготвило и доставило оперативен план за 2019 година¹¹ со 7 активности за имплементација на Стратегијата и Акцискиот план од кои само 3 се наоѓаат во НПАРЕ, каде пак истите се категоризирани во надлежност на МТСП. Од друга страна, активноста од НПАРЕ која е во директна надлежност на МВР не е вклучена во оперативниот план на овој орган. Слична е и ситуацијата со оперативниот план на МТСП каде што за една цела специфична цел има вклучено активности од оперативниот план за имплементација на Истанбулската конвенција за 2019 година, а ги нема синхронизирано активностите од НПАРЕ. Иако во овој поглед се забележува мала позитивна разлика од претходните години, кога почест беше случајот на исфрлање на активностите од НПАРЕ од оперативните планови, сепак ваквата неусогласеност на Акцискиот план со оперативните планови создава конфузија и за ефикасно имплементирање на активностите, но и за процесот на следење на имплементацијата на Стратегијата и НПАРЕ.

¹¹ Министерство за внатрешни работи. Декември, 2018. „Оперативен план за 2019 година за имплементацијата на Стратегијата за родова еднаквост 2013-2020 и Националниот акциски план за родова еднаквост 2018-2020“.

Институционален контекст

Законот за еднакви можности на жените и мажите ја поставува институционалната рамка и обврска за подготовка и имплементација на Националната стратегија за родова еднаквост.

Според законот, предлог Стратегијата ја изготвува **Министерството за труд и социјална политика** во соработка со сите чинители одговорни за нејзината имплементација и следење, а **Владата** ја предлага и ја доставува до Собранието¹². Освен што ја изготвува, Министерството за труд и социјална политика е одговорно за следење и координирање на имплементацијата на Стратегијата и објавува годишни извештаи за активностите и резултатите од нејзиното спроведување. **Секторот за еднакви можности**, кој е дел од Министерството за труд и социјална политика, е одговорен за креирање на годишните оперативни планови за имплементација на Стратегијата, собирање извештаи за напредокот на родовата еднаквост во органите на државната управа и единиците на локално ниво, координирање на активностите меѓу МТСП и другите органи и соработка со граѓанските организации.

...31

Владата формира **интер-ресорска консултативна и советодавна група за еднакви можности на жените и мажите (ИРГ)**, составена од функционери/раководни државни службеници, претставници на граѓански организации, здруженија на работодавачи, експерти, претставници на локалната самоуправа, синдикатите и други субјекти¹³. Интер-ресорската група е должна, меѓу другото, да учествува во подготовката на стратегијата за родова еднаквост преку давање насоки и да ги следи периодичните извештаи од институциите. Работата на интер-ресорската група ја координира Министерството за труд и социјална политика¹⁴.

Единиците на локалната самоуправа (ЕЛС) се должни исто така да учествуваат во подготвувањето на Стратегијата за родова еднаквост во делот кој се однесува на единиците на локалната самоуправа. Заедно со **Органите на др-**

¹² Член 10, Став 2. Закон за еднакви можности на жените и мажите „Службен весник на Република Македонија“ бр. 6/12, 30/13, 166/14 и 150/15.

¹³ Член 10, Став 6. Закон за еднакви можности на жените и мажите „Службен весник на Република Македонија“ бр. 6/12, 30/13, 166/14 и 150/15.

¹⁴ Член 10, став 8 и 9. Закон за еднакви можности на жените и мажите „Службен весник на Република Македонија“ бр. 6/12, 30/13, 166/14 и 150/15.

жавната управа (ОДУ), а во координација со МТСП, тие треба да ја имплементираат Стратегијата во областите во кои дејствуваат. ЕЛС и ОДУ се должни да определат **координатор и заменик координатор за еднакви можности на жените и мажите** кои ќе ги координираат надлежностите на единицата/органот и ќе соработуваат со МТСП. Дополнително, Единиците на локалната самоуправа се должни да формираат **Комисија за еднакви можности на жените и мажите (КЕМ)**, како постојно тело кое учествува во креирање и донесување на стратегијата за развој на родовата еднаквост во ЕЛС.

Понатаму, **Собранието** ја усвојува Стратегијата, го следи нејзиното спроведување и соработува со партнерите кои работат во областа¹⁵. Собранието исто така формира и го определува составот и надлежностите на **Комисијата за еднакви можности на жените и мажите** (Комисијата или КЕМЖМ) како постојано работно тело при Собранието¹⁶. Комисијата го разгледува предлогот на стратегијата за родова еднаквост, соработува со сите партнери за доставување предлози за унапредување на родовата еднаквост, како и одржување седници и јавни дебати на кои, меѓу другото, се разгледува и состојбата со имплементацијата на стратешките цели и приоритети од Стратегијата.

Во рамките на Собранието функционира и **Постојана анкетна комисија за заштита на слободите и правата на граѓанинот** која во својот мандат, меѓу другото, е надлежна да дава предлози и мислења во врска со остварување на одредби во Уставот, во законите и други прописи од значење за остварување на слободите и правата на граѓаните, да соработува со домашни и меѓународни научни и стручни организации во областа на заштитата на слободите и правата на граѓаните, да ги зема предвид дописите од граѓаните и да ја следи имплементацијата на ратификувани акти кои ја регулираат заштитата на слободите и правата на граѓанинот¹⁷. Иако оваа комисија не е дел од институционалните инструменти предвидени со ЗЕМЖМ, согласно нејзиниот мандат таа има влијание врз унапредувањето на родовата еднаквост во државата и спроведувањето на Стратегијата за родова еднаквост.

¹⁵ Член 9, Став 3. Закон за еднакви можности на жените и мажите „Службен весник на Република Македонија“ бр. 6/12, 30/13, 166/14 и 150/15.

¹⁶ Член 9, Став 4. Закон за еднакви можности на жените и мажите „Службен весник на Република Македонија“ бр. 6/12, 30/13, 166/14 и 150/15.

¹⁷ Ibid.

Следење на спроведувањето на Стратегијата

Годишниот извештај за преземените активности и постигнатиот напредок за воспоставување еднакви можности на жените и мажите се изготвува од страна на МТСП, врз основа на извештаите добиени од сите органи на државната управа и локалната самоуправа според форматот пропишан од Министерството за труд и социјална политика. Еден проблем кој се провлекува и е видлив и во овој период на известување е форматот на годишниот извештај кој не го следи форматот на Националниот план за акција, па така извештаите не се објавуваат според секторските приоритети и мерки во НПАРЕ, степенот на исполнување на активностите, индикаторите и резултатите на ниво на секторска политика.

Дополнителен проблем во периодот на известување беше запазувањето на роковите за објавување и усвојување на овие извештаи. Ова може да се оправда имајќи предвид дека речиси четвртина од 2020 година државата ја помина во вонредна состојба поради пандемијата со Ковид-19, а законските рокови беа во прекин. Исто така, со оглед на тоа што Собранието на РСМ беше распуштено од февруари 2020 година, институцијата која што треба да го прими и усвои извештајот во јуни остана неформирани. Во моментот на пишување, од страна на Собранието усвоен е само годишниот извештај за 2018 година, но не и за 2019 година. Иако рокот за доставување на годишните извештаи е месец јуни од последователната година¹⁸, извештајот за 2019 година беше објавен на крајот на август, 2020г.

...33

Единици на локалната самоуправа

Извештајот од МТСП за имплементација на стратегијата за 2018 година вклучува податоци за само 9 единици на локална самоуправа и тоа за општините: Битола, Валандово, Дојран, Охрид, Пробиштип, Струмица, Центар, Чаир и Штип. Во однос на годишните извештаи за 2018 година за напредокот на состојбата со еднаквите можности на жените и мажите извештај не доставиле 32 општини, односно, скоро 40% од единиците на локалната самоуправа не ја исполниле својата законска обврска. Пет од

¹⁸ Член 12, алинеја 14. Закон за еднакви можности на жените и мажите „Службен весник на Република Македонија“ бр. 6/12, 30/13, 166/14 и 150/15.

општините што доставиле извештаи, само формално ја исполниле обврската, односно доставиле празен извештај до Министерството¹⁹.

За 2019 година, 53 општини доставиле годишни извештаи за напредокот на состојбата со еднаквите можности на жените и мажите, што значи дека 34,5% од ЕЛС не ја исполниле оваа обврска и за 2019 година. Иако со мало подобрување во однос на 2018 година, ова е висок процент на јавни институции кои не испочитувале законска обврска кон државата. Ваквата состојба не само што сведочи за целосното игнорирање на родовата еднаквост како приоритетна област во својата работа, туку и за нефункционалноста на државните механизми за следење на состојбите со родовата еднаквост во земјата.

Дополнително, координаторите еднакви можности на локално ниво се одговорни за објавување на годишните извештаи за својата работа на општинските веб-страници и за нивно доставување до МТСП²⁰. Објавувањето на извештаите на веб-страниците на ЕЛС е особено важно за да постои поширока информираност и да се оцени напредокот на родовата еднаквост во секоја од општините од сите засегнати страни, на лесен и достапен начин. Ваквата достапност дава можност и за поширока анализи преку која може подобро да се утврди имплементацијата на ЗЕМЖМ и стратешките документи, како и да се понудат сеопфатни и одржливи решенија од страна експерти кои работат во областа на родовата еднаквост. Оваа законска обврска за објавување на извештаите на веб-страниците на општините речиси и да не е воопшто исполнета. Во периодот од 2018 - 2019 година, 69 општини воопшто не објавиле годишни извештаи за напредокот на состојбата со еднаквите можности на жените и мажите што претставува 85% од единиците на локална самоуправа на државата. Само 9 општини ги објавиле годишните извештаи за 2018 година на својата веб-страница и 6 општини ги објавиле извештаите за 2019 година. Притоа, општините кои најдоследно ја исполниле оваа законска обврска се Штип, Пробиштип, Кочани и Кратово.

Спротивно на сликата видлива кај општините, Заедницата на единиците на локална самоуправа (ЗЕЛС) има своја веб-платформа за родовата ед-

19 МТСП. „Годишен извештај за преземените активности и постигнатиот напредок за воспоставување еднакви можности на жените и мажите во Република Северна Македонија за 2018 година“. <http://www.mtsp.gov.mk/rodova-ramnopravnost.nspix>

20 „Координаторот за еднакви можности на жените и мажите од членот 14 став (7) од овој закон е должен најмалку еднаш годишно, најдоцна до 31 март во тековната година за претходната година, да достави извештај до Министерството и истиот да го објави на веб страницата на единиците на локалната самоуправа.“ Член 15. Закон за еднакви можности на жените и мажите „Службен весник на Република Македонија“ бр. 6/12, 30/13, 166/14 и 150/15.

наквост²¹ на која се објавени годишните извештаи за работата на ЗЕЛС во полето на унапредување на родовата еднаквост, како и други активности и стратешки документи од оваа област. Важно е да се нагласи дека оваа платформа е поддржана со меѓународни финансиски средства и регионални проекти за зајакнување на капацитетите на општинските службеници и локалните претставници во однос на промоцијата на родово одговорни политики. Тоа значи, дека доколку локалната самоуправа не е поддржана од страна меѓународни организации и/или дополнителен буџет за воведување на родовата перспектива во својата работа, родовата еднаквост како цел е речиси невидлива во активностите и политиките на овие институции.

Органи на државната управа

Кога се работи за органите на државната управа (ОДУ), во годишниот извештај на Министерството за труд и социјална политика за имплементацијата на Стратегијата за 2018 година се образложува и презентира работата во областа на родовата еднаквост на само 12 министерства, вклучително 4 органи под нивна надлежност, и 2 самостојни органи или управни организации на државната управа. Од друга страна, наведени се сите органи кои не доставиле годишен извештај за напредокот на состојбата со еднаквите можности на жените и мажите, и тоа: Министерство за правда, Министерство за животна средина и просторно планирање, Министерство за локална самоуправа, Биро за развој на образование, Центар за стручно образование и обука, Секретаријат за законодавство (празен извештај), Комисија за заштита на правото за слободен пристап до информациите од јавен карактер (празен извештај), Агенција за планирање на просторот (празен извештај), Агенција за храна и ветеринарство (празен извештај), Државна комисија за спречување на корупција (празен извештај), односно вкупно 10 ОДУ од 39 органи за кои МТСП подготвува извештај²².

Дополнително, за 2018 година 8 министерства и една агенција, доставиле буџетски иницијативи или програми со содржана родова анализа²³. Спо-

...35

²¹ Достапна на <http://www.rob.zels.org.mk:3000/files>. Последно пристапено: јули, 2020.

²² Бројот на ОДУ е пресметан според официјален документ добиен од МТСП по барање за пристап до информации од јавен карактер со архивски број 144672/2.

²³ МТСП. „Годишен Извештај за преземените активности и постигнатиот напредок за воспоставување на еднакви можности на жените и мажите во Република Северна Македонија за 2018 година“. Достапен на <http://www.mtsp.gov.mk/rodova-ramnopravnost.nspix>

ред годишниот извештај на Министерството за труд и социјална политика за имплементацијата на Стратегијата за 2018 година, само 5 органи доставиле родово буџетски извештаи за 2017 година, а 4 органи ги имале веќе завршено извештаите за 2018 година.²⁴

За 2019 година, ситуацијата со органите на државна управа не е многу поразлична. Триесет органи доставиле извештај за напредокот на состојбата со еднаквите можности на жените и мажите, а 9 не доставиле и тоа: Министерство за правда, Министерство за надворешни работи, Министерство за животна средина и просторно планирање, Министерство за локална самоуправа, Агенција за вработување, Биро за развој на образование, Центар за управување со кризи, Центар за стручно образование и обука, Комисија за заштита на правото за слободен пристап до информациите од јавен карактер. Дополнително, три органи при Министерството за земјоделие, шумарство и водостопанство, иако доставиле извештаи, не навеле активности и мерки за унапредување на еднаквите можности. Иста е состојбата и со извештаите на Министерството за транспорт и врски, Агенцијата за млади и спорт, Секретаријатот за законодавство, Комисијата за односи со верските заедници, Дирекцијата за заштита и спасување, Државната комисија за спречување корупција, Геолошкиот завод, Агенцијата за храна и ветеринарство и Државниот завод за индустриска сопственост. Ова значи дека 12 од триесетте органи кои доставиле извештаи, само законски ја исполниле својата одговорност за доставување на извештаи кои пак сведочат за негативен тренд во однос на обврската за активно преземање мерки за унапредување на родовата еднаквост и еднаквите можности. Во некои од извештаите на овие органи, наведено е дека и покрај тоа што тие собираат и водат родово-разделени податоци за своите вработени, немаат капацитет и познавање од областа за суштинско имплементирање на активности за унапредување на родовата еднаквост.

24 Ibid.

Интер-ресорска консултативна и советодавна група за еднакви можности на жените и мажите

Според ЗЕМЖМ Интер-ресорската консултативна и советодавна група за еднакви можности (ИРГ) нема директна обврска за доставување периодични извештаи за својата работа. Сепак, според Деловникот на ИРГ²⁵ во делот 6 – Информирање на јавноста – нагласено е дека годишните извештаи за работата на ИРГ задолжително се објавуваат на веб-страната на Владата и на Министерството за труд и социјална политика, а членовите на групата се грижат овие извештаи да бидат објавувани на веб-страниците на институциите или организациите кои ги претставуваат²⁶. Оваа обврска во пракса не се имплементира целосно. На страната на Владата на РСМ, како и на претставуваните институции или организации, не се објавуваат годишните извештаи на ИРГ, а на страната на МТСП еднаш годишно почнувајќи од 2017 година и без запазување одреден временски рок, се објавува документ со информации за работата на интер-ресорската група²⁷. Иако ова е напредок во однос на претходните години, кога вакви информации не беа јавно достапни воопшто, сепак не е во согласност со деловната обврска за достапност на информациите на сите релевантни посочени места. Од друга страна, објавувањето на информациите на веб-страната на МТСП е нередовно и без одредена временска рамка, па така се ограничува навремена и информирана достапност на овие податоци.

Во 2018 година Интер-ресорската група (ИРГ) била составена од 26 членови, претставниците на државни институции, единици на локална самоуправа, здруженија на работодавачи, независни експерти^{28,29}. Во текот на оваа година ИРГ одржала три седници на кои биле разгледани 12 акти и

...37

25 Влада на Република Македонија. „Деловник за работа на Интер ресорска консултативна и советодавна група за еднакви можности на жените и мажите“. http://www.mtsp.gov.mk/content/pdf/interresorska/delovnik_Interresorska_2017.pdf

26 Ibid.

27 МТСП, Интер-ресорска група за еднакви можности на жените и мажите. Достапно на: <http://www.mtsp.gov.mk/inter-resorska-grupa-za-ednakvi-moznosti-na-zenite-i-mazite.nspx>

28 Влада на Република Македонија. „Деловник за работа на Интер ресорска консултативна и советодавна група за еднакви можности на жените и мажите“. http://www.mtsp.gov.mk/content/pdf/interresorska/delovnik_Interresorska_2017.pdf

29 Сектор за еднакви можности, МТСП. „Информација за работата на Интер ресорската консултативна и советодавна група за еднакви можности на жените и мажите за 2018 година“. Достапен на: http://www.mtsp.gov.mk/content/pdf/dokumenti/2019/Infor_InterResorska_2018.PDF

материјали и бил усвоен нов деловник за период од 2018 – 2020г. Документите кои биле разгледани во рамките на овие седници се стратешки документи, легислатива и водичи за унапредување на родовата еднаквост. Едни од поважните се: Предлог - Национален план за акција за родова еднаквост за 2018-2020 година, програмата на Владата за 2018 година, предлог-годишен извештај за преземените активности и постигнатиот напредок за воспоставување еднакви можности на мажите и жените за 2017 година со препораки за 2019-та, предлог Акциски план за спроведување на Конвенцијата за спречување на и борба против насилство на жените и домашно насилство на РСМ за 2018-2023, предлог-Методологија за проценка на секторските политики и оценување на родовата интеграција во политиките како и прирачник за примена на родово-одговорно буџетирање, предлог на Годишниот извештај за СРЕ 2013-2020, предлог- Акциски план за Резолуцијата 1325, и предлог - Закон за социјална заштита. Дополнително, се спровело известување за проект на МТСП и UN Women за родово-одговорно буџетирање и анализа на владините стратешки документи и иницијативи каде што е вклучена родовата перспектива. Биле формирани и 4 работни групи поврзани со вклучување во изготвувањето на документите кои биле разгледувани на седниците и согласно ова биле спроведени и неколку активности и тоа: учество во подготовката на Акцискиот план за спроведување на Конвенцијата за спречување на и борба против насилство на жените и домашно насилство на РСМ за 2018-2023, поддршка на преставуваните министерства при развивање на родово-буџетски иницијативи во рамките на надлежностите од НПАРЕ, учество во обуки за јакнење на капацитетите на државната управа во процесот на вклучување на родовата перспектива во главните текови на политиките и практиките во државата, како и учество на Регионална конференција за родово одговорно буџетирање³⁰.

Во 2019 година, ИРГ броела 25 претставници од кои 12 на органите на државна управа. Во текот на таа година, ИРГ одржала 8 седници и разгледала вкупно 10 акти и материјали и тоа: Програмата за работа на групата за 2019 година, програмата на Владата за 2019 година, Предлог- Годишен извештај за преземените активности и постигнатиот напредок за воспоставување на еднакви можности на жените и мажите во државата за 2018 година со препораки за 2020, предлог на годишниот извештај за СРЕ

30 Сектор за еднакви можности, МТСП. „Информација за работата на Интер ресорската консултативна и советодавна група за еднакви можности на жените и мажите за 2018 година“. Достанен на: http://www.mtsp.gov.mk/content/pdf/dokumenti/2019/Infor_InterResorska_2018.PDF

2013-2020, Закон за вработени во јавен сектор, Закон за административни службеници, Предлог – Закон за основно образование, Предлог – Закон за академија на судии и јавни обвинители, Предлог – Закон за надворешни работи и Прелог- Закон за спречување и заштита од насилство врз жените и семејно насилство. Дополнително, на дел од седниците се разговарале за постојните родови стереотипи во образованието и во наставно-научните материјали и се донеле неколку заклучоци од оваа дебата кои требало да резултираат со соодветни активности. Конечно, групата за првпат упатила и неколку јавни соопштенија во однос на тековни општествени проблеми како што се родово-базираното насилство и родово-базираниот говор на омраза, како и апел до Собранието за што побрзо формирање на Комисијата за спречување и заштита од дискриминација. Во документот и за оваа година се наведени активности кои биле преземени или во кои учествувале членовите на ИРГ, но тоа се истите активности од претходната година и притоа немало нови активности кои биле иницирани од групата³¹.

За разлика од претходните години кога вклучувањето на граѓанскиот сектор во работата на ИРГ било ограничено, во текот на последните две години, претставниците од овој сектор активно учествуваат во дискусиите на одржаните седници и даваат препораки за подобро спроведување на Стратегијата и за унапредување на родовата еднаквост во државата. Дополнително, во 2019 година иако во помал број, разгледани се документи од поширок дијапазон на теми со очигледен обид за вклучување на родовата перспектива во главните текови на политиките во државата. Сепак, од информативните документи за работата на интер-ресорската група е видливо дека пред сè на одржаните седници не се носат заклучоци; нема инструмент за следење на исполнителноста на обврските кои произлегле од дискусиите на седниците и не постои никакво известување од овој карактер; онаму каде што се дадени препораки за одредени прашања, не е јасно што понатаму со тие препораки, а и самите препораки не се доволно навлезени во суштината на проблемот. Така на пример, кога се дискутирале годишните извештаи за имплементацијата на Стратегијата за родова еднаквост 2013-2020, и во текот на 2018 година и во текот на 2019 година, дадени се само две, потполно идентични препораки и тоа: (1) извештајот да се усвојува од Собранието најдоцна до јуни и (2) членовите

...39

31 Сектор за еднакви можности, МТСП. „Информација за работата на Интер ресорската консултативна и советодавна група за еднакви можности на жените и мажите за 2019 година“. Достапен на: <http://www.mtsp.gov.mk/content/pdf/dokumenti/2020/2.9-%D0%B8%D0%BD%D1%82%D0%B5%D1%80%D1%80%D0%B5%D1%81%D0%BE%D1%80%D1%81%D0%BA%D0%B0.PDF>

на ИРГ да достават забелешки за извештајот во писмена форма до МТСП. Горпливиот проблем на форматот на самиот извештај, којшто не го следи Националниот план за акција и резултатите и индикаторите вклучени во него, се чини дека не бил виден како битно прашање за дискусија.

Оттука, според достапните информации за работата на ИРГ, може да се заклучи дека седниците на ИРГ се често недоволно ефективни. Потребно е следење и редовно известување за преземените активности кои произлегле од некоја препорака дадена за време на седницата. Потребна е и видливост на резултатите, доколку има, кои произлегле од активностите кои групата ги спровела во текот на својата работа. За крај, потребно е извештаите од работата на ИРГ да бидат објавени, во разумен временски рок, согласно нивниот деловник, на веб-страниците на сите релевантни институции.

...40

Комисија за еднакви можности на жените и мажите

Во 2018 година Комисијата одржала 4 седници. Во 2019 година, Комисијата одржала 8 седници од кои една не завршила³². Сите 4 седници во 2018 година биле посветени на јавни расправи³³ и тоа:

- ▶ Јавна расправа на тема: Извештај за напредокот на Република Македонија од страна на Европската Комисија за 2018 година, со посебен осврт на делот за родова рамноправност
- ▶ Јавна расправа на тема: Изменување и дополнување на Законот за работните односи
- ▶ Јавна расправа на тема: Финансирање на активностите предвидени во Националниот акциски план за имплементација на Истанбулската Конвенција
- ▶ Јавна расправа на тема: Поддршка при имплементација на социјални политики, мерки и буџет за еднородителски семејства

И во 2019 година, сите 7 седници на Комисијата биле јавни расправи од кои на четири се дебатирало за спроведување на стратешки, и носење

32 Собрание на РСМ. Седници на работни тела - Комисија за еднакви можности на мажите и жените <https://www.sobranie.mk/sednici-na-rabotni-tela.nsp?structuredId=020DDFF7-9CF1-4C1E-8476-4944986FC6A8>

33 Извештај за работата на Собранието на Република Македонија за периодот 01.01.2018 - 31.12.2018. Достапно на: <https://bit.ly/2X6Av18>

законски акти, а останатите биле тематски расправи³⁴. Седниците за 2019 година биле следните:

- ▶ Јавна расправа на тема: Годишен извештај за спроведување на Стратегијата за родова еднаквост за 2017 година
- ▶ Јавна расправа на тема: Годишен извештај за спроведување на Стратегијата за родова еднаквост за 2018 година
- ▶ Јавна расправа на тема: Улогата на жените во руралните средини и нивните предизвици
- ▶ Јавна расправа на тема: Законот за превенција, спречување и заштита од семејно насилство
- ▶ Јавна расправа на тема: Родовиот аспект на климатските промени
- ▶ Јавна расправа на тема: Говорот на омраза насочен кон жените во политиката
- ▶ Јавна расправа по Предлог на законот за изменување на Законот за еднакви можности на жените и мажите

Дополнително, во 2019 година Комисијата за еднакви можности на жените и мажите одржала и три работилници. Еден работен состанок бил одржан со комисиите за еднакви можности при Единиците на локална самоуправа за законот за еднакви можности за жените и мажите и неговата примена на локално ниво. Работилница била одржана и со приватна фирма на барање на самата организација на која се дискутирало за запознавање на меѓународните партнери со еднаквите можности на жените во деловното опкружување во Собранието на РСМ. Последната работилница била одржана во соработка со Мисијата на ОБСЕ во Скопје и се однесувала за проценка на родовата сензитивност на Собранието на Република Северна Македонија. Освен работилниците, Комисијата одржала и една панел дебата за подобрување на пристапот до обештетување за жртвите на трговија со луѓе и родово засновано насилство во рамките на Акцијата за спречување и сузбивање на трговијата со луѓе од Хоризонталниот инструмент II³⁵.

За разлика од претходните години, очигледно е подобрување на пристапот на Комисијата за поголема инклузивност на повеќе засегнати страни при дебатирање на темите кои се од важност за унапредување на родо-

...41

³⁴ Извештај за работата на Собранието на Република Северна Македонија за периодот 01.01.2019 – 31.12.2019. Достапен тука: <https://bit.ly/2OZdE6s>

³⁵ Ibid.

вата еднаквост. За ова сведочи и тоа што сите седници на КЕМЖМ биле одржани во форма на јавни расправи и со присуство на претставници од граѓанскиот сектор. Всушност во 2018 година, од вкупно 4 расправи, 3 биле иницирани од граѓанските организации кои работат во областа и прифатени за расправа на седниците на Комисијата³⁶.

Сепак, опстојува проблемот со содржините на јавните расправи, кои со неколку исклучоци, се претежно тематски и не се однесуваат директно на разгледување на одредена легислатива и суштински измени кои Комисијата може да ги предложи за унапредување на родовата еднаквост преку мандатот во Законодавниот дом. Слично како и претходните години, на седниците одржани од страна на другите постојани работни тела, односно комисији, во Собранието се разгледувани и дискутирани закони и предлог-закони кои иако не претставуваат специфични прописи за унапредување на родовата еднаквост, имаат различно влијание врз животот на жените и мажите во државата. Така на пример, во 2019 година Комисијата за труд и социјална политика при Собранието, разгледале закони, предлог закони и законски акти 29 пати и доставиле 2 амандмани до Собранието. Речиси сите разгледани документи имаат влијание на родовата еднаквост во државата, но тие не биле разгледани од овој аспект и не биле дебатирани на седниците на КЕМЖМ. КЕМЖМ пак, не поднела ниту еден амандман за 2019 година. Истото се однесува и за 2018 година, кога не биле разгледувани закони и не биле поднесени амандмани од страна на Комисијата за еднакви можности.

Поради ова, потребно е вклучување на родовата перспектива на хоризонтално ниво во расправите на сите комисији во Собранието на РСМ и во сите предлог-закони и амандмани, особено во оние преку кои може да се унапреди родовата еднаквост. Оттука, потребно е и проширување на обемот на теми и закони кои се разгледуваат во рамките на седниците на Комисијата за еднакви можности на жените и мажите.

36 Извештај за работата на Собранието на Република Македонија за периодот 01.01.2018 – 31.12.2018. Достапно на: <https://bit.ly/2X6Av18>

Постојана анкетна комисија за заштита на слободите и правата на граѓанинот

Во 2018 година Постојаната анкетна комисија одржала 3 седници од кои 2 биле јавни расправи³⁷. На затворената седница се формирала работна група за посета на казнено-поправните установи со цел да се утврди состојбата со човековите права и условите во кои се функционира. Јавните расправи биле на следните теми:

- ▶ Извештај за напредокот на Република Македонија од страна на Европската комисија за 2018 година со посебен осврт на делот за човековите права
- ▶ Храната како основно човеково право

Во 2019 година Постојаната анкетна комисија одржала 6 седници од кои 2 биле јавни расправи³⁸. На затворените седници, се разгледувале годишните извештаи за работата на меѓуресорската комисија за извршување на одлуките на Европскиот суд за човекови права (ЕСЧП) за 2018 година, работата на Бирото за застапување на РСМ пред ЕСЧП за 2018 година, работата на Комисијата за заштита од дискриминација за 2018 година. Меѓу другите точки на дневните редови била разгледувана и претставка од вработено лице во државна установа за вознемирување на работното место. Јавните расправи пак, биле на темите:

- ▶ Заштита на човековите права – Пресудите на Европскиот суд за човекови права
- ▶ Состојбата со човековите права во казнено-поправните установи во Република Северна Македонија

За пофалба е тоа што оваа комисија за промена одржува седници и јавни расправи за прашања клучни за човековите права, вклучително и родовата еднаквост. Сепак, потребно е зајакнување на родовата димензија во темите коишто се цел на расправите. Дополнително, седниците на кои се разгледуваат годишните извештаи на тела коишто вршат должност од јавен интерес треба да се отворени за јавноста и да го следат форматот на јавни расправи. Ова особено се однесува извештаите на Комисијата за заштита од дискриминација, која во историјата на нејзиното постоење не објавила јавно и достапно ниту еден од годишните извештаи за нејзината работа.

37 Ibid.

38 Извештај за работата на Собранието на Република Северна Македонија за периодот 01.01.2019 – 31.12.2019. Достапен тука: <https://bit.ly/2OZdE6s>

Буџет за спроведување на мерките

Во Националниот Буџет во 2018 година во Програмата за Родова еднаквост биле обезбедени 380.000 денари односно 6.150 евра, а во Националниот буџет за 2019 година во Програмата за Родова еднаквост и недискриминација, биле обезбедени средства во висина од 2 милиони денари, односно 32.370 евра. Иако 2020 година не е во фокусот на овој извештај, од Министерството за труд и социјална политика е добиен податок дека Националниот буџет за оваа година во Програмата за Родова еднаквост и недискриминација изнесува 2 милиони и 820 илјади денари или 45.624 евра. Дополнително, од Министерството истакнуваат дека овој буџетот обезбеден во програмите за Родова еднаквост и недискриминација не се однесува само на активности предвидени за имплементација на НПАРЕ 2018-2020, туку се однесува на повеќе активности предвидени во тековната година во рамки на таа програма.

...44

Посебните надлежни институции за спроведување на Стратегијата и Акцискиот план имаат исто така обврска во рамките на своите буџети да обезбедат средства за реализација на активностите од овие документи. Во таа насока, дел од надлежните институции известуваат за тоа колку средства од својот буџет определени за спроведување на активностите од Акцискиот план за 2018 и 2019 година.

Па така, во МТСП за своите обврски од Националниот план за родова еднаквост 2018-2020 обезбедило 100% средства во националниот буџет, но поголем процент од потребните средства за реализација на активностите кои се однесуваат на родова еднаквост се имплементираат во соработка со меѓународните партнери преку донаторски средства, дел раководени од МТСП, а дел од самите донатори. Нема информација колку донации биле добиени за 2018 и 2019 година, но за 2020 година биле добиени 13.339.660 денари (215.933 евра) од UN Women и 150.000 EUR од Министерството за надворешни работи на Холандија за имплементација на повеќе активности меѓу кои и активности предвидени во Националниот план за родова еднаквост 2018-2020.

Агенцијата за аудио и аудиовизуелни медиумски услуги (ААВМУ) за 2018 година алоцирале вкупно 741.576 денари, односно 12.000 евра од својот буџет за имплементација на активностите од Акцискиот план но 300,000 денари (4.854 евра) останале неискористени поради пропаднат тендер. Во 2019 година биле

алоцирани 600.000 денари односно 9.708 евра, кои конечно биле исплатени и ставени во функција во 2020 година.

Здружението на единиците на локалната самоуправа (ЗЕЛС) не распределило финансиски средства за активности специфично за имплементација на активностите од НПАРЕ туку средствата биле распоредени по други ставки, во обуки, состаноци, итн.

Министерството за образование и наука (МОН) исто така немало посебна буџетска ставка за имплементација на стратегијата и Акцискиот план 2018-2020, туку активностите се спроведувале од буџетите на Бирото за развој на образованието и самото министерство.

Министерството за здравство (МЗ) издвоило 670.000 денари (10.841 евра) за имплементација на стратегијата и Акцискиот план за родова еднаквост 2018-2020 и Министерство за економија (МЕ) издвоило 5.092.460 денари, односно 82.418 евра.

Според добиените податоци, видливо е дека иако се издвојуваат средства за Програмата за родова еднаквост од националниот буџет, тие не се соодветни за целосно имплементирање на активностите од Акцискиот план и со тоа Стратегијата.

...45

Особено ова е случајот за 2018 година кога биле алоцирани само 6.150 евра што во пракса е доволно за спроведување едноцифрен број на активности, а НПАРЕ 2018-2020 брои повеќе од 120 поединечни активности. Оттука не е чудно што најголем број од активностите предвидени за 2018 година не биле спроведени во тој период како што е очигледно во вториот дел од овој извештај.

Дополнително, иако е видлив раст на буџетот алоциран за Програмата за родова еднаквост во текот на 2019 и 2020 година, неминовно е да се спомне дека поради кризата предизвикана со Ковид-19, дел од средствата од Програма за родова еднаквост беа всушност скратени, на што следеа реакции од граѓанските организации кои работат во областа.

Конечно, голем дел од надлежните институции зависат од меѓународни инвестиции и донации за исполнување на надлежностите и спроведување на активностите за унапредување на родовата еднаквост. Ова е значителен придонес без кој веројатно и воопшто не би се спроведувале активности за

унапредување на родовата еднаквост во државата и токму тука е главниот предизвик. Без поддршка на меѓународните организации и други држави, се чини домашниот државен апарат нема политичка волја и капацитет да ја имплементира родовата перспектива во сите текови на своето функционирање.

Следни чекори

Во моментот во тек е подготовката на нов Закон за еднакви можности на жените и мажите, нова Стратегија за родова еднаквост и нов Акциски план за родова еднаквост. Се очекува овие документи да бидат изгласани и усвоени со новоформируваниот пратенички мандат за 2020-2024 година. Тоа значи дека ова е период на значајни планирања на долгорочен период кои ќе имаат ефект врз унапредувањето на родовата еднаквост во државата.

...46

Имајќи ги предвид досегашните искуства, важно е да се земат предвид капацитетите на Секторот за еднакви можности при МТСП и останатите ОДУ и ЕЛС одговорни за имплементација на Стратегијата во понатамошното планирање. Ова ќе помогне во предвидувањето соодветен број активности во зависност од капацитетите на секторот и на институциите, и на тој начин тие ќе може да бидат времено и целосно имплементирани. Со ова ќе се овозможи суштинско влијание врз унапредувањето на родовата еднаквост.

Дополнително, со новите стратешки документи треба да се предвиди целокупната имплементација на активностите на краткорочен и долгорочен план. Ваквото планирање треба да ја мери и да ја оцени успешноста на имплементацијата на активностите и според резултатите да се дефинира динамиката за начинот на имплементација на сите мерки постепено и детално.

Потребно е и менување на начинот на кој известуваат институциите, односно смена на форматот на годишните извештаи кои ќе ги следат индикаторите и активностите од стратешките документи со цел доследно мониторирање на успехот од имплементацијата на овие документи.

Методологија

Извештајот во сенка е обид на граѓанското општество посветено на промоција и унапредување на родовата еднаквост да даде свој придонес во оценувањето на спроведувањето на Стратегијата за родова еднаквост. Неговата цел е да обезбеди независна оценка на напорите на државата за промовирање на родовата еднаквост и преземање на соодветни мерки за остварување на оваа цел. Овој извештај во сенка е четврт по ред што дава ваква оценка за имплементацијата на ЗЕМЖМ и на стратешките документи, како и за напредокот на родовата еднаквост во земјата. Методологијата, која во целост е дадена во Анекс I, е развиена во рамките на проектот „Совет за родова еднаквост“, финансиски поддржан од страна на Европската Унија, и за првпат е применета во 2013 година. Сепак, поради кризата со ковид-19, методологијата претрпе делумни измени во начинот на собирање на податоците.

Извештајот во сенка за имплементацијата на Стратегијата за родова еднаквост во 2018 и 2019 година е подготвен во рамките на проектот за застапување на правата на жените на ниво на ЕУ, поддржан од Фондацијата Квина тил Квина.

Извештајот е изготвен преку анализа на релевантните документи – ЗЕМЖМ, Стратегијата за родова еднаквост 2013-2020, НПАРЕ 2018-2020, годишните оперативни планови, годишните извештаи на сите релевантни институции (ЕЛС, ОДУ, Собранието со Комисиите при неговиот мандат, Владата), релевантни извештаи кои се производ на работата на граѓанскиот сектор во областа на родовата еднаквост како и информациите достапни на веб-страниците на сите институции. Поради настанатата здравствена епидемиолошка криза, наместо директни интервјуа со претставници од надлежните институции кои се наоѓаат на позиции релевантни за имплементација на ЗЕМЖМ и стратешките документи, беа изготвени прашалници кои беа доставени по електронски пат до сите институции вклучени во Акцискиот план. Препораките во извештајот се направени врз основа на анализа на добиените одговори и процената за степенот на имплементација на стратешките документи кои се во фокусот на овој извештај.

ИМПЛЕМЕНТАЦИЈА НА АКТИВНОСТИТЕ

Стратегијата за родова еднаквост предвидува три стратешки цели и 12 специфични стратешки цели. Националниот план за акција за родова еднаквост 2018 – 2020 (НПАРЕ) опфаќа 9 специфични цели во рамките на трите стратешки цели од Стратегијата. Овој извештај го следи НПАРЕ и дава осврт на сите 9 специфични цели и нивните активности кои се предвидени за периодот 2018 – 2019 година. Дополнително го разгледува и оперативниот план за спроведување на активностите од НПАРЕ за 2018/ 2019 година кој е во надлежност на МТСП³⁹.

Во овој извештај може да се забележи зголемување на вкупниот бројот на активности (113) во споредба со претходните извештаи во сенка од 2013, 2014 и 2015 година, но ова се должи пред сè на тоа што извештајот се однесува на активности и обработени податоци за две години. Истовремено, НПАРЕ вклучува активности кои се протегаат во рамките на целиот тековен период на Акцискиот план, па така активностите почесто се протегаат на повеќегодишно ниво отколку на годишно. Во таа смисла, извештајот дава осврт на 25 активности предвидени за 2018 година, 20 активности предвидени за 2019 година, 15 активности предвидени за периодот 2018-2019, 44 активности за периодот 2018-2020 и 9 активности за периодот 2019-2020⁴⁰.

...49

И покрај тоа што бројот на предвидени активности за периодот опфатен со НПАРЕ е помал од бројот во претходните акциски планови, бројот на имплементирани активности е зголемен, што укажува на тоа дека доколку мерките во стратешките документи се планираат земајќи ги предвид материјалните и човечките капацитети на институциите, постои поголема веројатност за нивно исполнување. Од друга страна, иако имплементацијата на активностите од Акцискиот план е подобрена во споредба со претходните години, ни одблиску не отсликува напредок во однос на родовата еднаквост во државата. Имено, 48% од предвидените активности се значително или целосно спроведени, а само 25% се целосно спроведени.

Извештајот дава целосен преглед на исполнетоста на активностите, нивното потенцијално влијание, како и степенот на имплементацијата (навременост). Методологија преку која се оценува потенцијалното влијание и степенот на исполнување на активностите е објаснета подолу. Дополнително, вклучени се и препораки преку кои ќе се зголеми и ќе се подобри имплементацијата на Стратегијата и на НПАРЕ.

³⁹ Поради достапност или недостатокот на оперативни планови од страна на сите надлежни институции вклучени во НПАРЕ, земен е предвид само оперативниот план на МТСП кој воедно е и најобеман со оглед на тоа што улогата на ова министерство во спроведување на активностите од Акцискиот план е најголема.

⁴⁰ Активностите од НПАРЕ предвидени само за 2020 година не се во опфатот на овој извештај.

Потенцијално влијание – четирите квалитативни индикатори за оценување на предвидените резултати и потенцијално влијание врз намалување на родовата нееднаквост во општеството се:

- ▶ **нема влијание** – активноста не влијае/ла на подобрување на постојната состојба со родовата еднаквоста,
- ▶ **мало влијание** – активноста има мало влијание на подобрување на родовата еднаквост,
- ▶ **начајно влијание** – активноста придонесува за подобрување на родовата еднаквост, и
- ▶ **трансформативно влијание** – активноста влијае на системски и општествени промени, влијае на промена на постојните односи на моќ и суштински влијае на унапредување на родовата еднаквост.

Оцената дадена во табелите за наведените индикатори се базира на мислењето на авторите и покажува колку потенцијално трансформативен може да биде предвидениот резултат за родовата еднаквост во државата, доколку се спроведе мерката. Притоа, оцената се прави врз основа на тоа како е предвидена, а не како е спроведена во практиката. Од друга страна, прикажана е и оцената за потенцијалното влијание дадена од различните институции кои понудија одговори на ова прашање во доставените прашалници. На овој начин, може да се спореди мислењето на претставниците на институциите за влијанието на одредена активност со мислењето на претставниците на Реактор⁴¹.

Степен на исполнување на активностите и на предвидената временска рамка (навременост) – овие два индикатори го мерат спроведувањето на активностите во согласност со предвидената временска рамка дадена во НПАРЕ:

- ▶ **За степенот на исполнување** се користат четири индикатори:
 - ▶ не е започнато,
 - ▶ делумно е спроведено,
 - ▶ значително е спроведено,
 - ▶ целосно е спроведено.

За мерење на навременоста на имплементирање на активностите, во сумарниот преглед на активности, се користат три индикатори:

⁴¹ Сепак, битно е да се нагласи дека ставот на претставниците на институциите често не се однесува на потенцијалното влијание на активностите, туку на влијанието што активност, доколку спроведена, го имала според нив.

- ▶ не е започнато,
- ▶ доцни,
- ▶ навремено.

Сите оние активности што требало да бидат завршени во 2018 и 2019 година, а кои не се целосно исполнети, се сметаат за задоцнети. Кај оние активности каде има повеќегодишно ниво на имплементација, пред сè 2018-2020г., земен е предвид степенот на исполнетост на самата активности во однос на предвидената временската рамка и на тој начин е пресметана навременоста⁴².

Препораки/следни чекори: овој елемент е во тесна врска со индикаторот за степенот на исполнување и покажува дали и какви мерки треба да се преземат за предвидената активност да има влијание во остварувањето на зададените резултати. Важно е да се забележи дека кога во извештајот е наведена препораката: „Не се потребни понатамошни активности“, тоа значи дека таа активност е целосно исполнета.

Вклученост во оперативниот план: овој индикатор ја мери усогласеноста на двата документи: НПАРЕ 2018-2020 и ОП 2018/2019 на МТСП. Индикаторот има делумни ограничувања имајќи предвид дека се оценува оперативниот план само на една институција.

⁴² Така на пример ако некоја активност која треба/ло да се исполни во периодот 2018-2020 година не е започната или е само делумно спроведена, наместо значително или целосно, веројатноста дека ќе биде целосно исполнета е мала, па активноста е категоризирана како задоцнета. Постои ризик оваа категоризација да не ја отсликува реалната состојба, но претставува оптимално решение со оглед на тоа што не можеме да предвидиме/знаеме дали незапочнатите активности од овој период ќе бидат само започнати во 2020 година, или пак постои можност активностите да бидат целосно завршени иако нивниот почеток започнал доцна и се само делумно спроведени.

СТРАТЕШКА ЦЕЛ 1:

Воспоставување на ефективен и ефикасен систем на постигнување родова еднаквост преку функционални механизми за поддршка на национално и локално ниво, хармонизирани индикатори за мерење на прогрес на родова еднаквост и обезбедена родово разделена статистика

Специфична стратешка цел 1.1: Обезбедена системска поддршка за интегрирање на родовите прашања во политиките и финансиските инструменти, согласно со Законот за еднакви можности на жените и мажите“

СЦ 1, ССЦ 1.1. Резултат според НПАРЕ: Примена на родово-одговорното буџетирање при креирањето на политиките и програмите

...52

Опис	Примена на родово-одговорното буџетирање при креирањето на политиките и програмите
Одговорни институции	МТСП; ГС; ЗЕЛС; КЕМЖМ;
Потенцијално влијание според авторите	Трансформативно
Потенцијално влијание според институциите	Мало до значајно
Степен на исполнување	
1 Изготвување на Методологија за изменување и дополнување на Методологијата за стратешко планирање и вклучување на родовата перспектива	Значително е спроведено
2 Организирање на технички работни средби и обуки за примена на изменетата методологија за стратешко планирање Организирање на технички работни средби за измена на инструкциите за подготовка на буџети и вклучување на влезни точки за родовото буџетирање	Делумно е спроведено
3 Измена на инструкциите за подготовка на буџетите на ЕЛС и организирање на информативни работилници за примена на истите	Делумно е спроведено

4	Формирање на работни групи за родово-одговорно буџетирање во сите ЕЛС	Делумно е спроведено
5	Изработка на Водич за чекорите и пристапот во примената на родово-одговорно буџетирање	Целосно е спроведено
6	Развивање на Методологија за G-маркери согласно препораките од Твининг проектот за родова еднаквост	Значително е спроведено
7	Континуирано менторство за 2 пилот Министерства во системското вклучување на родовата перспектива во стратешко планирање и буџетирање	Целосно е спроведено
8	Обука за државни службеници од пилот министерства за примена на Методологијата за G-маркери	Значително е спроведено
9	Организирање на 3 тематски јавни расправи и идентификација на релевантни прашања од родовата перспектива при Комисијата за еднакви можности на жените и мажите и Комисијата за финансирање и буџет на Собрание на Република Македонија	Значително е спроведено
10	Печатење и дистрибуција на промотивно едукативен материјал за родово-одговорно буџетирање	Целосно е спроведено
11	Размена на добри практики во регионот и Земјите од ЕУ во областа на родово-одговорното буџетирање	Делумно е спроведено
Предвидено со оперативен план 2018/2019		Да, делумно
Препораки		Потребни се дополнителни напори

Активностите од оваа област имаат за цел да ја систематизираат примената на родово-одговорното буџетирање во процесите на стратешко планирање на сите органи на државна управа и единици на локалната самоуправа. За мерење на успехот на овој резултат, НПАРЕ 2018-2020 предвидува 20 органи на државната управа кои изработуваат родово буџетска изјава за една програма, нови петнаесет (15) општини кои го вклучуваат концептот на родово-одговорно буџетирање при креирање на локалните политики и програми и 80% од вклучените министерства и агенции со родово буџетски иницијати-

ви да имаат обучени претставници за методологијата за родово-одговорно буџетирање и примена на методологија за B-маркери, а најмалку едно министерство да применува B-маркери за проценка на програмите од родово перспектива.

Спроведени активности и ефект од спроведеното

Во март 2018 година, Владата на РСМ има донесено Методологија за изменување и дополнување на Методологијата за стратешко планирање и подготвување на Годишна програма за работа на Владата, а во јули 2018 биле донесени две нови упатства: Упатство за начинот на постапување на министерствата и другите органи на државната управа во процесот на подготвување на стратешкиот план и годишниот план за работа и Упатство за начинот на постапување на министерствата и другите органи на државната управа во процесот на следење, оценување и известување на спроведувањето на стратешкиот план и годишниот план за работа. Со овие подзаконски акти, вклучена е родовата перспектива во процесот на стратешко планирање кое придонесува кон системско вклучување на еднаквите можности на жените и мажите во главните општествени текови во процесот на креирање, спроведување и следење на политиките и буџетите⁴³.

Методологијата предвидува посебен дел во структурата и содржината на стратешките планови кој се однесува на принципот на еднакви можности на жените и мажите, а при мерење и следење на постигнувањето на целите и резултатите на програмите се утврдуваат квантитативните и/или квалитативните показатели/индикатори, при што треба да биде утврден најмалку еден родово сензитивен показател.⁴⁴ Во годишниот извештај на Министерството за труд и социјална политика за напредокот на родовата еднаквост за 2018 година е дополнително посочено дека мерењето на ефикасноста од оваа активност ќе биде прикажана во следниот извештај, односно тој за 2019 година.

43 МТСП, „Годишен Извештај за превземените активности и постигнатиот напредок за воспоставување на еднакви можности на жените и мажите во Република Северна Македонија за 2018 година.“ Достапен на: <http://www.mtsp.gov.mk/rodova-ramnopravnost.nspx>

44 Ibid.

Извештајот за 2019 година пак, само наведува дека е спроведена анализа на нацрт-стратешките планови на органите на државната управа со цел да се спореди нивната усогласеност и вклученост на новата методологијата која вклучува родова димензија⁴⁵. Резултатите од анализата не се експлицитно наведени, но извештајот вели дека Владата на РСМ ги задолжила министерствата и другите ОДУ да ги усогласат нацрт-стратешките планови за 2020-2022 година со заклучните согледувања и препораки содржани во извештајот од анализата на нивните претходни нацрт-стратешки планови. Иако извештајот од оваа анализа (кој е изработен во 2020 година) не е јавно достапен, имплицитно укажува дека и покрај изменетата методологија за стратешко планирање, органите на државната управа не ја вклучиле родовата перспектива во своите стратешки програми. Дополнително, иако е донесено, Упатството за начинот на постапување на органите во процесот на следење, оценување и известување на спроведувањето на стратешкиот план и годишниот план за работа не е воопшто спомнато во последниот годишен извештај на МТСП. Не се детално прикажани ни методолошките показатели за вклученоста на родовата перспектива во стратешкото планирање на ОДУ иако според методологијата треба да биде утврден најмалку еден родово сензитивен показател. Ова претставува уште поголем предизвик да се оцени реално кој е ефектот од оваа мерка и колку навистина стратешкото планирање и програмирање на институциите ја вклучува родовата перспектива.

...55

Во текот на 2018 година биле спроведени 9 еднодневни обуки за зајакнување на капацитетите за стратешко планирање со кои биле опфатени 38 институции и 251 административен службеник/чка на ОДУ⁴⁶. Во 2019 година пак, биле организирани вкупно 11 обуки за родова еднаквост и стратешко планирање на кои учествувале 200 претставници на ОДУ⁴⁷. Во однос на ЕЛС, била формирана и работна група за родова еднаквост од редовите на координатор(к)ите за еднакви можности при општините, а преку Заедницата на единиците на локалната самоуправа биле обучени 65 претставници од општинската адми-

45 МТСП. „Годишен Извештај за преземените активности и постигнатиот напредок за воспоставување на еднакви можности на жените и мажите во Република Северна Македонија за 2019 година.“ Достапен на: <http://www.mtsp.gov.mk/rodova-ramnopravnost.nspix>

46 МТСП. „Годишен Извештај за преземените активности и постигнатиот напредок за воспоставување на еднакви можности на жените и мажите во Република Северна Македонија за 2018 година.“ Достапен на: <http://www.mtsp.gov.mk/rodova-ramnopravnost.nspix>

47 МТСП. „Годишен Извештај за превземените активности и постигнатиот напредок за воспоставување на еднакви можности на жените и мажите во Република Северна Македонија за 2019 година“. Достапен на <http://www.mtsp.gov.mk/rodova-ramnopravnost.nspix>

нистрација и советниците за родова еднаквост и родово одговорно буџетирање од новиот состав⁴⁸.

Во 2018 година е развиен и прирачник за чекорите и пристапите за родово одговорно буџетирање. Осум министерства и една агенција, значи 9 ОДУ, доставиле буџетски иницијативи или програми со содржана родова анализа⁴⁹. Според годишниот извештај на Министерството за труд и социјална политика за напредокот на родовата еднаквост за 2018-та, само 5 органи во 2018 година доставиле и родово буџетски извештаи за претходната година (2017-та), а 4 органи ги имале завршено извештаите за 2018г.⁵⁰ Дополнително во рамките на проект за родово одговорно буџетирање, поддржан од UN Women, 35 претставници на ЕЛС биле обучени да подготват годишни родово буџетски извештаи⁵¹. Сепак нема податоци, колку општини успеале да достават родово буџетски извештаи, ниту пак колку општини го вклучиле концептот на родово одговорно буџетирање во рамките на своите програми.

Нема понатамошни информации за тоа колку родово буџетски иницијативи биле доставени од страна на ОДУ или ЕЛС за 2019 година. Исто така во извештајот на МТСП за таа година, нема информации колку ОДУ или ЕЛС доставиле или изготвиле годишни извештаи за родово одговорно буџетирање. Всушност за 2019 година, од областа на родово-одговорно буџетирање при програмирањето и креирањето политики, МТСП единствено известува за продолжување на соработката со меѓународната организација за жени при Обединети Нации (UN Women) за систематска интеграција на родовата перспектива во стратешкото планирање и програмирање на владините институции, како и планирање на формирање Тренинг центар за родово-одговорно буџетирање и родови политики на територијата на државата со потенцијал да стане ресурсен центар на регионално ниво⁵².

...56

48 Ibid.

49 МТСП. „Годишен Извештај за преземените активности и постигнатиот напредок за воспоставување на еднакви можности на жените и мажите во Република Северна Македонија за 2018 година“. Достапен на <http://www.mtsp.gov.mk/rodova-ramnopravnost.nspх>

50 Ibid.

51 Ibid.

52 МТСП. „Годишен Извештај за преземените активности и постигнатиот напредок за воспоставување на еднакви можности на жените и мажите во Република Северна Македонија за 2019 година“. Достапен на <http://www.mtsp.gov.mk/rodova-ramnopravnost.nspх>

Заклучок со препораки

Од спроведеното во текот на двете години (2018/2019) може да се заклучи дека внесувањето и унапредувањето на родовата перспектива, вклучително и родово одговорното буџетирање, во програмите и другите стратешки документи на државните институции не се доволно развиени. Методолошкиот аспект со насоките за ваквиот пристап се значително подготвени за употреба, солиден број на институционални претставници се обучуваат на годишно ниво, но предвидените индикатори не се целосно остварени.

Претставниците на институциите кои дадоа мислење за потенцијалното влијание на овие активности, го оцениле истото како значајно во најдобар случај. Делумно нивните мислења се однесуваат на веќе постигнатото влијание на активноста, наместо нејзиното потенцијално влијание, и оттука е уште повеќе јасно дека овие мерки не го носат посакуваниот резултат во практика.

Оттука се препорачува, да се спроведе анализа за потребите и причините поради кои институциите сè уште немаат капацитет и не ја внесуваат родовата димензија во своите програмски цели и активности иако, според понудените информации, методите и алатките за остварување на овие цели се достапни. Дополнително, се препорачува да се продолжи со градење на капацитетите на институциите, но со поголем фокус на единците на локалната самоуправа и по спроведената анализа која ќе ги препознае досегашните предизвици во однос на усвојување и применување на знаењата од областа на родовата еднаквост и стратешкото планирање.

СЦ 1, ССЦ 1.1. Резултат според НПАРЕ: Унапредена родовата перспектива во државните фискални инструменти и политики и Зајакната координативна и надзорна функција на механизмите за родова еднаквост

Опис		Унапредена родовата перспектива во државните фискални инструменти и политики и Зајакната координативна и надзорна функција на механизмите за родова еднаквост (СЕМ и координатори, Интер-ресорска советодавна група и КЕМ)
	Одговорни институции	МТСП; МФ;
	Потенцијално влијание според авторите	значајно
	Потенцијално влијание според институциите	мало ⁵³
Степен на исполнување		
1	Сертифицирање на национални тренери за родово-одговорно буџетирање од клучни чинители на МТСП и МФ од страна на UN Women тренинг центарот за обука	Не е започната
2	Организирање на обуки за претставници на административните службеници од страна на сертифицираните обучувачи за родово-одговорно буџетирање од МТСП и МФ	Не е започната
3	Организирање на обуки за поддршка на ГО за анализа и следење на локалните програми и буџети од родова перспектива во 20 ЕЛС	Целосно е исполнета
4	Формирање на работна група и подготовка на предлог Закон за изменување и дополнување на Законот за буџетите со цел унапредување на родовата димензија	Делумно е спроведено
5	Доставување за усвојување на предлог Закон за изменување и дополнување на Законот за буџетите	Не е започнато
	Предвидено со оперативен план 2018/2019	Да, делумно
	Препораки	Потребни се дополнителни напори

...58

⁵³ Се однесува на просек. Во прашалниците три активности добија оцена дека немаат влијание, а две дека имаат значајно влијание.

Активностите од оваа област имаат за цел да ја унапредат родовата перспектива во државните фискални инструменти и политики како и да ги зајакнат капацитетите на националната родова машинерија, Секторот за еднакви можности при МТСП, координатор(к)ите за еднакви можности, интер-ресорската консултативна и советодавна група и Комисијата за еднакви можности на жените и мажите. За мерење на успехот, НПАРЕ 2018-2020 предвидува вклучени одредби за интегрирање на родовата перспектива во Предлог законите за буџет за 2019 и 2020 година.

Спроведени активности и ефект од спроведеното

Во периодот 2018 и 2019 година се започнати обуките за административните службеници. Меѓутоа овие обуки наспроти планот да бидат спроведени од страна на национални сертифицираните обучувачи за родово одговорно буџетирање од МТСП и МФ, тие се спроведуваат од страна на меѓународни сертифицирани тренери. Сертифицирањето на национални обучувачи од релевантните министерства не е започнато и ова веројатно се должи на фактот што грантот со UN Women, кој е главниот финансиски ресурс за оваа активност, е потпишан дури на крајот на 2019 година, а самото формирање на Тренинг центар за родово одговорно буџетирање и политики не е сè уште започнато.

Од друга страна, формирана е работна група за подготовка на Законот за изменување и дополнување на Законот за буџетите со цел унапредување на родовата димензија уште во 2018 година, но овој Закон не е сè уште доставен на предлог и не е влезен во собраниска процедура. И двата извештаи на МТСП за постигнатиот напредок и унапредувањето на родовата еднаквост за 2018 и 2019 година, накратко потенцираат дека Законот за буџети е во финална фаза.

Заклучок со препораки

Имајќи предвид дека главниот индикатор за мерење на успешноста на овој блок активности е вклучување на одредби за интегрирање на родовата перспектива во Предлог законите за буџет за 2019 и 2020 година, може безбедно да се тврди дека посакуваниот резултат не е постигнат ни од блиску. Во пе-

риод од две години се работи на изменување на Законот за буџети со вклучување на родовата перспектива, но и покрај тоа што овој закон бил изменет во 2019 година, целта на оваа измена не било вклучување на родови буџетски импликации и целосно интегрирање на родово одговорен пристап кон буџетирањето. Очигледен е пропуст во работата на формираната група која треба да работи на нови предлози за овој закон. Бидејќи Законот е во завршна фаза останува да се процени неговата содржина и квалитет од аспект на вклученоста на родовата перспектива.

Истовремено, сертифицирањето на национални обучувачи за родово одговорно буџетирање е од исклучителна важност за да може да се гарантира имплементацијата не само на стратешките активности и постоечките законски акти, туку и на самиот Закон за буџети којшто допрва треба да биде усвоен, преку специјализирани обуки на администрацијата. Оттука, одложувањето на оваа активност негативно се одразува на можноста за практикување на обврските кои произлегуваат од легислативата. Поради ова, се препорачува запазување на временската рамка и доволен опфат на сертифицирани тренери кои ќе можат на квалитетен и прагматичен начин да го пренесат знаењето од областа на родово-одговорно буџетирање со цел унапредување на оваа алатка во фискалните инструменти и политики во државата.

...60

Специфична стратешка цел 1.2. Зајакната и ефективна функционалност на механизмите за родова еднаквост согласно одредбите од ЗЕМЖМ

СЦ.1, ССЦ 1.2. Резултат според НПАРЕ: Унапредена родовата перспектива во законската легислатива

Одговорни институции	Унапредена родовата перспектива во законската легислатива согласно одредбите на Законот за еднакви можности на жените и мажите
Одговорни институции	МТСП, ЗЕЛС, ОДУ
Потенцијално влијание според авторите	Трансформативно
Потенцијално влијание според институциите	значајно

Степен на исполнување		
1	Организирање на дебати и консултации за ефектите од петгодишна имплементација на ЗЕМЖМ и препораки за спроведување на реформи	Целосно е спроведено
2	Спроведување на анализа за ефикасноста на родовата машинерија воспоставена согласно ЗЕМЖМ и за изменувања и дополнувања на ЗЕМЖМ согласно добиените препораки и заклучоци од анализата	Целосно е спроведено
3	Спроведување на јавни расправи по заклучоците и препораките од анализата за ефикасноста на родовата машинерија	Целосно е спроведено
4	Формирање на работна група за подготовка на предлози за измени на законската регулатива и нивно усогласување со ЗЕМЖМ	Целосно е спроведено
5	Развивање на План за мониторинг и евалуација за Националниот план за акција за родова еднаквост 2018 - 2020	Целосно е спроведено
6	Развивање на т.н. baseline индикатори за подобро следење на прогресот на имплементација на Националниот план за акција за родова еднаквост 2018 - 2020 и Стратегијата за родова еднаквост 2013-2020	Не е започнато
7	Изработка на методологија за креирање родово сензитивни политики/програми на локално ниво	Не е започнато
8	Спроведување на обуки за административните службеници на локално ниво за примена на методологијата за креирање на родово сензитивни политики и програми	Делумно е спроведено
9	Воспоставување на механизми и алатки за вклучување на родовата перспектива во Статутите на ЕЛС	Делумно е спроведено

10	Изработка на протокол за комуникација и координација на активностите од областа на родовата еднаквост помеѓу ЗЕЛС и МТСП	Не е започнато
11	Размена на добри практики во регионот и земјите од ЕУ од аспект на родово-сензитивни закони и политики	Делумно е спроведено
12	Изработка на унифицирани алатки за квалитетно планирање и известување за родовите перспективи на национално и локално ниво	Целосно е спроведено
13	Спроведување на анализа на функционалноста и ефикасноста на СЕМ со цел како да се подобри неговиот статус како главен координативен механизам за родова еднаквост на национално ниво	Целосно е спроведено
Предвидено со оперативен план 2018/2019		Не
Препораки		Потребни се дополнителни напори

...62

Активностите од оваа област имаат за цел да ја унапредат родовата перспектива во законската легислатива, особено во делот на Законот за еднакви можности на жените и мажите. За проценка на исполнетоста на резултатот, НПАРЕ предвидува изменет и дополнет ЗЕМЖМ, најмалку три закони усогласени со изменетиот и дополнет ЗЕМЖМ и донесени под-законски акти произлезени од дополнетиот ЗЕМЖМ. Дополнително, 70% од министерствата и 60% од општините треба да имаат обучени претставници за методологијата за креирање на родово-сензитивни политики и програми.

Спроведени активности и ефект од спроведеното

Во 2018 година, дебатата за функционалноста на националната родова машинерија и ефектите од дотогашната имплементацијата на Законот за еднакви можности (ЗЕМЖМ) зафати поголеми размери во кругот на организациите кои работат во областа на родовата еднаквост и надлежните институции. Во 2019 година, Министерството за труд и социјална политики во соработка со граѓанскиот сектор спроведе две анализи од кои произлегоа извештаи за спроведување на Законот за еднакви можности, и на локално и на нацио-

нално ниво⁵⁴. Дополнително, во овој период граѓанските организации кои работат во областа, изготвија анализи за функционирањето на националната машинерија за родова еднаквост и препораки за нејзино реформирање⁵⁵. Врз основа на овие дебати и анализи се формираше работна група за изменување на самиот Закон за еднакви можности.

Во овој период развиен е и план за мониторинг и евалуација за НПАРЕ 2018-2020, а постапката за евалуација е започната од страна на МТСП. Од друга страна, т.н. baseline индикатори за подобро следење на прогресот на имплементација на НПАРЕ и Стратегијата не се сè уште развиени, но се очекува оваа активност да се оствари до крајот на 2020 година, а индикаторите да бидат усвоени со новата Стратегија за родова еднаквост.

Во поглед на состојбата со унапредување на родовата еднаквост на локално ниво, видливи се поголеми недостатоци и недоследности при исполнувањето на активностите од НПАРЕ. Имено, изработката на методологијата за креирање родово сензитивни политики на локално ниво не е започната. Од друга страна, Заедницата на единците на локална самоуправа е во фаза на спроведување обуки на административните службеници за примена на креирање родово сензитивни политики, но веројатно овие обуки не се одвиваат според предвидениот план, односно не се однесуваат на унифицираната методологијата за спроведување вакви политики. Одовде е видно суштинско разидување во координацијата помеѓу активностите кои се тематски поврзани, а се во надлежност на МТСП и ЗЕЛС, соодветно. Ова е проблем кој е препознаен и претходно, па оттаму и потребата за изработка на протокол за комуникација и координација на активностите од областа на родовата еднаквост помеѓу ЗЕЛС и МТСП. Меѓутоа во периодот 2018/2019 година овој протокол не е изработен.

...63

Заклучок и препораки

Во поглед на активностите од овој блок очигледно е дека голем дел од нив се во насока на исполнување на предвидениот резултат за унапредена законска рамка за родова еднаквост. Истовремено се забележува големо доцнење на активностите. Па така, измените на ЗЕМЖМ не се влезени во собраниска процедура и оттука усогласувањето на други закони и законски акти во согласност со овој закон останува допрва да биде започнато.

⁵⁴ Достапни тука: <http://www.mtsp.gov.mk/rodova-ramnopravnost.nspix>

⁵⁵ Види: Акција Здруженска. (2019) Предлог за реформа на националната машинерија за родова еднаквост во Македонија. Скопје. Достапно тука: <https://bit.ly/3c16u7H>

Од друга страна, кога станува збор за активностите предвидени за унапредување на родовата еднаквост на локално ниво, забележливо е доцнење и неразвиена координација меѓу институциите. Ваквите задоцнувања може делумно да се оправдаат со тоа што самото усвојување на Акцискиот план доцнеше во 2018 година, па оттука и активностите предвидени со него. Сепак дури и во вакви случаи, не може да биде прифатливо целосно неспроведување на одредени активности. Оттука се препорачува навремено планирање при спроведувањето на мерките и зајакната и подобрена координација меѓу институциите преку итна изработка и носење на предвидениот протокол за координација и комуникација меѓу МТСП и ЗЕЛС. Дополнително, потребно е подобрување на координацијата и меѓу другите институции надлежни за спроведување на Стратегија. Со оглед на оваа потреба, неопходно е и да се утврди колку создавањето на ваквите протоколи за координација и комуникација се успешни во исполнувањето на заедничките активности. Доколку се докаже нивната успешност, во тој случај се препорачува изработка и примена на протоколи за комуникација и координација на ниво на повеќе институции.

...64

Конечно, мора да се напомене дека овој дел на активности воопшто не е вклучен во Оперативниот план 2018/2019 на МТСП иако, освен две од активностите, останатите спаѓаат целосно во надлежност на МТСП. Дополнително, интересно е што пак најголем дел од активностите за исполнување на овој резултат се целосно или делумно спроведени, а само 3 не се воопшто започнати. Ова укажува на неефикасно и неусогласено планирање на Оперативниот план во однос на Акцискиот план што може да води до неефективно имплементирање на активностите и конечно самата Стратегија.

СЦ.1, ССЦ.1.2. Резултат според НПАРЕ: Зајакнати механизми и статус на Секторот за еднакви можности (СЕМ)

Опис	Зајакнати механизми и статус на Секторот за еднакви можности (СЕМ) за хоризонтална надлежност при спроведување на политиките за родова еднаквост
Одговорни институции	МТСП, ГС
Потенцијално влијание според авторите	трансформативно
Потенцијално влијание според институциите	значајно
Степен на исполнување	
1 Организирање на јавни дебати по однос на препораките и заклучоците од анализата за ефикасноста на СЕМ како главен координативен механизам за родова еднаквост на национално ниво	Целосно е спроведено
2 Формирање на работна група за изготвување на Предлог на Закон за изменување и дополнување на ЗЕМЖМ со цел унапредување на статусот на СЕМ како главен координативен механизам за родова еднаквост	Целосно е спроведено
3 Организирања на тематски седници на Владата на Република Македонија ⁵⁶ за родовата еднаквост	Не е започнато
Предвидено со оперативен план 2018/2019	Не
Препораки	Потребни се дополнителни напори

...65

Активностите од оваа група според дадениот резултат се непосредно блиски со претходниот резултат и блок активности и се однесуваат зајакнување на националната машинерија за родова еднаквост и статусот на Секторот за еднакви можности при МТСП. Притоа за мерење на исполнителноста на овој резултат, предвидени се измени во ЗЕМЖМ со цел поголема моќ на СЕМ како главен координативен механизам за родова еднаквост и формирана нова Владина институција за унапредување на родовата еднаквост до крајот на 2020 година.

⁵⁶ Во Акцискиот план е останато старото име на државата бидејќи е изготвен пред промената на името. Активностите се копирани идентично како и во НПАРЕ.

Спроведени активности и ефект од спроведеното

Како што беше посочено и во претходниот дел од извештајот, во периодот 2018/2019 година беа изготвени анализи за ефектите од имплементацијата на ЗЕМЖМ, како и анализа на националната машинерија за родова еднаквост, вклучително и на главното координативно тело – Секторот за еднакви можности. Како резултат на анализите беа развиени јавни дебати и беше формирана работната група од експерти во областа на родовата еднаквост за подготовка на Предлог закон за изменување и дополнување на ЗЕМЖМ која е во завршна фаза на изготвување на нов предлог-Закон.

Заклучок и препораки

И покрај тоа што предвидените активности за менување на Законот за еднакви можности на жените и мажите во моментот се спроведуваат навремено според Акцискиот план, мора да се истакне дека проблемот со капацитетите на Секторот за еднакви можности, и воопшто националната машинерија за родова еднаквост, не е нов и се провлекува низ дебатите водени во претходните години. Секторот за еднакви можности при МТСП е поставен доста ниско како институционален механизам во рамките на организациската структура на Министерството и нема надлежност за контрола над спроведувањето на Стратегијата од страна на другите органи и институции на државната управа. Поради ова, идејата и планот за формирање на ново владино тело за родова еднаквост кое ќе има поширок мандат за унапредување на родовата перспектива во креирањето политики и буџети и имплементација на стратешките документи беше вклучена и во претходната Владина програма 2017-2020⁵⁷. Со оглед на објавувањето предвремени парламентарни избори, оваа активност сè уште не беше исполнета пред истекот на мандатот на старата влада, па беше промовирана во изборната програма на владејачката коалиција за 2020 година и префрлена во новата владина програма.

Во однос на следни чекори, се препорачува што поскоро да се формира новото владино тело со пошироки ингеренции за да се осигура поефективно спроведување на новата Стратегија за Родова Еднаквост од 2021 година.

57 Влада на РМ. Програма за работа на Владата 2017-2020. Достапна тука https://vlada.mk/sites/default/files/programa/2017-2020/Programa_Vlada_2017-2020_MKD.pdf

СЦ.1, ССЦ.1.2. Резултат според НПАРЕ: Подобрена родовата сензитивност меѓу креатори и носители на политики

Опис	Подобрена родовата сензитивност меѓу креатори и носители на политики
Одговорни институции	МТСП; ЗЕЛС; МИОА;
Потенцијално влијание според авторите	Значајно
Потенцијално влијание според институциите	Мало
Степен на исполнување	
1 Организирање на континуирани тематски седници на Генерален колегиум на државни секретари на Владата на Република Македонија за родовата еднаквост	Не е започнато
2 Организирање на тематски состаноци на градоначалници, секретари во општините, претседавачи и членови на советите за родова еднаквост	Делумно е спроведено
3 Организирање на обуки за зајакнување на капацитетите на членовите на Собранието на Република Македонија ⁵⁸ за прашања од родовата еднаквост	Делумно е спроведено
4 Подготовка на периодични извештаи за опфатот на државни службеници со поминати Е-модули	Значително е спроведено
5 Организирање на промотивни активности за Е модулите пред градоначалниците и секретарите на општините	Не е започнато
Предвидено со оперативен план 2018/2019	Не
Препораки	Потребни се дополнителни напори

...67

Успешноста на активностите во насока на остварување на овој специфичен резултат според НПАРЕ се проценува преку одржување најмалку една тематска седница на Владата и Генерален колегиум на државни секретари за родовата еднаквост и најмалку 30% од вкупниот број на државни службеници во

⁵⁸ Види фуснота 53.

ОДУ кои успешно ги завршиле Е-модулите за родова еднаквост до крајот на 2020 година.

Спроведени активности и ефект од спроведеното

Е-модулите за покревање на свеста и унапредување на знаењата за родова еднаквост на државните службеници кои уште во 2015 година се тестираа од страна на Министерството за информатичко општество и администрација (МИОА), конечно беа ставени во употреба во 2018 година. Електронските обуки се составени од две нивоа (основно и напредно) и веќе се задолжителни за административните службеници и на ниво на ОДУ, но и за општинските службеници. Во 2018 година, 1583 корисници целосно ја завршиле обуката на основно ниво и 1584 службеници ја завршиле обуката на напредно ниво. За тој период, обуката сè уште ја следеле 8120 корисници на основно ниво и 7175 корисници на напредно ниво, значи вкупно 15.295 службеници биле, или се, во процес на следење на овие модули⁵⁹. Во 2019 година, за обуките биле регистрирани 206 институции и 53 единици на локалната самоуправа⁶⁰.

...68

Интересно е што за оваа (2019) година бројките на целосно обучени службеници и службеници кои сè уште ги следат обуките се идентични со бројките претставени за 2018 година во годишниот извештај на МТСП. Ова укажува на некомпетентно евидентирање на податоци и известување за опфатот на е-модулите кои се задолжителни за државните службеници и кои се спремаат веќе доста долг период. Од страна на МИОА се изготвуваат периодични извештаи за опфатот на државни службеници кои ја завршиле или ги следат е-модулите, но овие извештаи не се јавно достапни. Оттука не може да се споредат информациите и да се утврди точниот број на службеници кои ја завршиле обуката, со оглед на тоа што е направена очигледна грешка при известувањето до, или од, МТСП.

Во поглед на активност за промоција на е-модулите пред градоначалниците и секретарите на општините, од МТСП беше истакнато дека оваа активност

59 МТСП. „Годишен Извештај за преземените активности и постигнатиот напредок за воспоставување на еднакви можности на жените и мажите во Република Северна Македонија за 2018 година.“ Достапен на: <http://www.mtsp.gov.mk/rodova-ramnopravnost.nspix>

60 МТСП. „Годишен Извештај за преземените активности и постигнатиот напредок за воспоставување на еднакви можности на жените и мажите во Република Северна Македонија за 2019 година.“ Достапен на: <http://www.mtsp.gov.mk/rodova-ramnopravnost.nspix>

всушност нема да се спроведува бидејќи со тоа што модулите се задолжителни и за општинските службеници, веќе не постои потребата од нивно промовирање, туку директно спроведување.

Обуките за зајакнување на капацитетите за родова еднаквост на членовите на Собранието исто така се спроведуваат со големо задоцнување. Ваквото задоцнување всушност целосно влијае на квалитетот на исполнување на активностата. Имајќи предвид дека Собранието на РСМ беше распуштено во почетокот на 2020 година, и повторно формирано во август, може да се увиди дека неминовно постои јаз меѓу оние парламентарци кои веќе биле дел од последниот состав, ги поминале обуките и се повторно избрани, и оние кои за првпат се во составот на Собранието.

Ниту една тематска седница на Владата и Генерален колегиум на државни секретари не е одржана во рамките на предвидените три, со цел опфат на теми значајни од областа на родовата еднаквост. Така што, овој индикатор од НПАРЕ не исполнет, а резултатот во таа насока не е постигнат.

...69

Заклучок и препораки

Како што беше наведено и во претходниот Извештај во сенка, електронските обуки биле планирани да започнат уште во 2015 година, но самото нивно тестирање за да се утврди компатибилноста со електронскиот систем за е-учење траеше многу подолго од предвиденото. Па така е-обуките за првпат се започнати во 2018 година, а ефектот од нив е сè уште невидлив. Во ваков случај, постои потреба за ре-евалуација на знаењата на административните службеници во однос на предвидениот материјал за градење на капацитетите за да се избегне ризикот од застарување на материјалот наменет за учење.

Дополнително опфатот на државни службеници е дискутабилен имајќи ја предвид сторената грешка при известувањето за бројот на службеници кои биле обучени на годишно ниво. Оттука, потребно е прецизно и редовно објавување на периодичните извештаи за опфатот на обучени државни службеници од страна на МИОА со што ќе се намали ризикот од понатамошни грешки при известувањето во годишните извештаи за спроведувањето на стратегијата.

Поради јазот создаден со одолговлекување на обуките за членовите на Собранието на РСМ, потребна е и ре-евалуација на методологијата според која се спроведуваат обуките. Имено, треба да се препознае нивото на познавање на оние учесници кои веќе поминале некој степен на обуки, нивото на познавање на оние кои што воопшто не биле дел од обуките, и согласно оваа проценка да се формираат нови нивоа и групи за следење на ваквите обуки.

Активностите со кои се предвидуваат тематски расправи и состаноци за родова еднаквост се практично незапочнати а, меѓу другото, нивното влијание од страна на надлежните институции е проценето како мало во најдобар случај. Одовде, се препорачува да се преиспита вистинската потреба од овие активности и врз основа на тоа да се забрза или стопира процесот за остварување на овој идикатор.

СТРАТЕШКА ЦЕЛ 2:

Подобрување на степенот на родова еднаквост во приоритетни тематски области

Специфична стратешка цел 2.1: Унапредување на родовата еднаквост во процесите на одлучување

СЦ.2, ССЦ. 2.1, Резултат според НПАРЕ: Зголемено учество на жените во органите на изборната администрација и процесите на одлучување

Опис	Зголемено учество на жените во органите на изборната администрација и процесите на одлучување на национално и локално ниво
Одговорни институции	МТСП, ДИК
Потенцијално влијание според авторите	Трансформативно
Потенцијално влијание според институциите	Мало
Степен на исполнување	
1 Организирање на јавни дебати за зголемување на квотите на 50% на избрани лица од помалку застапениот пол во извршната и законодавната власт	Делумно е спроведено

2	Водење и објавување на статистички разделени податоци за излезеност на избори, кандидатски листи и освоени места на национално и локално ниво	Делумно е спроведено
3	Спроведување на анализа на вклученоста на родовите перспективи во подзаконските акти на ДИК	Не е започнато
4	Спроведување на проценка за учеството на жените во процесите на одлучување на локално и национално ниво и ефикасноста на квотите и препораки	Делумно е спроведено
Предвидено со оперативен план 2018/2019		Делумно
Препораки		Потребни се дополнителни напори

Активностите од овој блок имаат за цел да го зголемат учеството на жените на позиции кои носат моќ во процесите на одлучување. Индикаторот за успешноста на спроведувањето на активностите е носење на законската легислатива која вклучува 50:50 квота за учество на жените и мажите во органите на изборна администрација и процесите на одлучување на национално и локално ниво до 2020 година.

...71

Спроведени активности и ефект од спроведеното

Главната активност од НПАРЕ за постигнување на посакуваниот резултат е формирање на работна група за измена и дополнување на Изборниот законик во насока на остварување целосна еднаквост при процесот на поднесување кандидатски листи и спроведување на изборите во државата и на национално и на локално ниво. Но, оваа активност според Акцискиот план е предвидена за 2020 година и поради тоа не е предмет на оцена за овој извештај.

Во однос на она што досега е спроведено, видливо е дека ниту една активност не е спроведена во целост и не е блиску до постигнување на дадениот резултат. Непосредно пред одржувањето на предвремените парламентарни избори во РСМ во јули, 2020 година, се отвори посериозна јавна дебата за загарантирано еднакво учество на жените и мажите во кандидатските листи на изборите. Владејачката коалиција всушност ја водеше својата

политичка кампања на база на 50/50 учество и за првпат се претстави со изборни листи со два носители, по една жена и еден маж. Дополнително, во својата програма, Коалицијата ветуваше 50/50 учество на листите за избор во Советите на локалната самоуправа и листите за избор во Собранието. Исто така, според програмата и доколку се избрани, оваа коалиција вети 40% застапеност на жените во сите извршни функции именувани од Владата⁶¹. Сепак, ниту во Законодавниот дом, ниту во извршната власт не се постигна посакуваната, односно ветуваната, застапеност на жените. Во моментот, 39% од парламентарниот состав го сочинуваа жени⁶² и 25% од министерските позиции во Владата⁶³. Ваквата состојба отсликува дека наспроти заложбите за родова еднаквост во предизборните кампањи, во моментот на преговори меѓу партиите за формирање Влада, родовата еднаквост и правичната застапеност на жените и мажите на одлучувачка функција, престанува да биде приоритет.

...72

Водењето и објавувањето на статистички разделени податоци за излезеност на избори, кандидатски листи и освоени места на национално и локално ниво е само делумно спроведено. Во рамките на одржаните национални избори можеше да се утврди процесот на водење статистики кој е во надлежност на Државната изборна комисија (ДИК). Поднесените кандидатки листи по изборни единици кои беа објавени од страна на ДИК не беа разделени по пол, но симулираните податоци претставени како статистички извештаи содржеа информации за родовата застапеност на кандидат(к)ите. Освен ова, ниту податоците за излезноста, ниту пак податоците за освоени места не беа родово-разделени⁶⁴.

61 Реактор. (2020) Осврт на родовиот аспект во програмите и изборните листи на политичките партии за предвремените парламентарни избори 2020. Достапно на: <https://bit.ly/2EQj9mB>

62 Parline database on national parliaments. Достапно на: <https://data.ipu.org>

63 Податокот е пресметан врз основа на податоците достапни на Владата на РСМ: <https://vlada.mk/ministerstva>

64 Податоците за освоени места ги содржеа имињата и презимињата на избраните пратеници, но немаше соодветна ознака за нивниот пол. Во праска постоеше можност рачно, но не и доволно прецизно, да се пребројат избраните кандидат(к)и. Како и да е, ова не ги задоволува критериумите за водење и објавување родово разделена статистика.

Заклучок и препораки

Јавните дебати и политичките ветувања на партиите за целосна родова еднаквост меѓу мажите и жените во процесите на одлучување немаат ефект доколку она што се дебатира како нужно за остварување на родовата еднаквост не се применува во практика. И покрај тоа што измената на Изборниот законик е предвидена за 2020 година според НПАРЕ, политичките партии во своите кампањи јавно се залагаа за целосна родова еднаквост во текот на изборите и потоа. За жал, по изборите жените сочинуваат само 20% од раководните функции во извршната власт. Ова упатува на заклучокот дека доколку нема политичка волја, промената на легислативата сама по себе нема да донесе подобрување на положбата на жените во овие структури. Политичката волја е особено битна дотолку повеќе што и самата измена на Изборниот законик нема да го гарантира еднаквиот влез на жените и мажите во Собранието и другите одлучувачки позиции, туку еднаквата можност за влез преку 50/50 учество на кандидатските листи за избори. Оттука, се препорачува носење на законска регулатива која всушност ќе обезбеди де факто еднакво учество на жените и мажите во процесите на одлучување и застапеност на раководни функции.

Водењето родово разделени податоци за излезност, кандидатските листи како и освоените места е основна и клучна алатка за креирање политики врз база на податоци. Паралелно со ова, анализите за вклученоста на родовата перспектива во законските акти кои се однесуваат на изборните процеси и на учеството на жените во процесите на одлучување на локално и национално ниво се од исклучителна важност доколку напорите за еднакво учество на мажите и жените во одлучувачките процеси преставуваат искрени заложби на владејачките структури. Оттука, се препорачува да се даде приоритет на овие активности и да се започне и/или заврши нивното спроведување што поскоро.

Специфична стратешка цел 2.2: Подигната јавна свест, изменета законска регулатива и зајакнати капацитети на професионалци кои работат со жени жртви на насилство и родово-базирано насилство

Резултат според НПАРЕ: Подигната јавната свест за препознавање на различни форми на насилство врз жените

Опис	Подигната јавната свест за препознавање на различни форми на насилство врз жените
Одговорни институции	МТСП
Потенцијално влијание според авторите	Трансформативно
Потенцијално влијание според институциите	Значајно
Степен на исполнување	
1 Подготовка на информативни брошури за различни форми на насилство врз жени и постоечки сервиси за жртви - преведени на јазиците на етничките заедници и прилагодени на жените со различни попречености	Значително е спроведено
2 Организирање континуирани работилници со новинари и медиумски работници за подобрување на начинот на известување на случаи на насилство врз жени и родово-базираното насилство	Активноста била поништена поради погрешно распределување на надлежноста на МОН ⁶⁵
5 Спроведување на истражувања за ставовите, стереотипите и перцепциите кон родовата дискриминација и РБН	Не е започнато
Предвидено со оперативен план 2018/2019	Не (во ОП 2018/2019 за Стратегијата се предвидува спроведување на друг оперативен план)
Препораки	Потребни се дополнителни напори

Овие активности имаат за цел да ја подигнат јавната свест за различните форми на насилство кон жените. Според НПАРЕ индикаторот за нивната

⁶⁵ МОН нема законски основ за спроведување работилници со новинари и МТСП било известно за ова со допис број 08-1743/2 од 13.02.2018г.

успешност е зголемување на бројот на пријавени случаи на родово-базирано насилство за најмалку 20% на годишно ниво, како и на зголемување на бројот на написи во медиумите за случаи на насилство врз жени и родово-базирано насилство.

Спроведени активности и ефект од спроведеното

Во периодот 2018/2019 година, МТСП подготви информативни брошури за различни форми на насилство врз жени и постоечки сервиси за жртви кои дополнително, во 2020 година, треба да се преведат на јазиците на етничките заедници и да се прилагодени за жени со различни попречености. Брошурите сè уште не циркулираат во јавноста имајќи предвид дека не се финализирани. Оттука не може да се разгледува нивниот ефект во однос на покревање на јавната свест за формите на родово-базирано насилство (РБН). Слично, истражувањето за ставовите, стереотипите и перцепциите кон родовата дискриминација и РБН од страна на МТСП не е спроведено што значи засега нема никакво влијание во развивање и унапредување на свеста за сите форми на родово-базирано насилство.

...75

Ако се разгледа пак индикаторот за зголемување на бројот на пријавите на родово-базирано насилство, статистиката го покажува следното: според годишниот извештај на МТСП, во текот на 2018 година биле евидентирани 1006 случаи на семејно насилство, што е пораст за 11% на пријавени случаи⁶⁶. Нема информации колку од овие случаи се однесуваат на насилство сторено врз жени. Во текот на првите 9 месеци од 2019 година биле пријавени 709 кривични дела од областа на семејното насилство од кои во 610 жртвата била жена⁶⁷. Споредено со 5 годни наназад (од 2014 – 2018), бројот на пријавени случаи на насилство не варира значително, и во просек изнесува 1062. Оттука може да се каже дека доколку показателот за покревање на свеста за родово-базираното насилство е зголемување на бројот на пријавени случаи, тогаш статистиката укажува на тоа дека свеста не е покрената.

66 МТСП. „Годишен Извештај за преземените активности и постигнатиот напредок за воспоставување на еднакви можности на жените и мажите во Република Северна Македонија за 2018 година.“ Достапен на: <http://www.mtsp.gov.mk/rodova-ramnopravnost.nspix>

67 МТСП. „Годишен Извештај за преземените активности и постигнатиот напредок за воспоставување на еднакви можности на жените и мажите во Република Северна Македонија за 2019 година.“ Достапен на: <http://www.mtsp.gov.mk/rodova-ramnopravnost.nspix>

Дополнително, мора да се истакне дека овие бројки сепак се однесуваат само на пријавени случаи на семејно насилство, а не и на сите пријавени форми на родово-базирано насилство. И покрај обврската која произлегува од Истанбулската конвенција за водење статистика за сите форми на родово-базирано насилство, РСМ сè уште го нема усогласено домашниот систем за прибирање податоци со критериумите наложени од страна на меѓународниот договор.

Во однос на индикаторот за зголемување на бројот на написите во медиумите за случаи на насилство врз жени и родово-базирано насилство, мора да се истакне дека самиот индикатор по себе не означува развиена свест или поттикнување на развој на свеста кај граѓаните за родово-базираното насилство. Имено, во последниот период, а особено со почетокот на кризата со Ковид-19, сè повеќе е видлива циркулација на вести за сторени дела на родово базирано насилство. Меѓутоа овие вести најчесто имаат сензационалистички пристап и ги експлоатираат сторените случаи за да привлечат поголема публика. Притоа, известувањата се често неетички и двојно ги виктимизираат жртвите на насилство. Од досегашна практика, самиот пораст на написи во медиумите кои известуваат за случаи на родово-базирано насилство не води нужно кон сензитивизирање на населението, туку напротив го репродуцира насилството.

...76

Заклучок и препораки

Развивањето на свеста за различните форми на РБН како и степенот на распространетост на овој вид насилство во нашата држава е клучно, пред сè за препознавање на насилството, со цел тоа да биде пријавено и санкционирано. Брошурите единствено, нема да придонесат кон покревање на јавната свест, но се чекор напред кон унапредување на родовата еднаквост од овој аспект. Особено ова би можело да има ефект доколку тие бидат дисеминирани на стратегиски начин допирајќи до најзасегнатите страни. Затоа се препорачува паралелно со финализирањето на брошурите да се креира и комуникациски план за дисеминација преку кој планирано ќе се поделат информациите до најзасегнатите чинители и граѓани.

Со оглед на начинот на кој се објавуваат вестите во медиумите за сторени дела на родово-базирано насилство потребно е преосмислување на индикаторот за мерење на зголемената свест за РБН преку медиумското изве-

стување. Во овој контекст, многу поважно е како се известува одошто колку. Оттука, освен зголемување на процентот на објавени написи во медиумите за сторени дела на РБН потребен е и квалитативен опис на тоа како се известува. Со цел написите навистина да влијаат на покревање на свеста за формите на РБН тие треба да бидат етички, поткрепени со солидни знаења од областа на родово-базирано насилство и особено внимателни со цел избегнување на двојно виктимизирање на жртвата.

СЦ.2, ССЦ. 2.2, Резултат според НПАРЕ: Националната легислатива е усогласена со одредбите на Истанбулската Конвенција

Опис	Националната легислатива е усогласена со одредбите на Истанбулската Конвенција
Одговорни институции	МТСП;
Потенцијално влијание според авторите	Трансформативно
Потенцијално влијание според институциите	Значајно
Степен на исполнување	
1 Организирање на јавни дебати за презентација на наодите од анализата на Кривичниот законик и други закони за кои е потребно усогласување со препораките на Истанбулската Конвенција	Целосно е спроведено
2 Формирање на работна група за подготовка на Акциски план за имплементација на Истанбулската Конвенција	Целосно е спроведено
3 Подготовка на план за мониторинг и евалуација на имплементацијата на Акцискиот план за Истанбулската Конвенција со вклучени механизми за негово следење и известување	Не е започнато
4 Организирање на работни средби и консултации за промени на законските регулативи поради нивно усогласување со препораките на Истанбулската Конвенција	Целосно е спроведено

<p>5 Подготовка на едукативен модул за обуки за професионални работници од релевантни институции за препознавање на различните форми на насилство врз жени согласно Истанбулската Конвенција</p>	<p>Делумно е спроведено</p>
<p>Предвидено со оперативен план 2018/2019</p>	<p>Не (во ОП 2018/2019 за Стратегијата се предвидува спроведување на оперативен план за Истанбулската конвенција)</p>
<p>Препораки</p>	<p>Потребни се дополнителни напори</p>

Активностите од овој блок се во насока на целосно усогласување со одредбите од Истанбулската конвенција за спречување и борба против насилството врз жени и семејното насилство⁶⁸ со домашната легислатива. Индикаторите посочени во НПАРЕ се: усвоен акциски план за имплементација на Истанбулската конвенција со развиен механизам за мониторинг и евалуација и најмалку три (3) дополнети и изменети закони со цел нивно усогласување согласно препораките на Истанбулската Конвенција.

...78

Спроведени активности и ефект од спроведеното

Во 2018 година од страна на граѓанскиот сектор со поддршка на Програмата за развој на ОН (UNDP) и домашните институции беше објавена и промовирана анализа за случаите на фемидици во државата.⁶⁹ Дел од оваа анализа дава осврт на националното законодавство, вклучително Кривичниот законик, и меѓународната легислатива, и ја истакнува потребата од хармонизирање на домашната легислатива со одредбите од Истанбулската конвенција⁷⁰. Врз основа на јавните дебати и анализи, во овој период беше формирана и работна група за формирање на Акциски план за имплементација на Истанбулската конвенција кој беше усвоен во втората половина на 2018-та со траење до 2023 година. Акцискиот план предвидува носење нов закон за родово базирано насилство и измени и дополнување на Кривичниот законик со

68 Совет на Европа. (2011) Конвенција на Советот на Европа за спречување и борба против насилството врз жените и домашното насилство. Достапно тука: <https://rm.coe.int/168046253a>

69 Национална мрежа против насилство врз жените и семејното насилство. (2018) Анализа на случаи на фемидици – убиства на жени во Република Македонија. Достапно тука: http://www.glasprotivnasilstvo.org.mk/wp-content/uploads/2013/11/Femicidi-mk.final_.pdf

70 Целосно име: Конвенција на Советот на Европа за спречување и борба против насилството врз жените и домашното насилство

дефиниција за родово-базирано насилство и инкриминација на сите форми на родово-базирано насилство⁷¹.

Усогласувањето на националните закони со одредбите на Конвенцијата започна со идентификување на законите во кои веќе се регулира одредена форма на насилство или услуга што е од значење за жртвите на насилство. Покрај ваквите закони, во Акцискиот план за имплементација на Истанбулската конвенција идентификувани се и други закони преку чиешто одредби може да се придонесе кон унапредување на еднаквоста меѓу жените и мажите и да се превенира родово-базираното насилство, како што се закони од областа на образованието, здравството, работните односи, работата на локалната самоуправа, итн.⁷². Иако овој процес на ревидирање на законите во кои е потребно да се направат измени е започнат и континуиран, процесот на усогласување на законите во собраниски процедури е само во почетна фаза и најголемиот дел од законите препознаени и предвидени за усогласување со Истанбулската конвенција не се сменети во оваа насока. Дополнително, засега не постои механизам за следење кој континуирано нуди информации за прогресот на усогласување на легислативата.

...79

Во моментот во тек е подготовка на модулот за обуки за професионални работници од релевантни институции за препознавање на различните форми на насилство врз жени согласно Истанбулската конвенција. Овој модул се спроведува од МТСП преку проектот финансиран од Министерството за надворешни работи на Холандија. Модулот требаше да биде целосно подготвен во 2018 година, но Договор за грант за поддршка на имплементација на Национален акциски план за Истанбулската конвенција беше потпишан дури во 2019 година⁷³.

71 МТСП. (2018) Акциски план за спроведување на конвенцијата за спречување и борба против насилството врз жените и домашното насилство на Република Македонија 2018-2023. Достапен тука: <http://www.mtsp.gov.mk/rodova-ramnopravnost.nspx>

72 Ibid.

73 Добиени одговори од МТСП и годишен извештај на Министерството за 2019 година, достапен тука: <http://www.mtsp.gov.mk/rodova-ramnopravnost.nspx>

Заклучок и препораки

Активностите за усогласување на домашното законодавство со одредбите од Истанбулската конвенција се одвиваат непречено, но во најголем број од случаите се забележува доцнење. Според Акцискиот план за имплементација на Истанбулската конвенција, усогласувањето на домашната легислатива со одредбите од Конвенцијата е предвидено најдоцна до 2019 година за најголемиот број од законите со исклучок на четири предвидени за 2020, односно 2021 година⁷⁴. Ова доцнење може да биде поразително за жртвите на родово базирано насилство имајќи предвид дека и по измената на домашната легислатива потребен е голем период за реална имплементација на законите во пракса, особено од страна на судската власт. Поради ова потребна е гаранција за исполнување на овие основни мерки за заштита од РБН, со цел да може да се продолжи на работа кон суштинска употреба на законските мерки и прописи.

...80

Доцнењето на битни обуки за сензибилизација на клучните чинители во препознавањето на сите форми на родово базирано насилство е исто така загрижувачки и поразителен факт. Ова, пред сè, зависи од финансиските можности на надлежното министерството, па оттука се препорачува распределување доволно буџет на министерството и надлежните органи за да се обезбеди и гарантира спроведување на оваа мерка. Потребно е препознавање на важноста од имањето капацитети за справување со овој феномен кој го ограничува и минимизира општествениот напредок во целост, а има фатален ефект за жртвите на насилство. Поради тоа, не смее да се дозволи доцнење или неисполнување на активности кои имаат за цел да се борат против родово-базирано насилство.

⁷⁴ Со исклучок на Законот за работните односи (превиден за 2020 година), Законот за заштита на правата на пациентите (предвиден за 2020 година), Законот за вработувањето и осигурување во случај на невработеност (предвиден за 2021 година), и нов Закон за родово-базирано насилство (предвиден за 2020 година).

СЦ.2, ССЦ. 2.2, Резултат според НПАРЕ: Зајакнати капацитети за постапување во случаи на насилство врз жени

Одговорни институции		Зајакнати капацитети на професионални структури во институции за постапување во случаи на насилство врз жени
Одговорни институции		ЗСД; МТСП; МЗ; МВР;
Потенцијално влијание според авторите		Трансформативно
Потенцијално влијание според институциите		Значајно ⁷⁵
Степен на исполнување		
1	Подготовка на критериуми за професионални работници кои обезбедуваат услуги за жени жртви на насилство во рамки на специјализирани сервиси за сите видови на родово-базирано насилство	Целосно е спроведено
2	Организирање на континуирани обуки за сите професионални работници во рамки на релевантните државни институции	Не е започнато
3	Лиценцирање на даватели на услуги за специјализирани сервиси за родово-базирано насилство во рамки на постоечкиот систем на лиценцирање на стручни работници од системот на социјална заштита	Делумно е започнато
4	Подготовка на модел за следење и супервизија на работата на давателите на услуги во специјализирани сервиси за родово-базирано насилство	Не е започнато
5	Развивање на едукативен модул за обуки за даватели на услуги во специјализирани сервиси за родово базирано насилство кои ги опфаќаат и темите за кризна интервенција, работа со траума и ПТСД (пост трауматско стресно растројство), психо-социјална помош и поддршка и бесплатна правна помош	Не е започнато

...81

⁷⁵ Во најголем дел активностите од страна на институциите се опишани како да немаат влијание бидејќи не се спроведени или се во почетна фаза од спроведувањето. Оние кои што се спроведуваат или се завршени, се препознаени како значајни.

6	Подготовка на модел за формирање на мулти-секторски тимови на локално ниво за постапување при пријава на случаи на различни форми на насилство	Делумно е спроведено
7	Изработка на методологија за креирање родово сензитивни политики/програми на локално ниво	Значително е спроведено
8	Формирање на мулти-секторски тимови на локално ниво за постапување при пријава на случаи на различни форми на насилство, формирани врз основа на направената проценка на функционалноста на постојните тимови (за семејно насилство)	Значително е спроведено
9	Организирање на обуки и континуирани средби меѓу членовите на мулти-секторските тимови за пријавените случаи на различно форми на насилство во општините	Целосно е спроведено
10	Спроведување на 2 студии за РБН на јавни простори	Целосно е спроведено
11	Реформирање /усогласување на системот/пристапот на прибирање на податоци во јавните институции и НВО секторот	Не е започнато – до делумно е спроведено
12	Преземање на дата базата од последната репрезентативна анкета за РБН и вклучување на Анкета за насилство во програмата за работа на ДЗС	Делумно е спроведено
13	Спроведување на редовни мониторинг посети и супервизија на мулти-секторските тимови на локално ниво за евалуација на нивната работа и ефикасност	Не е започнато
Предвидено со оперативен план 2018/2019		Не (во ОП 2018/2019 за Стратегијата се предвидува спроведување на друг оперативен план)
Препораки		Потребни се дополнителни напори

Активностите од овој блок имаат за цел да ги зајакнат институционалните механизми и капацитети за справување со родово базирано насилство, пред сè во поглед на водење на постапката. НПАРЕ предвидува исполнување на следните индикатори: до крајот на 2020 година да има отворени нови 10 центри за згрижување и поддршка на жртви на РБН, 80% професионални работници (даватели на услуги) од државни институции и граѓански сектор, да бидат обучени за препознавање на различни форми на насилства врз жените, да се воспостави систем за лиценцирање на даватели на услуги за специјализирани сервиси за РБН, и најмалку во 30 општини да се формирани мултисекторски тимови кои постапуваат според предвидениот модел за пријава на случаи на различни форми на насилство.

Спроведени активности и ефект од спроведеното

Во текот на 2018/2019 година, Заводот за социјални дејности (ЗСД) преку МТСП изготвил и дистрибуирал стандарди и процедури за специјализирани сервиси за сите видови на родово-базирано насилство. Дополнително, во текот на минатата година се вршеле подготовки како и започнување со примена новиот начин на работа на Центрите на социјална работа заснован на „Водење на случај“⁷⁶. Засега не е спроведено истражување на применетоста на овие стандарди и процедури, а од ЗСД истакнуваат дека во моментот е создадена само базична основа за која влијанието допрва ќе се проценува.

Кон крајот на 2019 година, преку Заводот биле лиценцирани даватели на услуги, а лиценцирањето на стручни работници не е сè уште започнато. Исто така, не е започната ни подготовката на модел за следење и супервизија на работата на давателите на услуги во специјализирани сервиси за РБН. Слично, и едукативниот модул за обуки за давателите на услуги не е развиен бидејќи во план е обуките да ги развијат и спроведат надворешни експерти во соработка со МТСП. Во тек е постапката на избор на надворешни експерти од страна на МТСП за спроведување на обуки на давателите на услуги. Интересно е што самото спроведување на обуките како активност од страна на надлежните институции беше оценета како „делумно спроведена“, иако за обуките сè уште се бараат експерти и досега не е спроведена ниту една ваква обука. Степенот на исполнување оттука се однесува на започнување на

...83

⁷⁶ Одговор на ЗСД.

постапката за организирање на обуките, а не и за степенот на спроведување на самите обуки.

Слично на овој начин се претставени и мерките за формирање мулти-секторски групи на ниво на општините/локално ниво кои ќе се задолжени за постапување по пријава на случаи на различни форми на насилство. Имено, мулти-секторските групи не се целосно формирани, оттука е тешко да се замисли дека тие почнале со вршење на своите обврски. Од друга страна, во добиените одговори од надлежните институции се вели дека обуките и континуираните средби меѓу членовите на мулти-секторските тимови за пријавените случаи на различни форми на насилство во општините се целосно завршени.

Континуираните обуки пак предвидени за сите професионални работници во рамки на релевантните државни институции се планирани да се одвиваат како заедничка активност со обуките за препознавање на РБН според одредбите на Истанбулската конвенција, преку веќе споменатиот проект со МНР Холандија.

Усогласувањето на системот/пристапот на прибирање на податоци во јавните институции и НВО секторот, во МТСП е делумно спроведено, а во Министерството за здравство не е започнато. Дополнително, во тек е преземање на базата на податоци од последната репрезентативна анкета за РБН и вклучување на анкета за насилство во програмата за работа на Државниот завод за статистика. Истражувањето за насилство водено од ДЗС е во рамките на ИПА 2017, се планира да биде спроведено до крајот на 2020 г., а податоците да бидат објавени во 2021 година.

Од страна на МТСП не се спроведени истражувања за РБН на јавниот простор, меѓутоа од страна на граѓанскиот сектор се спроведени две студии на опсег на родово-базирано насилство на јавни места, за Скопје⁷⁷ и за Тетово⁷⁸.

77 Види: Реактор – Истражување во акција. 2020. Родово базирано насилство на јавни места во Скопје. ISBN: 978-608-4684-34-3.

78 Цветковиќ И., Дрндареvsка Д., и Коцевска Ј. 2019. Истражување на опсегот на родово засновано насилство врз жени и девојки на јавниот простор во општина Тетово. Скопје: Коалиција Сексуални и здравствени права на маргинализираните заедници. ISBN 978-608-4803-11-9

Заклучок и препораки

Активностите предвидени за градење и зајакнување на капацитетите на надлежните институции во однос на соодветна институционална реакција на случаи на родово-базирано насилство се, во најдобар случај, во фаза на спроведување. Повеќето од добиените одговори за овие активности се недоследни и не ја одразуваат реалната состојба. Оттука тешко е воопшто да се процени колку активностите навистина се спроведуваат, а уште помалку е лесно да се процени колку се исполнети предвидените индикатори.

Активноста за спроведување на две студии за родово-базирано насилство на јавниот простор е спроведена, но од страна на граѓанските организации, а не од страна на надлежното министерство.

За жал може да се заклучи дека за постигнување на овој резултат потребни се уште многу напори. Исто така, потребна е поголема соработка и координација и меѓу самите институции и како и меѓу институциите и граѓанскиот сектор. Повторно е видлив проблемот на лоша комуникација меѓу институции кои се надлежни за неразделиви активности и кои би требало заеднички да работат на нивно исполнување. Дополнително, како што беше и претходно посочено, во националните стратешки документи не треба да се ставаат активности кои се планирани од страна на меѓународни донатори, а предвидени за имплементација од страна на граѓанските организации во државата. Треба јасно да се разграничи доколку некоја активност од акцискиот план е предвидено да биде исполнета од граѓанска организација, со соодветна компензација за нејзината работа; или доколку одредени донатори се заинтересирани за поддршка на некоја активност, да се објасни на кој начин е предвидено да се имплементира активноста.

Специфична стратешка цел 2.3: Подобрување на политиките и мерките со цел надминување на пречките за зголемена вработеност на жените

Резултат според НПАРЕ: Унапредени политики и мерки за зголемување на вработеноста кај жените

Опис		Подигната јавната свест за препознавање на различни форми на насилство врз жените
	Одговорни институции	АВР(С)М; МТСП; МЕ; ДИТ;
	Потенцијално влијание според авторите	Трансформативно
	Потенцијално влијание според институциите	Значајно ⁷⁹
Степен на исполнување		
1	Спроведување на теренски активности (јавни дебати, информативни средби) за мерките предвидени во ОП за вработување со жените во урбаните и руралните општини за промоција на мерките за вработување и самовработување	Делумно е спроведено ⁸⁰
2	Road Map -проценка на националниот контекст и адресирање на неплатениот труд и економијата на грижа како еден од клучните фактори за исклученоста на жените од пазарот на труд	Делумно е спроведено
3	Спроведување на фокусирани медиумски кампањи за промоција на активните мерки за вработување и самовработување за жените	Делумно е спроведено

...86

79 Во најголем дел активностите од страна на институциите се опишани како да немаат влијание бидејќи не се спроведени или се во почетна фаза од спроведувањето. Оние кои што се спроведуваат или се завршени, се препознаени како значајни.

80 Агенцијата за вработување не достави одговор на ова прашање. Процентот за степенот на исполнување е направена според достапните информации за 2018 година, преземени од годишниот извештај на МТСП.

4	Спроведување на обуки за родова сензибилизација и препознавање на родова дискриминација на пазарот на трудот за претставници на Државниот инспекторат за труд	Делумно е спроведено
5	Редовно објавување на квартални извештаи од страна на трудовата инспекција за евидентирани случаи на родово базирана дискриминација на пазарот на труд на веб страницата на МТСП	Не е започнато
Предвидено со оперативен план 2018/2019		Делумно да
Препораки		Потребни се дополнителни напори

Активностите во овој дел се во насока на унапредување на политиките и мерките за зголемување на вработеноста кај жените. Индикаторите според НПА-РЕ предвидуваат најмалку 10% зголемување на бројот на жените кои ги искористиле мерките за вработување и самовработување и најмалку 40 општини кои спроведуваат активности за промоција на мерките за вработување и самовработување кај жените.

...87

Спроведени активности и ефект од спроведеното

Според годишниот извештај на МТСП за 2018 година, Агенцијата за вработување на РСМ во текот на таа година ги реализирала активностите за промовирање на активните програми и мерки за вработување и услуги на пазарот на трудот. Центрите за вработување одржале информативни средби за поттикнување за користење на мерките за вработување и самовработување на национално ниво, а најголем број учеснички имало на територијата на Скопје (2176). Нема информации за бројот на учесници и оттука оваа бројка е неспоредлива во однос на родовата застапеност на овие средби.

Бројките за корисници на мерките се родово разделени и презентирани. За 2018-та, од вкупниот број на учесници во активните програми и мерки за вработување 56% се жени, а од вкупниот број на услуги за вработување 49% од

корисниците се жени⁸¹. За 2019 година, Агенцијата за вработување не доставила извештај до Министерството, а надлежните од Агенцијата за пристап до информации од јавен карактер не одговорија на нашите барања за информации. И покрај тоа што информациите за 2019-та не се достапни, доколку се споредат информациите од претходните години, не се забележува исполнување на показателот за зголемување на бројот на жени кои ги користат мерките за вработување и самовработување⁸².

Дополнително, достапните податоци одделно за програмата за самовработување даваат уште позагрижувачка слика. Во 2018 година, само 36,42% од пријавените учесници за користење на мерките за самовработување биле жени. Понатаму, од вкупно 1060 лица кои регистрирале сопствен бизнис, само 35% се жени, односно 375 лица. Буџетските импликации од ова се дека Агенцијата вложила значително повеќе средства за обука на мажи одошто жени, како и за изработка на бизнис планови на мажи одошто на жени⁸³.

Проценката на националниот контекст и адресирање на неплатениот труд и економијата на грижа, како еден од клучните фактори за исклученоста на жените од пазарот на труд, од страна на МТСП е во тек, но нема повеќе информации за оваа активност иако рокот за нејзиното исполнување е до крајот на 2020 година.

Министерството за економија (МЕ) пак, во 2019 година почнало со спроведување на фокусирани медиумски кампањи за промоција на активните мерки

...88

81 МТСП. „Годишен Извештај за преземените активности и постигнатиот напредок за воспоставување на еднакви можности на жените и мажите во Република Северна Македонија за 2018 година.“ Достапен на: <http://www.mtsp.gov.mk/rodova-ramnopravnost.nspix>

82 За 2017 година од вкупниот број на учесници во активни програми и мерки за вработување се 50% жени, а од вкупниот број на услуги за вработување се 46% жени. За 2016 година од вкупниот број на учесници во активни програми и мерки за вработување се 57% жени, а од вкупниот број на услуги за вработување се 46% жени. За 2015 година од вкупниот број на учесници во активни програми и мерки за вработување се 50% жени, а од вкупниот број на услуги за вработување се 45% жени. За 2014 година од вкупниот број на учесници во активни програми и мерки за вработување се 43% жени, а од вкупниот број на услуги за вработување се 43% жени. Извор: МТСП. „Годишен Извештај за преземените активности и постигнатиот напредок за воспоставување на еднакви можности на жените и мажите во Република Северна Македонија за 2018 година.“ Достапен на: <http://www.mtsp.gov.mk/rodova-ramnopravnost.nspix>

83 Во 2018 година, за обука за жените биле потрошени 1.988.000 денари а за обука за мажи 3.328.500 денари. Изразено во проценти од вкупниот буџет наменет за обука за жените биле потрошени 37,39% а за мажите биле потрошени 62,61%. Од средствата за изработка на бизнис планови за жените биле потрошени вкупно 5.359.200 а за мажи 9.187.200 денари или изразено во проценти 36,84%. Извор: МТСП. „Годишен Извештај за преземените активности и постигнатиот напредок за воспоставување на еднакви можности на жените и мажите во Република Северна Македонија за 2018 година.“ Достапен на: <http://www.mtsp.gov.mk/rodova-ramnopravnost.nspix>

за вработување и самовработување за жени. Оваа активност не се спровела целосно, а за нејзиното исполнување биле алоцирани 5.092.460 денари. Не е јасно зошто и покрај оваа сума на финансиски средства, активната не била целосно спроведена. Според процената на ова министерство, активноста имала значајно влијание за унапредување на политиките и мерките за зголемување на вработеноста кај жените. Дополнително, МЕ субвенционира претпријатија во сопственост и управувани од жени. За 2018 година биле алоцирани 2 милиони денари за таа цел, а за 2019 година биле алоцирани 2.500.000 денари. Средствата биле речиси во целост искористени, а вкупно за двете години биле одобрени средства за 37 апликантки⁸⁴.

Заклучок и препораки

Мерките предвидени за зголемување на вработеноста кај жените во текот на 2018 и 2019 година речиси и да не дале никаков резултат. Процентот на кориснички на програмите за вработување варира незначително во последните пет години. Дополнително, и покрај тоа што во целост програмите и мерките за вработување ги искористиле нешто повеќе жени од мажи, мерките како што се посетување обуки или регистрирање сопствен бизнис, ги искористиле значително повеќе мажи. За поддршка на самовработување, државата вложила значително повеќе средства за мажи одошто за жени, а средствата за поддршка на женско претприемништво од страна на Министерството за Економија за двете години заедно (2018 и 2019) не ја достигнуваат ни одблиску сумата која била искористена за поддршка на бизниси на мажи за 2018 година преку Агенцијата за вработување. Дополнително, необјасниво е зошто средствата за спроведување на медиумска кампања за промоција на активните мерки за вработување и самовработување за жените од страна на МЕ се повисоки од годишните субвенции од ова Министерство за женско претприемништво.

Со оглед на малата искористеност од страна на жените на мерките и поддршката за отворање сопствен бизнис, потребно е да се премисли вложувањето на државни средства во програми кои жените ги користат значително помалку и тоа со години наназад. За таа цел, неопходно е да се разгледаат веќе постоечки добри практики со успешни примери на меѓународно ниво,

⁸⁴ МТСП. „Годишен Извештај за преземените активности и постигнатиот напредок за воспоставување на еднакви можности на жените и мажите во Република Северна Македонија за 2018 година.“ Достапен на: <http://www.mtsp.gov.mk/rodova-ramnopravnost.nspix>

каде мерките за поттикнување на самовработување се кроени според специфичните потреби на жените и со самото тоа попривлечни за искористување.

Потребни се големи напори во ова поле, имајќи предвид дека жените сè уште сочинуваат 62% од вкупното економски неактивно население во државата. Причините поради кои жените често не се активни на пазарот на трудот се опстојувачките родови стереотипи и дискриминација врз основа на род на работното место, како и воопшто за добивање работно место. Затоа од исклучителна важност е ургентно спроведување на активностите за сензибилизација на Државниот пазарен инспекторат за родово-базирана дискриминација на пазарот на трудот. Исто толку битно е транспарентно и редовно објавување на извештаите од страна на трудовата инспекција за евидентирани случаи на родово базирана дискриминација, со цел активно и информирано вклучување на сите чинители кон унапредување на родовата еднаквост на пазарот на трудот.

СЦ 2, ССЦ 2.3, Резултат според НПАРЕ: Намалена дискриминација на пазар на труд

...90

Опис	Намалена дискриминација на пазар на труд врз основа на пол
Одговорни институции	МТСП; ГО;
Потенцијално влијание според авторите	Трансформативно
Потенцијално влијание според институциите	Нема ⁸⁵
Степен на исполнување	
1 Организирање на медиумски кампањи за пријавување на родово базирана дискриминација на пазарот на трудот	Не е започнато (од страна на МТСП)
Предвидено со оперативен план 2018/2019	Да
Препораки	Потребни се дополнителни напори

Оваа активност е во насока на намалување на дискриминацијата на пазарот на трудот врз основа на пол/род, а показателот за нејзината успешност е бројот на пријавени случаи за дискриминација на жени на пазарот на трудот, постапени, одлучени и случаи во кои е утврдена дискриминација и исплатена е надомест на штета на годишно ниво.

⁸⁵ Овој одговор е понуден со оглед на тоа што МТСП ја нема започнато активност.

Спроведени активности и ефект од спроведеното

Иако Министерството за труд и социјална политика нема започнато со спроведување на оваа активност, од страна на граѓанскиот сектор повеќе организации веќе долг период работат во областа на унапредување на правата на работничките, промовираат активно пријавување на случаи на родово-базирана дискриминација, а дел нудат и бесплатна правна помош за поддршка при процесот на пријава на овие случаи. Организации како Реактор – Истражување во акција, Гласен текстилец и Хелсиншкиот Комитет спроведуваат и заеднички и индивидуални проекти, на национално и на регионално ниво, за унапредување на работничките права и намалување на дискриминацијата на работното место.

Во однос на индикаторот и бројот на пријавени случаи мора да се истакне дека државните институции не објавуваат статистика за родово-базирана дискриминација во областа на работните односи. Народниот правобранител, води евиденција по области, а дискриминација, односно недискриминација и соодветна правична застапеност, и работни односи се водат како две различни области и притоа нема родово-разделени податоци ниту пак вкрстување на областите (на пример дискриминација во работни односи). Од аспект само на областите, за 2018 година имало 77 претставки за дискриминација и 335 претставки во областа на работните односи што преставува отприлика 12% од вкупниот број претставки. За 2019 година, имало 60 претставки врз основа на сторена дискриминација и 282 претставки во работните односи, односно 10% од вкупниот број претставки за годината.

Државниот инспекторат за труд ги објавува извештаите според видот на прекршување, на пример откази, прекршување на мерки, прекувремена работа, но не и според дискриминација.

Слично, граѓанските судови не водат посебна статистика за постапки на дискриминација, освен судот во Скопје, кој ги заведува постапките на дискриминација во областа на работните спорови и имотните спорови. Иако податоците се поделени врз основите на дискриминација, не може да се знае за кој вид на спор се однесува основата. Па така, за 2019 година, Граѓанскиот суд во Скопје постапувал по вкупно 6 предмети на дискриминација од кои 2 во работните спорови и 4 во имотните. Еден од овие предмети бил врз основа на

пол, но не може да се знае дали овој предмет бил во работните или пак имотните спорови⁸⁶. За 2018 година не постојат информации за судските постапки разделени на овој начин.

Комисијата за заштита од дискриминација во 2018 година ги евидентирала претставките за дискриминација врз основи и во области, но повторно нема вкрстување на податоците за тоа колку претставки на дискриминација врз основа на пол биле од областа на работните односи. За таа година од вкупно 132 претставки до Комисијата, 9% биле врз основа на пол, а 49% од областа на работните односи⁸⁷. Комисијата за заштита од дискриминација се распушти во 2019 година во целосна неотченост и без никакви податоци за таа година.

Организации од граѓанскиот сектор, почнувајќи од 2020 година, водат и објавуваат евиденција поблиска до она што индикаторот го бара – родово-базирана дискриминација на работното место. Сепак за годините од интерес на овој извештај нема вкрстени податоци за родово-базирана дискриминација на работното место.

...92

Заклучок и препораки

Видлив е напредок во однос на промовирање на правата на работничките и организирањето кампањи за пријавување на родово-базирана дискриминација, но само од страна на граѓанскиот сектор. Дополнително, водењето и објавувањето податоци за ваков вид дискриминација останува на лимитирано ниво од страна на повеќето чинители во оваа област. Граѓанските организации обработуваат родово-разделени податоци во рамките на своите проекти и во однос на она што е пријавено кај нив. Државните институции чија обврска е да водат родово-разделени податоци за претставките од својот делокруг водат арбитарни и не лесно достапни податоци. Потребно е синхронизирано и стандардизирано водење податоци од страна на државните институции при што ќе се земат предвид повеќедимензионални фактори со цел да се утврди родово-базирана дискриминација на работното место. Потребно е исто така и редовно објавување на ваквите податоци.

⁸⁶ Хелсиншки комитет. (2019) Годишен информатор за дискриминација. <https://mhc.org.mk/reports/godishen-informator-za-diskriminaczi%201%98a-za-2019-godina/>

⁸⁷ Хелсиншки комитет. (2018) Годишен информатор за дискриминација. <https://mhc.org.mk/wp-content/uploads/2019/08/Godisen-izvestaj-2018-III-1.pdf>

СЦ 2, ССЦ 2.3, Резултат според НПАРЕ: Подобрена балансираност помеѓу приватниот и професионалниот живот

Опис	Подобар баланс меѓу приватниот и професионалниот живот
Одговорни институции	МТСП;
Потенцијално влијание според авторите	Трансформативно
Потенцијално влијание според институциите	Значајно
Степен на исполнување	
1 Спроведување на проценка на капацитети за сместување во детските градинки, домовите за стари лица и за лицата со попреченост и проценка за потребите за отворање на нови капацитети	Целосно е спроведено
2 Процена за ефективноста и ефикасноста од примената на флексибилното работно време	Делумно е спроведено
3 Организирање на јавни дебати и консултации со синдикатите и работодавачите за разгледување на родовата перспектива и различните импликации по мажите и жените при колективното договарање	Делумно е спроведено
Предвидено со оперативен план 2018/2019	Само една активност
Препораки	Потребни се дополнителни напори

...93

Активностите кои се со цел да ја подобрат животната рамнотежа меѓу работата и домот се мерат преку зголемување на бројот на установи за деца од предучилишна возраст, бројот на институции за грижа на стари лица, и бројот на институции за грижа на лица со попреченост до крајот на 2020 година. Исто така, се предвидува флексибилното работно време да е интегрирано во законските регулативи.

Спроведени активности и ефект од спроведеното

Според статистиката на ДЗС, во 2019 година, до крајот на 9-от месец, вкупниот број на установи за згрижување и воспитание на деца - детски градинки/центри за ран детски развој во државата изнесувал 103.⁸⁸ Битно е да се напомене дека оваа бројка не ја отсликува реалната состојба на терен со оглед на тоа што се однесува на градинки со иста административна единица (вклучително и т.н. градинки-колонови кои не се бројат одделно), а не и вкупната бројка на објекти за згрижување на деца која е значително поголема. Така на пример, во периодот од мај 2017 - мај 2019 година, отворени се 31 нов објект/установа за згрижување и воспитание на деца⁸⁹ иако според податоците на ДЗС нема зголемување на бројот на установи за згрижување во периодот 2018 - 2019 година. Голем дел од овие градинки се градат преку повеќегодишен проект за зголемување на капацитетите на градинките со финансирање од Светската банка, со кој се планира да се отворат нови 7500 места за згрижување и воспитување на деца до јуни 2024 година.⁹⁰ Опфатот на капацитетите на градинките во 2019 година е зголемен за 7.4% во однос на 2017 година⁹¹ што е пореален показател за капацитетот на установите за згрижување и воспитување деца на претшколска возраст. Дополнително, важно е да се нагласи дека опфатот на градинки е проширен пред сè во руралните средини (80% од новите градинки се изградени во овие места)⁹² што го лоцира и адресира проблемот на балансираност помеѓу приватниот и професионалниот живот на вистинското место.

...94

88 Види табела - Државен завод за статистика (2019) „Установи за згрижување и воспитание на деца - детски градинки/ центри за ран детски развој во 2019 година“. Достапно на: <http://www.stat.gov.mk/PrikaziSooopstanie.aspx?rbrtxt=25>

89 МТСП. (2019) „Продолжуваме да инвестираме во градинки, Кочани, Неготино, Кисела Вода и Кавадарци добија грант од Светска банка за нови објекти“. Достапно на: <https://bit.ly/37ZWIXT>

90 Ibid.

91 Пресметките се направени врз основа на податоците на ДЗС. „Установи за згрижување и воспитание на деца - детски градинки/ центри за ран детски развој во 2019 година“. Достапно на: <http://www.stat.gov.mk/PrikaziSooopstanie.aspx?rbrtxt=25> и „Установи за згрижување и воспитание на деца - детски градинки - центри за ран детски развој, 2017“. Достапно на: <http://www.stat.gov.mk/PrikaziPublikacija.aspx?id=216rbr=716>

92 МТСП. (2018) „До крајот на годината ќе отвориме 24 нови градинки, згрижуваме деца во руралните места, воспитувачите добиваат повисока плата“. Достапно на: <https://bit.ly/3aUXbfS>

Во 2018 година имало 30 установи – домови за стари лица и 3 установи за згрижување на лица со попреченост⁹³. Во однос на 2017 година, единствена промена има во зголемување на бројот за домови за стари лица и тоа за еден повеќе. Податоците за 2019 година не се сè уште достапни. НПАРЕ има предвид зголемување на бројот на домови за стари лица, односно установи за лица со попреченост, за најмалку 15%, односно 10%.

Дебатите со синдикатите и работодавачите за разгледување на родовата перспектива при колективното договарање се само започнати, но нема јавно достапни информации за содржината или заклучоците од овие консултации. Целта на овие дебати е вметнување на концептот на флексибилно работно време во законските акти и при колективното договарање. Истовремено, новиот предлог-Законот за работни односи е во својата финална верзија и веќе го вклучува концептот на флексибилно работно време. Се очекува негово усвојување во јануари 2021 година.

Заклучок и препораки

...95

Сите активности од овој блок предвидени за периодот 2018/2019 година се спроведуваат или се завршени. Исклучително е важно во следниот период да се продолжи со вложувањето за подобрување на капацитетите и отворање нови установи за згрижување и воспитување деца, имајќи ја предвид директната поврзаност на бројот на градинките со стапката на вработеност кај жените. Имено, онаму каде се достапни повеќе установи за згрижување на деца, стапката на вработеност на жените е поголема.⁹⁴ Значи, зголемувањето на бројот на градинки и подобрување на условите за згрижување деца, директно го подобрува балансот меѓу приватниот и професионалниот живот.

Исто така, во следниот период при изработка на индикаторите за новиот Акциски план за родова еднаквост, битно е да се вклучат мерливи индикатори со јасно дефинирани основи. Имено, индикаторот за зголемување на капацитетите на установите за згрижување деца во моменталниот акциски план се базира само на процент на бројот на установи и без споредлива основа за временскиот период. На овој начин не се земаат предвид методите на кои се бројат установите во државата и опфатот на капацитетот на деца во градин-

93 Државен завод за статистика (2018) „Установи и права на социјална заштита за малолетни и полнолетни корисници, 2018 година“ Достапно на: <http://www.stat.gov.mk/PrikaziSoopstienie.aspx?rbrtxt=24>

94 Реактор. (2019) Инфографик: „на 8 март да се потсетиме“. Достапно на: <https://bit.ly/34YwRxJ>

ките споредбено низ годините. Индикаторот треба да ја опфати суштината на активноста и нејзиниот резултат, а тоа е зголемен број на згрижени деца во установи што ќе овозможи подобра рамнотежа меѓу приватниот и професионалниот живот на родителите која води кон намалување на родовите нееднаквости во овој поглед.

Дополнително, активности како консултации со чинители, или анализи, кои треба да водат исполнување на резултатот, треба да се спроведат целосно на време инаку застарува потребата од нивното спроведување. Така на пример, консултациите со работодавачите и претставниците на синдикатите се штотуку започнати, слично и проценката за ефективност и ефикасноста од воведување флексибилно работно време, а законските одредби за флексибилно време речиси се интегрирани. Во секој случај, исполнувањето на овој индикатор е позитивен аспект, но ненавременото исполнување на активностите претставува нерационално трошење ресурси.

Дополнително, активностите кои се погоре наведени и се само делумно спроведени не се наоѓаат во оперативниот план на МТСП, што до одреден степен укажува на намерата тие воопшто да бидат спроведени.

Специфична стратешка цел 2.4.: Област- Образование

Резултат според НПАРЕ: Родово сензитивни закони и политики во образованиот процес

Опис	Унапредени родово сензитивни закони и политики во образованиот процес
Одговорни институции	МОН; БРО;
Потенцијално влијание според авторите	Трансформативно
Потенцијално влијание според институциите	Мало до значајно
Степен на исполнување	
1 Организирање на јавни дебати и консултации со разни чинители за можностите за внесување на анти-дискриминаторски клаузули со сите основи на дискриминација (вклучително род, родов идентитет, сексуална ориентација) во Законот за основното образование, Законот за средното образование, Законот за заштита на децата, Законот за учебници за основно и средно образование и Законот за високото образование	Значително е спроведено
2 Ревизија на подзаконските акти за внесување на анти-дискриминаторски клаузули и родова еднаквост и/или унапредување на постоечките: Методологија за вреднување и изработка на учебници, концепција за изработка на учебници, правилници за издвачка дејност на државните универзитети	Делумно е спроведено
3 Развивање на протоколи за постапување во случаите на родово засновано насилство, вознемирување и силеџство во детските градинки, училишта, вклучително и насилство врз основа на род, сексуална ориентација и родов идентитет	Целосно е спроведено

4	Ревизија на програмите за советување на родители и ученици во основно и средно образование за процедури за постапување во случаите на родово засновано насилство, вознемирување и силеџиство вклучително и насилство врз основ на род, сексуална ориентација и родов идентитет.	Делумно е спроведено
5	5. Развивање на прирачници за родова еднаквост за психолозите во основно и средно образование за советувањето и насочувањето за избор на професија и кариера кај учениците	Не е започнато
Предвидено со оперативен план 2018/2019		Не
Препораки		Потребна е понатамошна работа

...98

Активностите од овој блок имаат за цел изменување на законите и политики-те во образованието со цел тие да ја вклучуваат родовата перспектива. Индикаторите за исполнителноста на овие активности според НПАРЕ се: најмалку 3 закони и под-законски акти од областа на образованието кои содржат анти-дискриминаторски клаузули со сите основи, најмалку 50% на воспитно-образовани установи кои имаат развиено интерни политики за родова еднаквост и недискриминација, и најмалку 50% на детски градинки, кои имаат воспоставено и применуваат протоколи за родово засновано насилство и вознемирување.

Спроведени активности и ефект од спроведеното

Во 2018 година донесен е нов Закон за високо образование. Членот 3 од овој закон ја содржи анти-дискриминациската клаузула и почитување на човековите права и слободи како клучни во рамките на високо-образовниот процес. Во месец јули 2019 година, во Собранието се одржа Јавна расправа за текстот на предлог Законот за основно образование, а потоа овој закон беше изгласан во Собранието. Новиот закон започна да се имплементира од учебната 2019/2020 година. Во овој закон внесена е посебна одредба/ анти-дискриминаторски клаузули со сите основи на дискриминација, вклучително род, родов идентитет, сексуална ориентација, а со законот се предвидуваат

и афирмативни мерки за надминување на дискриминаторските практики во образовниот процес⁹⁵. Од БРО известуваат дека во тек изработка на подзаконски акти и концепциски документи, врз основа на новиот Закон за основно образование.

Од Министерството за образование и наука, во својот годишен извештај до МТСП за напредокот на родовата еднаквост, известуваат дека се донесени и измени во Закон за учебници за основно и средно образование, меѓутоа не е објаснето во која насока се измените. Прегледот на овој закон исто така не укажува на експлицитно нагласување за вклучувањето на родовата перспектива во учебниците⁹⁶.

Во текот на 2019 година, изработена е нацрт верзија на нова концепција за учебник и Методологија за вреднување на учебникот, каде се укажува на тоа дека ниту еден учебник не смее да содржи стереотипи за различни општествени групи и не смее да поттикнува предрасуди врз која било основа, вклучително родот и родовиот идентитет. Методологијата исто така укажува дека во содржините треба да има текстови и илустрации каде подеднакво се застапени и третираны и жените и мажите⁹⁷.

...99

Заклучок и препораки

Постапката за менување и дополнување на законската регулатива во областа на образованието со цел да се вклучи родовата перспектива е започната. Освен измените на Законот за високото образование и Законот за основното образование потребни се промени и во останатите закони и законски акти од оваа област. Дополнително недостасуваат информации според кои може да се одреди исполнувањето на критериумите односно индикаторите за оваа област, особено што се однесува на протоколите за постапување при родо-вo-засновано насилство и вознемирување во градинките и внатрешните политики за родова еднаквост и недискриминација во воспитно-образованите установи.

95 МТСП. „Годишен Извештај за преземените активности и постигнатиот напредок за воспоставување на еднакви можности на жените и мажите во Република Северна Македонија за 2019 година.“ Достапен на: <http://www.mtsp.gov.mk/rodova-ramnopravnost.nspix>

96 Службен весник на Република Македонија. бр. 98/08, 99/09, 83/10, 36/11, 135/11, 46/12 24/13, 120/13, 29/14, 146/15, 217/15, 30/16 и 21/18. „Закон за учебници за основно и средно образование“.

97 МТСП. „Годишен Извештај за преземените активности и постигнатиот напредок за воспоставување на еднакви можности на жените и мажите во Република Северна Македонија за 2019 година.“ Достапен на: <http://www.mtsp.gov.mk/rodova-ramnopravnost.nspix>

Малку е сработено во поглед на информирање и сензитивизација на родителите и стручните служби за случаите на родово базирано насилство, вознемирување и силециство, вклучително и насилство врз основ на род, сексуална ориентација и родов идентитет, како и родовите стереотипи кои опстојуваат при избор на кариерата. Потребно навремено и ефикасно спроведување на овие активности со цел да се отстранат причините поради кои најчесто доаѓа до родово базирано насилство како и да се надмине токсичната култура на родови стереотипи која, доколку не е адресирана, може да влијае негативно врз животите на учениците.

СЦ2. СЦЦ 2.4. Резултат според НПАРЕ: Зајакнати наставно образовните содржини и учебници од аспект на родовата еднаквост

Опис	Зајакнати наставно образовните содржини и учебници од аспект на родовата еднаквост и Воведено Сеопфатно Сексуално Образование	
Одговорни институции	МОН;	
Потенцијално влијание според авторите	Трансформативно	
Потенцијално влијание според институциите	Мало	
Степен на исполнување		
1	Анализа на наставни планови, програми и учебници од родов аспект	Потребна е понатамошна работа
2	Формирање на мултисекторска работна група за воведување на сеопфатно сексуално образование (ССО) во образовниот процес	Целосно е спроведено
3	Развивање на предлог системски модели за воведување на ССО во основното и средното училиштата	Целосно е спроведено
4	Пилотирање на предлог моделите за воведување на ССО во неколку основни и средни училишта	Потребна е понатамошна работа
Предвидено со оперативен план 2018/2019		Не
Препораки		Потребна е понатамошна работа

Активностите од овој блок кои имаат за цел да ги трансформираат учебните помагала, материјали и програми од сексистички или родово слепи во родо-во-сензитивни, се мерат преку исполнување на следните индикатори: 90% од ревидираните наставните програми, учебници и планови се родо-во-сензитивни и не содржат дискриминација по кој бил основ, вклучително и по основ на род, сексуална ориентација и родов идентитет, 70% на градинки кои применуваат родо-во-сензитивни програми, и развиен и усвоен системски модел за вклучување на сеопфатно сексуално образование во образовниот процес.

Спроведени активности и ефект од спроведеното

На барање на Педагошката служба, од страна на Бирото за развој на образованието до Министерството за образование и наука во периодот 2018-2019 год. беше доставена анализа на содржината од аспект на родова еднаквост и недискриминација на 15 учебници од кои 7 во основното образование и 8 во средното образование⁹⁸. Со оглед на анализата, Педагошката служба започна процес на ревизија на учебници кои се застарени и содржат стереотипи, предрасуди, стигматизација. Досега, предмет на ревизија од овој аспект од страна на Педагошката служба беше учебникот по предметот Етика за трета година од авторот Кирил Темков, при што Комисијата за ревизија на учебникот, по препорака на националните тела за заштита од дискриминација, предложи да се отстранат сите дискриминаторски содржини од учебникот. Педагошката служба изврши корекција на учебникот, но коригираниот учебник не пуштен во печатена форма и може да се користи само онлајн на ucebnici.mon.gov.mk.⁹⁹

...101

Бирото за развој на образованието, во текот на 2018 и 2019 година, ревидирало дел од наставните програми по граѓанско образование. Моментално родовата перспектива е вклучена и во новите програми по наставениот предмет Граѓанско образование за 8-мо и 9-то одделение, како и Граѓанско образование за прва година, четиригодишно стручно образование. Во тек е постапка за одобрување на учебник по предметот Граѓанско образование, за прва година во средно стручно образование¹⁰⁰.

98 МТСП. „Годишен Извештај за преземените активности и постигнатиот напредок за воспоставување на еднакви можности на жените и мажите во Република Северна Македонија за 2019 година.“ Достапен на: <http://www.mtsp.gov.mk/rodova-ramnopravnost.nspix>

99 Ibid.

100 Ibid.

Во координација со МТСП, формирана е и работната група за анализа на содржините на наставните програми и учебниците во средно образование од аспект на унапредување на еднаквите можности на жените и мажите.

Исто така, во 2018 година, формирана е и мултисекторска работна група од експерти, чија задача беше да предложи модел на имплементација на сеопфатно сексуално образование во земјата, како дел од формалниот систем во основното образование. Во периодот од март 2018 до ноември 2018 година, работната група реализирала неколку средби на кои биле дискутирани можностите и ограничувањата поврзани со воведувањето на сеопфатно сексуално образование (ССО) во формалниот систем на образование во државата. Работната група работи во насока на имплементација на сензитивна и сеопфатна програма од сферата на сексуалното и репродуктивното здравје и права, од предучилишна возраст, па се до крајот на средното образование. Во неа, покрај владини тела и советници, учествува и граѓанскиот сектор кој веќе од 2009 година застапува за ССО во образовниот систем. Од граѓанскиот сектор изработени се прирачници за наставници, програма за неформално ССО, како и модели за пилотирање на ССО во формалното образование. Во 2019 година, на Владата донесе одлука за воведување пилот програма за сеопфатно сексуално образование во 9-ти степен на основното образование, кое е предвидено да започне со реализација во 2021 година, откако претходно ќе бидат завршени сите планирани чекори: изработка на материјали за обука на наставниците, обука на наставниците и изработка и пилотирање на инструментите за евалуација на пилот програмата.

Дополнително организации од граѓанскиот сектор кои работат во оваа област, во текот на 2019 година спроведоа истражувања за ставовите и на родителите и на наставниот кадар за потребата од вклучување на ССО во формалното образование. Истражувањата покажуваат дека висок процент од родителите, меѓу 82% и 96% сметаат дека младите треба да изучуваат теми кои се дел од сеопфатното сексуално образование¹⁰¹. Слично, меѓу 89-99% од наставници/чките се согласуваат дека наставните програми треба да се надополнат со теми од ССО¹⁰². Ова се исклучително важни податоци кои укажуваат на тоа дека родителите и просветителите се спремни и не претста-

101 Николина Кениг (2019) *Ставови на наставниците за воведување на сеопфатно сексуално образование во училиштата*. ХЕРА, Скопје. Достапно на: https://hera.org.mk/wp-content/uploads/2020/07/SSO-istrazhuvanje-so-nastavnici_mk_web.pdf

102 Ibid.

вуваат пречка за вклучување на формално сексуално образование и дека единствено потребна е политичка волја за остварување на овој аспект од родовата еднаквост во образовниот процес.

Заклучок и препораки

Анализата на учебници, наставни планови и програми од родов аспект е започната од страна на МОН и БРО во соработка со граѓанскиот сектор и независни експерти и е сè уште во тек. Истовремено, предлог системски модели за воведување на сеопфатно сексуално образование во основното и средното образование се изготвени и се очекува ССО да биде пилотирано за првпат во 2021 година, имајќи предвид дека Владата има донесено одлука за ова во втората половина на 2019 година. Останува да се следи состојбата со воведување на ССО имајќи предвид дека 2020 година донесе два фактори кои би можеле да влијаат на примената на одлуката. Во август беше избран новиот состав на Владата, но на чело на МОН е поставена министерка која во минатото вложуваше напори за воведување на ССО. Дополнително, државата беше значително погодена од пандемијата со Ковид-19 што имаше огромно влијание на и онака крехкиот образовен систем. Сите ресурси на овој систем беа пренасочени кон справување со кризата и наоѓање нови решенија за соодветна настава, оттука можно е надлежните за спроведување на оваа активност да функционираат со ограничени капацитети.

...103

СЦ2. СЦЦ 2.4. Резултат според НПАРЕ: Унапредена достапноста до образование за девојчињата

Опис	Унапредена достапност до образование за девојчињата
Одговорни институции	МОН;
Потенцијално влијание според авторите	Трансформативно
Потенцијално влијание според институциите	Мало
Степен на исполнување	
1 Анализа на состојбите со исклучување/напуштање на девојчињата на образовниот процес	Делумно е спроведено

2	Евалуација од ефектите на постоечките мерки за поголема вклученост на девојчињата во образовниот процес	Делумно е спроведено
4	Подготовка на план за подобрување на вклученоста на девојчињата во образовниот процес согласно спроведената анализа и евалуацијата	Делумно е спроведено
	Предвидено со оперативен план 2018/2019	Не
	Препораки	Потребни се дополнителни напори

Активностите од овој блок имаат за цел да ја подобрат достапноста на образовниот процес до девојчињата кои се најпогодени од исклучување од истиот. За постигнување на овој резултат НПАРЕ предвидува два индикатори, но само еден се однесува на целиот период од Акцискиот план, т.е. 2018-2020г. и тоа: до крајот на 2020 година 90% од девојчињата да се вклучени во образовниот процес. Другиот индикатор се однесува на подобрување на училишната инфраструктура од аспект на родова сензитивност, но е предвиден само за 2020 година.

...104

АКТИВНОСТИ, ЕФЕКТ ОД СПРОВЕДЕНОТО, ЗАКЛУЧОК И ПРЕПОРАКИ¹⁰³

Во текот на 2018 и 2019 година не се објавени никакви информации за ниту една спроведена активност за постигнување на овој резултат. Единствената достапна информација е одговорот на самото Министерство за образование и наука кое посочи дека делумно се спроведени анализи за состојбите со исклучување/напуштање на девојчињата на образовниот процес. Истото се однесува и на евалуацијата од ефектите на постоечките мерки за поголема вклученост на девојчињата во образовниот процес, и на подготовка на план за подобрување на вклученоста на девојчињата во образовниот процес.

Од Државниот завод за статистика се води евиденција за бројот на ученици и ученички во основното и средното образование и за 2018/2019 година е забележана иста полова структура на учениците – иако ова не е според-

¹⁰³ Поради мала достапност на информации за овие активности, коментарите се вклучени заеднички во целина.

но во однос на машката и женската популација во државата на таа возраст. Дополнително, извештајот на МТСП за 2018 година, истакнува дека е видливо намалување на бројот на ученички на преминот од основно во средно образование¹⁰⁴. Ова е особено загрижувачки феномен поради кој и се главно предвидени активностите од овој блок. Оттука неисполнувањето на активностите придонесува кон продлабочување на овој јаз и кон повреда на правото на детето на образование. Поради ова, потребно е итно постапување според предвидениот план и спроведување на мерките за адресирање на овој проблем.

СЦ2. СЦЦ 2.4. Резултат според НПАРЕ: Родово сензитивен и обучен кадар

Опис	Родово сензитивен и обучен кадар во образованието и воспитно-образовните установи
Одговорни институции	БРО; МТСП;
Потенцијално влијание според авторите	Трансформативно
Потенцијално влијание според институциите	Нема
Степен на исполнување	
1 Ревизија на програми и содржини за лиценцирање на воспитувачи, негователи и стручни соработници со унапредени содржини за родова еднаквост	Не е започнато
2 Спроведување на акредитирани обуки за родова еднаквост за наставници и стручни соработници од основно и средно образование	Не е започнато
Предвидено со оперативен план 2018/2019	Да
Препораки	Потребни се дополнителни напори

...105

Активностите од овој блок имаат за цел да го сензитивизираат наставно-стручниот кадар во воспитно-образовниот процес преку градење на капацитетите за родовата еднаквост. Предвидено е 70% од училиштата и центрите за социјална работа имаат обучено персонал за род и родова еднак-

¹⁰⁴ МТСП. „Годишен Извештај за преземените активности и постигнатиот напредок за воспоставување на еднакви можности на жените и мажите во Република Северна Македонија за 2018 година.“ Достапен на: <http://www.mtsp.gov.mk/rodova-ramnopravnost.nspix>

вост до крајот на 2019 година, што е рокот за исполнување на активността за спроведување на акредитирани обуки.

Спроведени активности и ефект од спроведеното

Ниту една од активностите, според одговорите на институциите не е започната. Сепак од МТСП укажуваат дека и покрај тоа што не е направена ревизија на овие програми, сертифицирани обучувачи од Секторот за еднакви можности ги спроведуваат обуките за воспитувачи, негователи и стручни соработници. Истовремено, Бирото за развој на образованието достави генерални забелешки во одговорите на прашалниците каде потенцира дека повеќе од 350 наставници од сите основни училишта беа обучени за новата наставна програма за граѓанско образование за осмо и деветто одделение, имајќи ја предвид родовата перспектива во овие програми.

...106

Заклучок и препораки

Активностите од овој дел се незначително спроведени во периодот за извештување. Потребно е целосно и побрзо спроведување на активностите, како и поголема координација меѓу работата на различни институции кои според НПАРЕ треба да делуваат заеднички. Ова е проблем којшто беше истакнат и претходно и кој се провлекува низ извештајот.

СЦ2. СЦЦ 2.4. Резултат според НПАРЕ: Подигната јавна свест за родово засновано силециство и насилство во училиштата

Опис	Подигната јавна свест за родово засновано силециство и насилство во училиштата
Одговорни институции	МОН;
Потенцијално влијание според авторите	Трансформативно
Потенцијално влијание според институциите	Нема
Степен на исполнување	
1 Организирање на национална кампања против родово засновано вознемирување и силециство во училиштата	Не е започнато
Предвидено со оперативен план 2018/2019	Не
Препораки	Потребни се дополнителни напори

Активноста има за цел преку јавна кампања на национално ниво да придонесе кон зголемување на општата свест за родово засновано насилство (вознемирување и силеџиство) во училиштата. Бројот на спроведени промотивни и едукативни настани и материјали кои имаат пораки за подигање на свеста за родово-базирано силеџиство и насилство во училиштата е индикаторот за успешното имплементирање на активноста.

СПРОВЕДЕНО, ЕФЕКТ ОД СПРОВЕДЕНОТО, ЗАКЛУЧОК И ПРЕПОРАКИ¹⁰⁵

Кампањата за покревање на свеста на граѓаните за родово базирано насилство во училиштата не е започната од страна на МОН, иако рокот за исполнување на активноста бил со крајот на 2019 година. Ова е тема за која претежно говори граѓанскиот сектор и во текот на периодот опфатен со извештајот е изработен сеопфатен прирачник за превенција и интервенција при насилство, злоупотреба и занемарување во училиштата¹⁰⁶. Овој прирачник се користи и од страна на Заводот за социјални дејности како брошура наменета за наставниците и учениците¹⁰⁷, но не и за пошироката јавност.

...107

Потребно е посветување поголемо внимание и време на оваа тема за која се дебатира сè повеќе во јавноста. Родовите стереотипи и нееднаквости од општеството се пресликуваат во образованието уште од најмала возраст и оттаму се репродуцираат во текот на развојот на децата и нивниот живот како возрасни. Освен меѓуврсничкото насилство во рамките на училиштата потребно е широко отворање на темата за вакво насилство меѓу учениците и надвор од училиштето, особено на онлајн просторот. Шокантни настани како „Јавна соба“¹⁰⁸ се сериозни форми на родово базирано насилство и загрижувачки по животите на девојчињата и оттука, потребно е итно адресирање на овие предизвици меѓу учениците.

¹⁰⁵ Поради неспроведување на активноста како и недостапност на повеќе информации, коментарите се вклучени заеднички во целина.

¹⁰⁶ ХЕРА (2018) Практичен прирачник за превенција и интервенција при насилство, злоупотреба и занемарување во училиштата. Достапно на: <https://hera.org.mk/wp-content/uploads/2018/12/priracnik-nastavnici-print.pdf>

¹⁰⁷ ЗСД. Врсничко насилство, и вие може да го спречите насилството помеѓу децата. Достапно на: <http://zsd.gov.mk/wp-content/uploads/2020/06/Brosura-vrsnicko-nasilstvo-2019.pdf>

¹⁰⁸ „Јавна соба“ беше група на социјалните мрежи од полузатворен карактер во која учествуваа пред сè мажи и момчиња, а се споделува приватни слики од девојчиња, често соученички, без нивна дозвола со цел да се исмеваат и дерогираат нивните тела и личности.

СЦ2. СЦЦ 2.4. Резултат според НПАРЕ: Унапредена достапноста до физичка активност на часот по физичко образование за девојчињата

Опис	Унапредена достапноста до физичка активност на часот по физичко образование за девојчињата
Одговорни институции	МОН;
Потенцијално влијание според авторите	Трансформативно
Потенцијално влијание според институциите	Нема одговор
Степен на исполнување	
1 Анализа на моменталната ситуација со мал процент на девојчиња вклучени по часот за физичко образование, и подготовка на план за вклучување на поголем број на девојчиња на часот по физичко образование	Не е започнато
Предвидено со оперативен план 2018/2019	Не
Препораки	Потребни се дополнителни напори

Активноста има за цел да го зголеми учеството на девојчињата на часовите по физичко образование. Индикаторите за оваа активност се вклученост на девојчињата и момчињата подеднакво во активности на часовите по физичко образование и имплементиран план за вклучување на поголем број на девојчиња на часот по физичко образование.

СПРОВЕДЕНО, ЕФЕКТ ОД СПРОВЕДЕНОТО, ЗАКЛУЧОК И ПРЕПОРАКИ¹⁰⁹

Активноста чиј рок за спроведување е крајот на 2020 година, во 2019-та не била сè уште започната. Потребно е спроведување на анализата и врз основа на тоа креирање на план за справување со проблемот на перципирање и спроведување на предметот по физичко образование како типично „машки“ час. Со оглед на ситуацијата со Ковид-19 и следењето на наставата онлајн, исполнувањето на оваа активност од НПАРЕ не е исклучително итно, но потребно е да се искористи овој период за реагирање и решавање на проблемот

¹⁰⁹ Поради неспроведување на активноста како и недостапност на повеќе информации, коментарите се вклучени заеднички во целина.

веднаш штом учениците се вратат на училиште. Дополнително, овој период кога најчесто учениците следат настава од своите домови може да се покаже како корисен за телефонски или онлајн интервјуа со ученички кои ќе го дадат својот придонес кон ваквата анализа.

Специфична стратешка цел 2.5: Област здравство

Резултат според НПАРЕ: Интегриран систем на прибирање на податоци за родово базирано насилство

Опис	Унапредена методологија за прибирање, следење и анализа на податоци за подобрување на здравствената статистика од родова перспектива (Интегриран систем на прибирање на податоци за родово базирано насилство)
Одговорни институции	МЗ;
Потенцијално влијание според авторите	Трансформативно
Потенцијално влијание според институциите	Нема одговор
Степен на исполнување	
1 Формирање на мулти-секторски тим за спроведување на проценка на податоци кои се прибираат, се следат и анализираат во здравствениот систем од родова перспектива	Не е започнато
2 Спроведување на сеопфатна проценка за квалитетот на податоците кои се прибираат, следат и анализираат во здравствениот систем од родова перспектива	Значително е спроведено
3 Ревизија и унапредување на постоечките обрасци за собирање на податоците од здравствениот систем од важност за родовите прашања	Значително е спроведено
Предвидено со оперативен план 2018/2019	Не
Препораки	Потребни се дополнителни напори

Активностите имаат за цел да го унапредат начинот на прибирање, следење и анализа на податоци во здравствената статистика од родова перспектива, вклучувајќи систематско прибирање на податоци за родово базирано насилство. Индикаторите според НПАРЕ се следните: број на ревидирани и одобрени обрасци за собирање на податоците од родова перспектива од страна на МЗ и достапни годишни извештаи за родово-базирано насилство.

Спроведени активности и ефект од спроведеното

Годишните извештаи што Министерството за здравство (МЗ) ги доставиле до МТСП за напредокот на родовата еднаквост не даваат осврт на активностите кои се во насока на подобрување на евиденцијата и анализата на податоци во здравствениот систем. Од Извештај во сенка за 2015 година, е познато дека родово поделените податоци се собираат преку Управата за електронско здравство, односно платформата Мој термин.

...110

Во однос на прибирањето и водењето податоци за жртви на родово-базирано насилство, МЗ има изготвено Стандардна оперативна процедура за обезбедување на сеопфатен и мултисекторски одговор во Центри за упатување на жртви на сексуално насилство¹¹⁰. Во неа дадени се насоки за документирање на случаите. Сепак постапката на документирање го опфаќа пред сè етичкиот аспект на прибирањето податок, но не и на обработката и анализата на податоците.

Дополнително, интересно е што одговорот на МЗ за првата активност, формирање на мулти-секторски тим за спроведување на проценка на податоци кои се прибираат, се следат и анализираат во здравствениот систем од родова перспектива е дека таа не е започната. Сепак, втората активност која треба да се спроведе од страна на мулти-секторскиот тим, е значително спроведена. Ова е уште пример, во рамките на понудените одговори од институциите, каде што е видлива некохерентност во спроведувањето на активностите без притоа да се нагласи од страна на дотичната институција причината за ваквите несогласувања.

110 Достапно тука: <http://zdravstvo.gov.mk/wp-content/uploads/2018/10/SOP-za-obebeduvane-na-seopfaten-i-multisektorski-odgovor-vo-TS centri-za-upatuvane-na-zhrtvi-na-seksualno-nasilstvo.pdf>

Заклучок и препораки

Иако одговорите на Министерството за здравство укажуваат на тоа дека активностите од овој блок се значително спроведени, не постојат јавно достапни извештаи или соопштенија преку кои може да се потврдат ваквите тврдења или пак да се дознае повеќе за спроведувањето на самата активност. Досега е познато дека МЗ води родово разделена статистика за пациентите преку Управата за електронско здравство и дека има посебен протокол за постапување со жртви на родово-базирано насилство во кој има краток опис за документирање на случаите. Може да се заклучи дека со оглед на достапните информации, ниту резултатот ниту индикаторите не се исполнети. Потребно е да се преземат поголеми напори во поглед на целосно исполнување на активностите како и редовно известување за спроведените активности преку страната на Министерството.

СЦ 2, ССЦ 2.5, Резултат според НПАРЕ: Подигната јавната свест за промоција на здравствените теми од интерес на родовата еднаквост

...111

Опис	Подигната јавната свест за промоција на здравствените теми од интерес на родовата еднаквост
Одговорни институции	МЗ;
Потенцијално влијание според авторите	Трансформативно
Потенцијално влијание според институциите	Нема одговор
Степен на исполнување	
1 Организирање на јавни кампања за промоција на здравствени теми од интерес на родовата еднаквост	Значително е спроведено
2 Организирање на јавни дебати за здравствена промоција од интерес на родовата еднаквост на национално и локално ниво	Значително е спроведено
3 Развивање и печатење на едукативни материјали на теми од интерес на родовата еднаквост во здравството	Значително е спроведено

4 Организирање на обуки на здравствени работници за препознавање и постапување со родово-базирано насилство на годишно ниво	Значително е спроведено
Предвидено со оперативен план 2018/2019	Не
Препораки	Потребни се понатамошни напори иако активностите се спроведуваат навремено

Овие активности имаат за цел да ја покренат свеста на граѓаните за различните здравствени предизвици со кои се соочуваат жените и мажите. Индикаторите за овие активности според НПАРЕ се: до крајот на 2020 година најмалку 200 здравствени работници се обучени за РБН, и скоро сите едукативни настани и материјали спроведени од страна на МЗ и ИЈЗ имаат родова димензија и родово-сензитивни пораки.

...112

Спроведени активности и ефект од спроведеното

Во текот на 2018/2019 година спроведена е една јавна дебата, односно трибина за здравствена промоција од интерес за родовата еднаквост на национално и локално ниво. И покрај ова, активноста е оценета како значително спроведена од страна на надлежното министерство.

Во извештајот на МТСП за постигнатиот напредок за родовата еднаквост, во однос на областа здравство, спомнато е дека се преземени кампањи за подигање на јавната свест и за унапредување на здравјето на „полот“¹¹¹. Дополнително, известно е дека е спроведена обука за родова сензибилизација за давателите на здравствени услуги. Нема податок колку здравствени работници биле вклучени во овие обуки и дали воопшто овие обуки се однесувале на препознавање на родово-базирано насилство.¹¹²

¹¹¹ Оваа несвојствена формулација е преземена директно од извештајот.

¹¹² МТСП. „Годишен Извештај за преземените активности и постигнатиот напредок за воспоставување на еднакви можности на жените и мажите во Република Северна Македонија за 2018 година.“ Достапен на: <http://www.mtsp.gov.mk/rodova-ramnopravnost.nspix>

Заклучок и препораки

Како и во претходниот случај, Министерството за здравство нема доставено доволно податоци за да може да се оцени ефектот од активностите за постигнување на овој специфичен резултат. Активностите за подигнување на јавната свест за улогата на пристапот до квалитетно здравство врз унапредувањето на родовата еднаквост, се означени како значително спроведени. Оттука се добива слика дека тие се спроведуваат навремено, со оглед на тоа што рокот за нивно спроведување е до крајот на 2020 година, но достапните податоци покажуваат дека досега е организирана само една јавна дебата за информирање на јавноста и една обука за родова сензибилизација на даватели на здравствени услуги. Поради предизвиците со кои се соочи здравствениот систем погоден од пандемијата со Ковид-19, речиси сите здравствени ресурси во државата се пренасочија за справување со болеста и ова наведува на заклучок дека заостанатите активности од 2018 и 2019 година не се спроведуваат во текот на последната година за нивната имплементација.

Во однос на следни чекори, потребно е подобрување на начинот на известување за спроведените активности од страна на Министерството за здравство. Тој треба да ја отсликува реалната состојба за статусот и степенот на исполнетост на одредена активност и да ги земе предвид индикаторите за мерење на успешноста од спроведувањето на некоја активност. Така на пример, за активностите од овој блок, министерството треба да објави податоци не само за тоа колку обуки биле спроведени, туку и колку здравствени работници биле обучени за препознавање на родово базирано насилство. На сличен начин треба да се известува и за сите јавни настани кои содржат родова димензија, односно се во насока на подигање на јавната свест за унапредувањето на родовата еднаквост и здравствениот систем.

ССЦ 2, ССЦ 2.5. Резултат според НПАРЕ: Унапреден универзалниот пристап до сексуално и репродуктивно здравје (СРЗ) и репродуктивни права

Опис	Унапреден пристап до сексуално и репродуктивно здравје (СРЗ) и репродуктивни права
Одговорни институции	МЗ; АКАЗУ; ЦСМ;
Потенцијално влијание според авторите	Трансформативно
Потенцијално влијание според институциите	Нема одговор
Степен на исполнување	
1 Развивање стандарди и критериуми за акредитација на „пријателски“ (мајки и бебиња) породилишта, ординации на матични гинеколози и матични педијатри, водејќи сметка за лица со попреченост	Нема одговор
2 Обуки на матични лекари, гинеколози, медицински сестри, рурални доктори за планирање на семејството	Значително е спроведено
3 Отворање на центри за жртви на сексуално насилство и нивна достапност 24/7	Значително е спроведено
4 Специјализирана обука на медицинскиот персонал за формите на родово базирано насилство	Значително е спроведено
5 Анализа за применливоста на човековите права во Законот за прекинување на бременоста	Нема одговор ¹¹³
6 Ревизија на обрасците за собирање на податоци за СРЗ, односно матерналната смртност, адолесцентната бременост и контрацепција	Не е започнато

113 Ова се должи на тоа што анализата била планирана да се спроведе врз основа на стариот Законот за прекинување на бременоста, укинат во 2013 година. Со оглед на носењето на нов Закон во 2019 година, надлежните институции сметале дека официјална анализа на стариот закон не е потребна имајќи предвид дека новиот закон е базиран на пристапот на човекови права. И покрај тоа што нема ваква анализа, граѓанските организации во државата кои работат во областа, и учествувале во самото пишување на новиот прогресивен закон, изготвиле свои анализи за ефектот од ограничувачките политики за абортус врз човековите права. На пример, види: Хера. 2017. „Документирање на ефектот што регресивното македонско законодавство и ограничувачките политики за абортус го имаат врз човековите права: клучни наоди и препораки“. Достапно на: <https://hera.org.mk/istrazhuvanje-dokumentiranje-efekt/>

7	Спроведување на скрининг на малигни неоплазми (рак на дојка, рак на грло на матка, рак на дебело црево и рак на простата)	Значително е спроведено
	Предвидено со оперативен план 2018/2019	Не
	Препораки	Потребни се понатамошни напори

Активностите од овој блок имаат за цел да го унапредат пристапот до сексуално и репродуктивно здравје (СРЗ) и репродуктивни права. Индикаторите за мерење на успешноста на активностите се: Најмалку едно контрацептивно средство е вклучено на позитивна листа на лекови, усвоен ревидиран Закон за прекинување на бременост во согласност со човековите права и јавно-здравствените стандарди, 3 отворени и функционални центри за жртви на сексуално насилство до крајот на 2020 година, најмалку 500 здравствени работници обучени за планирање на семејството до крајот на 2020 година и евиденција на mortalitet од рак на грло на матката, рак на дојка, рак на простата и рак на дебело црево.

...115

Спроведени активности и ефект од спроведеното

Во 2019 година се усвои новиот Закон за прекинување на бременоста согласно стандардите на Истанбулската конвенција и земајќи го предвид репродуктивното и менталното здравје на жените. Со ова е исполнет индикаторот во НПАРЕ за усвоен ревидиран Закон за прекинување на бременост во согласност со човековите права и јавно-здравствените стандарди. Сепак и покрај тоа што законот е усвен, за негова ефективна имплементација дополнително се потребени задоволителен пристап до медицинските процедури, контрацепцијата и информации за сексуалното и репродуктивното здравје.¹¹⁴ Дополнително, иако еден од индикаторите за 2018 година предвидува барем едно контрацептивно средство на позитивната листа на лекови, тоа досега не е овозможено¹¹⁵.

114 Европска Комисија (2020) Извештај за напредокот на државата. Стр.12. Достапен тука: https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/sites/near/files/north_macedonia_report_2020.pdf

115 ХЕРАМлади (2020) Младите бараат: Пристапна и достапна модерна контрацепција Документ за јавни политики за унапредување на пристапност и достапноста на модерната контрацепција во Република Северна Македонија. Достапно на: <https://hera.org.mk/wp-content/uploads/2020/02/Pozicijonen-dokument-HERAmladi-Kontraczepeczija.pdf>

Од Центарот за семејна медицина (ЦСМ) има информација дека во 2018 година одржани се 4 работилници на кои присуствувале 63 општи лекари и специјалисти по семејна медицина и 4 медицински сестри. Во 2019 година, одржани се 6 работилници на кои учествувале 106 лекари и 20 медицински сестри кои работат со матични лекари. На некои од работилниците присуствувале и социјални работници со што се овозможила мултисекторска размена на искуства и информации. Преку Програмата за активна здравствена заштита на мајките и децата, патронажните сестри добиват редовна обука за семејно планирање. Воедно, подготвени се и клинички упатства за семејно планирање, за антенатална грижа, за интрапартум и постпартум грижа, грижа за здравје на новороденче, гинеколошка грижа, инфертилитет, безбеден абортус, доење¹¹⁶.

Според извештајот на МТСП за 2018 година, континуирано се одржуваат и обуки за обучувачи за методологијата на Светската здравствена организација (СЗО) за гинекологите од породилиштата и за вршење на стручна ревизија на матернален морбидитет и морталитет со цел системско унапредување на квалитетот на здравствената грижа во текот на бременоста, породувањето и во постнатален период¹¹⁷.

Во текот на 2018/2019 година, Отворени се три Центри за жртви на сексуално насилство достапни 24/7 на Универзитетска клиника за гинекологија и акушерство Скопје, Клиничка болница Тетово и Општа болница Куманово. Исто така, според извештаите на МТСП за 2018 и 2019 година, предвидениот скрининг на малигни неоплазми се одвива континуирано.

Заклучок и препораки

За разлика од активностите за унапредување на собирањето родово-базирана статистика во здравствениот систем и за покревање на свеста за различните потреби на жените и мажите во поглед на нивното здравје, овој сет активности за унапредување на пристапот до сексуално репродуктивно здравје се посериозно спроведени, како и пристапот до податоци е полесен. Активностите ќе имаат позитивен ефект ако континуирано се спроведуваат и понатаму. Дополнително, Центарот за семејна медицина препорача дека се

116 МТСП, „Годишен Извештај за преземените активности и постигнатиот напредок за воспоставување на еднакви можности на жените и мажите во Република Северна Македонија за 2018 година.“ Достапен на: <http://www.mtsp.gov.mk/rodova-ramnopravnost.nspx>

117 Ibid.

потребни мултисекторски работилници со што ќе се зајакнат комуникациите на сите сектори кои се вклучени во препознавање и поддршка на жртвите на родово базирано насилство.

СТРАТЕШКА ЦЕЛ 3:

Негување/Градење на култура на еднакви можности и промоција на еднаков третман и недискриминација врз основа на пол

Специфична стратешка цел 3.1 Унапредување на културата за родово сензитивно известување во медиумите

Резултат според НПАРЕ: Унапредени капацитетите на медиумските работници за родовите прашања и родово сензитивното известување

Опис	Родово сензитивно известување во медиумите
Одговорни институции	ААВМУ; ГО; СЕММ;
Потенцијално влијание според авторите	Значајно
Потенцијално влијание според институциите	Мало
Степен на исполнување	
1 Организирање на обуки за медиумските работници за клучните концепти на родовата рамноправност и за родово сензитивното известување	Целосно е спроведено
2 Организирање на јавни дебати со медиумските работници и други засегнати страни на теми поврзани со родовата еднаквост и родово сензитивното известување	Целосно е спроведено
3 Спроведување на анализа на родот и родовите перспективи во телевизиските програми на национални телевизии	Целосно е спроведено
4 Спроведување на анализа на родот и родовите перспективи во содржините во печатените и социјалните медиуми	Не е започнато

...117

5	Подготовка на периодични извештаи од мониторингот на медиумски содржини со дискриминирачки говор и говор на омраза врз основа на род и пол	Не е започнато
	Предвидено со оперативен план 2018/2019	Не
	Препораки	Потребни се понатамошни напори

Активностите од оваа област имаат за цел да ги зајакнат капацитетите на новинарите и медиумските работници во поглед на родово сензитивно известување. Индикаторите за мерење на спроведеното според НПАРЕ се: број на родово сензитивни содржини во медиумите, и број на медиумски содржини со дискриминирачки говор и говор на омраза врз основа на род и пол.

Спроведени активности и ефект од спроведеното

...118

Во текот на 2019 година, Агенцијата за аудио и аудиовизуелни и медиумски услуги (ААВМУ) целосно ги спровеле предвидените обуки за медиумските работници за клучните концепти на родовата рамноправност и за родово сензитивното известување. Во текот на февруари 2018 година, спровела и основни обуки за родово сензитивизација на речиси сите вработени во Агенцијата¹¹⁸. Дополнително во 2019 година, Агенцијата спровела и обуки на напредно ниво за родово-одговорно буџетирање на вработените во стручната служба¹¹⁹.

ААВМУ, во 2018 година, ги анализираше утринските/пладневните емисии на националните телевизии. Анализата покажала дека и покрај тоа што најчесто новинарските тимови се родово воедначени, родовите теми во анализираниите емисии се појавуваат ретко. Кога родовата перспектива е вклучена во ТВ програмите, пристапот е различен – некои програми ги третираат родовите прашање конзервативно и патријархално, други имаат афирмативен

118 ААВМУ (2019) *Годишен извештај на ОДУ за најредокот на состојбата на еднаквиите можности на жениите и мажиите за 2018 година*. Достапно тука: <https://avmu.mk/wp-content/uploads/2020/05/Godisen-izvestaj-na-organite-na-drzavnata-uprava-za-napredokot-na-sostojbata-na-ednakvite-moznosti-za-zenite-i-mazite-za-2019.pdf>

119 ААВМУ (2020) *Годишен извештај на ОДУ за најредокот на состојбата на еднаквиите можности на жениите и мажиите за 2019 година*. Достапно тука: <https://avmu.mk/wp-content/uploads/2020/05/Godisen-izvestaj-ednakvi-moznosti-za-zenite-i-mazite-za-2019.pdf>

пристап кон родовата еднаквост¹²⁰. Во март 2018 година, била промовирана публикацијата „Родот на телевизија: Збирка годишни истражувања за третманот на родовите прашања и за начинот на претставување на жените и мажите на националните ТВ станици (2012-2016), со споредбени показатели“, како и анализата „Родот на ТВ во 2018: Зад екранот и на него“. Анализите покажуваат дека во аудиовизуелната медиумска индустрија жените ретко се појавуваат како сопственички на медиумите и меѓу директор(к)ите; на уредничките позиции има повеќе уредници отколку уреднички; новинарките се секогаш побројни отколку новинарите; кај техничкиот кадар (инженер(к)и и техничар(к)и) и кај реализаторскиот кадар (режисер(к)и, снимател(к)и, монтажер(к)и и сл.) доминираат мажите, а жените се побројни во маркетингот и кај останатиот (помошен) кадар¹²¹.

Периодични извештаи за мониторингот на медиумски содржини со дискриминачки говор и говор на омраза врз основа на род и пол не се подготвени во овој период. Имено, надлежното (невладино) тело за оваа активност, Советот за етика во медиумите, не добиле донации, ниту пак имале свои средства за да ги спроведат овие активности.

...119

ЗАКЛУЧОК И ПРЕПОРАКИ

Агенцијата за аудио и аудиовизуелни и медиумски услуги целосно ги спровела активностите во својата надлежност предвидени со НПАРЕ што е позитивно и споредбено со сите останати надлежни тела за спроведување на СРЕ, ова е единствената институција која успеала да ги реализира сите активности. Препорачливо е понатаму покрај известувањето за преземените активности, да се известува и по однос на индикаторот според НПАРЕ, во случајов да се сумира бројот на родово сензитивни содржини во медиумите преку направените анализи од страна на Агенцијата.

Во поглед на објавување периодични извештаи за мониторингот на медиумски содржини со дискриминачки говор и говор на омраза врз основа на род и пол, мора да се адресираат причините поради кои не се спроведена оваа важна активност. Треба да се избегнува доделувањето одговорност за одредена активност на непрофитно тело без притоа бидат обезбеди соод-

120 МТСП, „Годишен Извештај за преземените активности и постигнатиот напредок за воспоставување на еднакви можности на жените и мажите во Република Северна Македонија за 2018 година.“ Достапен на: <http://www.mtsp.gov.mk/rodova-ramnopravnost.nspx>

121 Ibid.

ветни финансиски средства за спроведување на активноста. Оттука се препорачува во иднина буџетот за спроведување на Стратегијата да ги земе предвид и ваквите случаи и да алоцира соодветно средства за нејзиното спроведување.

ЦЦЗ. ССЦ 3.1. Резултат според НПАРЕ: Унапредена родовата димензија во рамки на политиките и програмите на јавниот радиодифузен сервис

Опис	Родовата димензија е вклучена во рамки на политиките и програмите на јавниот радиодифузен сервис
Одговорни институции	МРТ; ААВМУ; ГО;
Потенцијално влијание според авторите	Значајно
Потенцијално влијание според институциите	Мало
Степен на исполнување	
1 Организирање на континуирани обуки за членовите на програмскиот совет, директорите, уредниците на програмските сервиси, новинарите и други вработени на МРТ за клучните концепти на родовата рамноправност и за родово сензитивното известување	Делумно е спроведено
2 Анализа на родот во медиумите (јавен сервис)	Целосно е спроведено
3 Анализа на програмските документи на јавниот сервис	Не е започнато
Предвидено со оперативен план 2018/2019	Не
Препораки	Потребни се дополнителни напори

Активностите од овој блок водат кон специфичен резултат, да ги зајакнат капацитетите, политиките и програмите на радиодифузниот сервис имајќи ја предвид родовата димензија. Индикаторот според НПАРЕ е бројот на родово сензитивни содржини во јавниот сервис на годишно ниво.

Спроведени активности и ефект од спроведеното

Во текот на 2018 и 2019 година МРТ спровеле неколку обуки за членовите на програмскиот совет, директорите, уредниците на програмските сервиси, новинарите и други вработени на МРТ кои вклучувале теми за родова сензитивизација и родово-одговорно известување и водење програми, иако овие обуки не биле специфично наменети само за унапредување на родовата еднаквост во процесот на медиумско работење.

Дополнително, Агенцијата за аудио и аудиовизуелни и медиумски услуги во 2019 година, спровела анализа за претставувањето на мажите и жените во програмите за деца во земјата кои се емитуваат на двата канали од јавниот радиодифузен сервис (МРТ1 и МРТ2 – на албански јазик) и телевизиските канали со национална покриеност (ТВ Алфа, ТВ Канал 5, ТВ Сител, ТВ Телма и ТВ Алсат М – на албански јазик). Анализата опфаќа 520 емисии од домашно и странско производство, со траење од повеќе од 200 часа и вклучува квантитативно, како и квалитативно, дискурзивно читање на програмите.

...121

Заклучок и препораки

Активностите во насока на унапредување на родовата димензија во програмите и политиките на јавните медиумски сервиси се одвиваат континуирано, релативно навремено, но не целосно според предвидувањата на Акцискиот план. На пример, Акцискиот план предвидува обуките за вработените и носителите на одлуки во јавниот радиодифузен сервис да бидат фокусирани на темата родот и медиумите која е тема со доста широк дијапазон на теорија и примери. Добро е што таа се вклучува како дел од останатите обуки кои се спроведуваат од страна на МРТ, но треба да се процени дали е тоа доволно и доколку не е, да се обрне поголемо внимание директно на знаењата и искуствата од полето на медиумското работа и нејзината улога во унапредувањето или уназадувањето на родовата еднаквост.

Активноста за спроведување на анализа на родот во медиумите е замислена да опфаќа повеќе програми одошто само програми за деца. Сепак, со оглед на тоа дека ААВМУ има постојано активности за анализа на содржините во медиумите од родов аспект, одлуката фокусот да се стави само на детските програми е можеби добра бидејќи фокусот специфично на еден дел од те-

мата може да даде придонес кон посеопфатни и длабоки наоди. Анализата на програмските документи на јавниот сервис е предвидена да се спроведе од граѓанскиот сектор, но ваквата активност не била спроведена во 2018 или 2019 година од страна граѓанските организации. Во овој случај, повторно е битно да се нагласи дека при програмирањето на државните стратешки документи, активностите мора да се планираат според можностите за нивно исполнување и согласно национално утврдените потреби за унапредување на родовата еднаквост. Дополнително, потребно е да се предвидат соодветни финансиски средства за исполнување на активността, дотолку повеќе ако активността се спроведува од страна на непрофитни граѓански организации.

СЦЗ. ССЦ 3.1. Резултат според НПАРЕ: Зголемена свесност на општата јавност за постоењето на родовата дискриминација во медиумите

...122

Опис	Зголемена свесност на општата јавност за постоењето на родовата дискриминација во медиумите
Одговорни институции	ААВМУ; СЕММ; КЗД;
Потенцијално влијание според авторите	Трансформативно
Потенцијално влијание според институциите	Мало
Степен на исполнување	
1 Организирање на медиумска кампањи за подигнување на свеста кај граѓаните за сексистички и родово дискриминирачки содржини во медиумите	Целосно е спроведено
2 Спроведување на промотивни активности од страна на надлежните тела кои постапуваат по претставки од граѓаните по основ на дискриминација	Целосно е спроведено
Предвидено со оперативен план 2018/2019	Не
Препораки	Не се потребни понатамошни активности (види заклучок и препораки)

Активностите од оваа област - подигнување на јавната свест за постоењето на родово дискриминација во медиумите – се мерат според бројот на претставки за родово дискриминација во медиумските содржини до надлежните

институции кои можат да постапуваат по поднесени претставки за дискриминација.

Спроведено и ефект од спроведеното

Двете активности од овој блок се целоно исполнети од страна на Агенцијата за аудио и аудиовизуелни и медиумски услуги. Спроведувањето на промотивни активности од страна на надлежните тела кои постапуваат по претставки од граѓаните по основ на дискриминација е активност која исто така е во надлежност на Комисијата за (спречување и) заштита од дискриминација (КЗД) како и Советот за етика во медиумите (СЕММ).

КЗД не е во функција речиси од половината на 2019 година, информациите за нејзината работа не се, и никогаш не биле, јавно достапни, па, оттука информациите за спроведувањето на активноста од нивна страна се недостапни.

СЕММ во рамките на своите проекти организира настани на кои постојано се праќа апел за реакција на случаите на непрофесионално и неетичко известување, како и за дискриминација по која било основа. Дополнително, СЕММ ја формираше и Мрежата за борба против говор на омраза во медиумите, при што и во тие рамки до јавноста се апелира за поднесување пријави за дискриминаторски содржини, а до медиумите за професионално и инклузивно известување. Советот во делокругот на својата работа постапува по сите претставки доставени од страна на граѓаните за случаи на неетичко известување, вклучително и дискриминација врз основа на род. Сите одлуки на Советот се објавуваат на нивната веб-страница¹²². За 2018 година било одлучено за 62 случаи, а во 2019 година било одлучено за 76 случаи¹²³. Сепак ова се вкупниот број на случаи по постапени претставки до Советот, а не само на оние кои се однесуваат на дискриминација врз основа на род. За тоа потребни се посебни извештаи, кои како што беше претходно споменато, се предвидени со НПАРЕ, но државата нема издвоени средства за нивна подготовка.

...123

122 Одлуки за поднесени претставки до Советот за етика во медиумите на Македонија. Достапно на: <https://www.semm.mk/komisija-za-zalbi-4/arhiva-odluki-i-mislenja>

123 Овие бројки се рачно броени од страна на авторите на овој извештај преку достапните одлуки објавени на веб-страница на СЕММ.

Заклучок и препораки

Активностите од овој дел се целосно и навремено исполнети. Поради ова во табелата погоре како препорака стои дека не се потребни понатамошни активности. Како што е објаснето претходно во извештајот, оваа ознака доаѓа исклучиво од степенот на исполнетост на активностите и не значи дека навистина не се потребни понатамошни слични активности за постигнување на дадениот резултат. Напротив, ова треба да се континуирани активности и да се работи постојано во оваа област, како и на генералната медиумска писменост на населението против неетички и сензационалистички вести.

Дополнително, потребно е сите тела/чинители да се активираат во покревањето на јавната свест, особено оние до кои граѓаните може да поднесуваат претставки. Комисијата за (спречување и) заштита од дискриминација тука ја има клучната улога, бидејќи според новиот Закон за антидискриминација таа има поголеми ингеренции и самата може да постапува по службена должност. За разлика од оваа Комисија, Советот за етика е советодавно тело и може единствено да посочува на дискриминаторски содржини, но неговите одлуки немаат обврзувачко дејство за сторителите на дискриминација.

...124

Специфична стратешка цел 3.2: Воспоставена координација (соработка) меѓу јавниот, приватниот и граѓанскиот сектор во имплементацијата на Законот за еднакви можности на жените и мажите

Резултат според НПАРЕ: Унапредени механизми за родова еднаквост во приватниот сектор

Опис	Унапредени механизми за родова еднаквост во приватниот сектор
Одговорни институции	МТСП;
Потенцијално влијание според авторите	Трансформативно
Потенцијално влијание според институциите	Нема – мало
Степен на исполнување	
1 Формирање на работна група за родова еднаквост во Стопанската Комора на Македонија со претставници од организациите на работодавачи, релевантни министерства и граѓански организации	Делумно е спроведено

2	Спроведување на промотивни активности од приватните фирми за унапредување на родовата еднаквост и демонстрирање родово-одговорни компании	Не е започнато
	Организирање на консултации и работни средби за унапредување на родовите перспективи во рамки на приватните фирми	Не е започнато
	Предвидено со оперативен план 2018/2019	Да
	Препораки	Потребни се дополнителни напори

Активностите кои треба да водат кон унапредени механизми за родова еднаквост во приватниот сектор, предвидуваат најмалку 60% од приватни претпријатија со над 50 вработени до 2020 година имаат воспоставено координатори за родовата еднаквост.

СПРОВЕДЕНИ АКТИВНОСТИ И ЕФЕКТ ОД СПРОВЕДЕНОТО, ЗАКЛУЧОК И ПРЕПОРАКИ¹²⁴

...125

Спроведувањето и исполнувањето на овој блок активности се ограничени. Во периодот 2018-2019 година, не е формирана посебна работна група за родова еднаквост во Стопанската Комора со претставници од организациите на работодавачи, релевантни министерства и граѓански организации. Сепак, од МТСП известуваат дека прашањата кои биле предвидени како теми за дебата, се дискутираат на ниво на други работни групи и владини тела за родови прашања.

Индикаторот за воспоставување координатори за родова еднаквост во најмалку 60% од големите приватни претпријатија во државата е недостиген во скоро време. Од друга страна е многу потребен показател кој треба да се исполни. Економската криза предизвикана од справување со пандемијата на Ковид-19 ги уназади работничките права и ги продлабочи родовите јазови на пазарот на трудот. Приватниот сектор кој не е скроен да одговори на потребите на жените и мажите соодветно, дополнително ги дискриминира и одбива жените од економска активност и еманципација.

¹²⁴ Поради неспроведување на најголем дел од активностите како и недостапност на повеќе информации, коментарите се вклучени заеднички во целина.

НАЦИОНАЛЕН КОНТЕКСТ

Овој дел на Извештајот дава преглед на анализата на предвидените и на имплементираниите активности за 2018 и 2019 година, како и препораки за понатамошно успешно имплементирање на Стратегијата за родова еднаквост и Акцискиот план 2018-2020 (НПАРЕ). Овие препораки треба да се имаат предвид и при креирањето на новата Стратегија за родова еднаквост и следниот Акциски план кој треба да започне да се спроведува од 2021 година.

Во периодот 2018/2019 година, како и во претходните години, имплементацијата на Акцискиот план е ограничена поради недостиг на човечки и финансиски ресурси, ограничени капацитети на администрацијата, неусогласеност на стратегиските и оперативните документи, непостоење методологија за следење на имплементацијата, слаба меѓу-институционална координација како и ограничено учество на граѓанскиот сектор од аспект на материјални/финансиски услови.

Во овој извештаен период позитивно е што повторно се одвоени финансиски средства за спроведување на програмата за родова еднаквост во чии рамки е и спроведувањето на активностите од Акцискиот план и Стратегијата. Во 2018 година, од Програмата за Родова еднаквост и недискриминација биле обезбедени 380.000 денари односно 6.150 евра, а во Националниот буџет за 2019 година во Програмата за Родова еднаквост и недискриминација, биле обезбедени средства во висина од 2 милиони денари, односно 32.370 евра. Органите на државната управа и единиците на локалната самоуправа дополнително издвојуваат средства од сопствените буџети за спроведување на активностите од Акцискиот план кои се во нивна надлежност. Граѓанските организации се ретко финансиски поддржани од националниот буџет и активностите од НПАРЕ и Стратегијата ги спроведуваат доколку добијат донации од други извори. Земено предвид севкупно, ова не се доволно средства за исполнување на активностите.

Сè уште постои неконзистентност меѓу планираните активности во НПАРЕ и во ОП и не се земено предвид препораките од претходните извештаи во сенка, за 2014 и 2015 година, за усогласување на активностите.

Известувањето за имплементацијата на НПАРЕ и понатаму не е според индикаторите предвидени во Акцискиот план и начинот на известување не дава јасен и сеопфатен преглед за напредокот на родовата еднаквост во Северна Македонија, како и за степенот на имплементацијата на НПАРЕ.

Меѓусебната соработка на институциите надлежни за спроведување на Стратегијата и Акцискиот план е на особено ниско ниво. Ова е видливо преку неусогласеноста во одговорите доставени од институциите кои се однесуваат на активности заемно поврзани како и преку извештаите кои се доставуваат до Министерството за труд и социјална политика. Неретко ваквите одговори и извештаи содржат контрадикторни податоци чија проверка е речиси невозможна поради непостоење на јавно објавени информации.

Соработката со граѓанските организации е подобрена, и тоа главно преку Платформата за родова еднаквост и Советот за соработка со граѓанскиот сектор при Владата на РСМ формиран во 2016 година. Но, вклученоста на граѓанските организации во имплементацијата на НПАРЕ и понатаму е ограничена и тоа преку ограничените материјални услови. Имено, граѓанските организации иако често се поканети да учествуваат во работни групи со цел исполнување на стратешките планови и активности, тие ретко добиваат финансиска поддршка за нивниот придонес и експертиза во областа.

...128

Конечно, иако овој извештај се однесува само на активностите предвидени за 2018 и 2019 година, неизбежно е тие да се стават во поширок контекст на НПАРЕ кој предвидува спроведување активности до крајот на 2020 година. Голем дел од активностите се протегаат на повеќегодишно ниво на спроведување, па често за оние чиј рок е крајот на 2020 година се чека до последен момент за тие да бидат започнати. Не се прават прецизни планови за навремено започнување што ќе даде некаква гаранција за нивно исполнување. Па така, во првото тримесечје на 2020 година државата беше зафатена од кризата со пандемијата на Ковид-19, а ситуацијата стануваше сè посериозна. Речиси сите државни ресурси беа прераспределени за соочување и олеснување на економската и здравствената катастрофа, оттука може да се предвиди дека најголем дел од активностите кои не биле започнати до почетокот на 2020 година, веројатно нема да бидат завршени.

ПРЕПОРАКИ

Препораките од Извештајот во сенка за 2015 година не се целосно земени предвид ниту во периодот на 2018 и 2019 година и затоа некои од препораките за овој период се слични на препораките произлезени од претходните извештаи.

1. Зајакнување на финансиските, човечките и техничките капацитети сите чинители одговорни за имплементацијата на Националниот акциски план за родова еднаквост

Имплементирање на Стратегијата за родова еднаквост и на НПАРЕ може да се направи само доколку се алоцираат доволно финансиски средства за спроведување на активностите во НПАРЕ и во ОП. Понатаму, зајакнувањето на капацитетите на вработените во Секторот за еднакви можности, во органите на државна управа, како и единиците на локалната самоуправа се клучни за успешно спроведување на Стратегијата и на НПАРЕ. Дополнително, потребна е зголемена координација меѓу институциите кои се надлежни за спроведување на Стратегијата и координаторите за еднакви можности при секоја институција на национално и локално ниво.

2. Приоретизирање и секвенционирање на активностите предвидени како дел од акциските планови за спроведување на Стратегијата

Активностите од националните планови за акција треба да се спроведуваат на синхронизиран и комплементарен начин, особено активностите кои се заемно поврзани и меѓусебно зависни. На овој начин ќе се избегне проблемот на неусогласено имплементирање на активности со што се доведува во ризик успешноста на спроведувањето на самата активност како и на резултатот којшто треба да се постигне со нивната имплементација.

3. Навремено развивање и примена на методологија за следење на спроведувањето на Стратегијата

Мерењето на напредокот на спроведувањето на Стратегијата и на НПАРЕ и во 2018/2019 година е ограничено иако методологијата е во изработка, но не е целосна ниту пак достапна. Со оглед на статусот на методологијата, се препорачува користење на форматот на НПАРЕ за следење на степенот на напредокот на родовата еднаквост. Овој формат, во согласност со секторските приоритети, ќе се осврне на предвидените активности, предвидените

и потрошените средства, индикаторите за успешност и ќе формулира идни чекори. Вака структурираната методологија треба да биде достапна пред усвојувањето на новите Стратегија и НПАРЕ. Дополнително, освен форматот на следење на активностите, методологијата треба да ги утврди и човечките капацитети за следење на стратешките документи. Во таа смисла, еден од начините на кои ова може да се спроведе, е средби на работните групи кои учествуваат во креирањето на новата национална стратегија за родова еднаквост и акцискиот план, и по нивното усвојување, со цел мониторирање на процесот на имплементацијата на овие документи, што е случај кај други акциски планови на државата.

4. Активно и систематско објавување податоци

Преку Активно објавување прецизни податоци, јавно и лесно достапни, сите засегнати страни за спроведување или следење на имплементацијата на Стратегијата ќе имаат увид во процесот и напредокот при спроведувањето на предвидените мерки. Министерството за труд и социјална политика го објавува својот годишен извештај за напредокот на состојбата со еднаквите можности на жените и мажите кој треба да ги содржи сите информации доставени и од останатите надлежни институции за нивните преземени активности од оваа област. Сепак, овие годишни извештаи не се сеопфатни и се информативни само до степен колку што државните органи и општини доставиле информации. Потребно е почесто известување, и со построги критериуми за тоа што е прифатливо, да биде доставено од страна на останатите институции. Дополнително, препорачливо е сите извештаи доставени од институциите и организациите (ОДУ, ЕЛС, ГО) да бидат објавени на една веб-страница без разлика дали тоа ќе биде страната на МТСП или друго тело кое ќе го надгледува процесот на унапредување на родовата еднаквост во државата.

5. Усогласување на оперативните планови со Националниот план за акција

Во периодот 2018-2019 година повторно се појавува неусогласеност на НПАРЕ и ОП за имплементација на активностите од страна на МТСП, што дополнително ја отежнува имплементацијата на Стратегијата. Дел од активностите што се предвидени во ОП воопшто не се планирани со НПАРЕ, како и обратно, активностите од НПАРЕ не се предвидени со ОП. При креирањето на новиот акциски план од 2021 година се препорачува да има реални активности и мерки, кои ќе бидат времено имплементирани со координирани оперативни планови за секоја година.

Б. Поголемо вреднување на учеството на граѓанскиот сектор во креирањето на стратешките и на оперативните документи, како и во имплементацијата на Стратегијата

Препораките за поголемо вклучување на граѓанскиот сектор во креирањето на стратешките документи како и спроведувањето на Стратегијата и Акцискиот план од минатиот Извештај во сенка се земени предвид. Преку Советот за соработка помеѓу Владата и граѓанскиот сектор, како и Платформата за родова еднаквост, граѓанските организации кои работат на унапредување на родовата еднаквост во државата се поканети активно да учествуваат во голем број активности, работни групи за законски решенија, креирање акциски планови и консултации од областа на родовата еднаквост. Сепак доволно финансиски средства сè уште не се издвојуваат, иако Законот за здруженија и фондации¹²⁵ стипулира дека граѓанските организации може да примаат средства од државниот буџет и буџетите на општините. Потребно е зголемување на буџетот предвиден за соработка со граѓанските организации, особено во делот на активности кои се предвидени да бидат исполнети од овие организации, со цел да се обезбеди финансиска стабилност на организациите, правично вреднување на трудот и гаранција за исполнување на обврските.

¹²⁵ Закон за здруженија и фондации. „Службен весник на Република Македонија“ бр. 52/10, 135/11 и 55/16.

ЛИСТА НА СКРАТЕНИЦИ

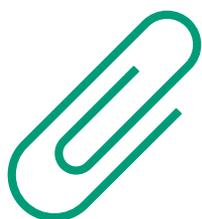

Стратегија/та или СРЕ	Стратегија за родова еднаквост 2013-2020
НПАРЕ или Акциски/от план	Национален план за акција за родова еднаквост 2018-2020
ОП	Оперативен план
Истанбулска конвенција/ИК	Конвенција на Советот на Европа за спречување и борба против насилството врз жените и домашното насилство
МТСП	Министерство за труд и социјална политика
МФ	Министерство за финансии
ЗЕЛС	Заедници на единици на локална самоуправа на РСМ
ЗЕМЖМ	Закон за еднакви можности меѓу жените и мажите
СЕМ	Сектор за еднакви можности во Министерство за труд и социјална политика
ГО	Граѓански организации
ДЗС	Државен завод за статистика
МИОА	Министерство за информатичко општество и администрација
ДИК	Државна изборна комисија
ААВМУ	Агенција за аудио и аудиовизуелни медиумски услуги
МОН	Министерство за образование и наука
МП	Министерство за правда
МЗ	Министерство за здравство
МВР	Министерство за внатрешни работи
ЗСД	Завод за социјални дејности
АВРМ	Агенција за вработување на Република Македонија
ЕЛС	Единици на локална самоуправа
МЛС	Министерство за локална самоуправа
АППРМ	Агенција за поддршка на претприемништво во Република Македонија
МЕ	Министерство за економија
ДИТ	Државен инспекторат за труд
БРО	Биро за развој на образованието
ИЈЗ	Институт за јавно здравје на Република Македонија
ЦЗ	Центри за јавно здравје
УЕЗ	Министерство за здравство - Управа за електронско здравство
ИЕ	Институт за епидемиологија

ЦСМ	Центар за семејна медицина
АКАЗУ	Агенција за квалитет и акредитација на здравствени установи
ЗМЛ	Здружение на матични лекари
ЗМГ	Здружение на матични гинеколози
СЕММ	Совет за етика во медиумите на Македонија
КЗД	Комисија за заштита од дискриминација
КЕМЖМ	Комисија за еднакви можности на жените и мажите
КФБ	Комисија за финансирање и буџет
МРТ	Македонска Радио Телевизија
ОДУ	Органи на државната управа
ГС	Генерален секретаријат на Владата на РСМ
ЦСОО	Центар за стручно образование и обука
РБН	Родово базирано насилство
РОБ	Родово одговорно буџетирање
БПП	Бесплатна правна помош
ОП	Оперативен план
СРЗ	Сексуално и репродуктивно здравје
UN Women	Тело на ООН за родова еднаквост и зајакнување на жените
UNDP	Програма за развој на ООН
СЗО	Светска здравствена организација
ССО	Сеопфатно сексуално образование

АНЕКС I

ОРГАНИЗАЦИЈА И МЕТОДОЛОГИЈА ЗА ИСТРАЖУВАЊЕ/ УРЕДУВАЊЕ НА ИЗВЕШТАЈОТ ВО СЕНКА ЗА СПРОВЕ- ДУВАЊЕТО НА СТРАТЕГИЈАТА ЗА РОДОВА ЕДНАКВОСТ ВО 2018 и 2019 ГОДИНА

Законот за еднакви можности на жените и мажите ги дава основните принципи за втемелување на родовата еднаквост во сите сфери на општественото живеење. ЗЕМЖМ при дефинирањето на целите ги обврзува сите субјекти во јавниот и во приватниот сектор на грижа за воспоставувањето на еднаквите можности и ја определува обврската за отстранување на пречките и создавање услови за остварување целосна еднаквост меѓу жените и мажите. Понатаму, ЗЕМЖМ дефинира мерки и определува механизми за унапредување на еднаквите можности на национално и на локално ниво, ја регулира постапката за правна заштита во случај на повреда на правото на еднаков третман на жените и мажите и ги пропишува казнените мерки во случај на неисполнување на обврските.

...137

Во согласност со ЗЕМЖМ, во 2013 година Собранието ја донесе Стратегија за родова еднаквост придружена со Национален акциски план за период од три години. Во периодот 2016/2017 не беше донесен нов акциски планови, и истиот беше донесен дури во 2018 година за период од три години 2018 – 2020 година. Оперативен план пак беше донесен само за 2018/2019 година и тоа заеднички за двете години имајќи предвид дека носењето на самиот Акциски план во 2018 година беше задоцнето до пролетта. Од донесувањето на Стратегијата се изминати 6 години и овој извештај во сенка има цел да даде независна оценка за степенот на имплементација на Стратегијата, фокусирајќи се на последните две години за кои постои Акциски и Оперативен план (2018/2019). Извештајот се надоврзува на наодите на извештајот во сенка од 2015 година и дава приказ на напредокот во исполнувањето на предвидените мерки, временската рамка на исполнување како и влијанието на овие мерки. Извештајот вклучува мислење на различни релевантни фактори (надлежни институции и граѓански организации преку нивни соопштенија и објави) и формулира препораки за идни активности што треба да бидат спроведени во текот на идната година или да се најдат во втората последователна стратегија.

ОПИС НА ИСТРАЖУВАЧИТЕ АЛАТКИ ШТО СЕ КОРИСТЕА ВО ИСТРАЖУВАЊЕТО

1. Анализа на материјали и документи

Извештајот вклучува анализа на релевантни материјали и документи: законот за еднакви можности на жените и мажите¹²⁶, Стратегијата за родова еднаквост 2013-2020¹²⁷, Националниот план за родова еднаквост 2018-2020¹²⁸, годишните оперативни планови на институциите кои ги изготвиле и се јавно достапни со детален фокус на оперативниот план за 2018/2019 на Министерството за труд и социјална политика¹²⁹, годишните извештаи за 2018¹³⁰ и 2019 година¹³¹ за напредокот на состојбата со еднаквите можности на жените и мажите на сите релевантни институции – единиците на локалната самоуправа, органите на државна управа и интер-ресорската консултативна и советодавна група за еднакви можности на жените и мажите; понатаму годишните извештаи за работата на Собранието за 2018 и 2019 година¹³² со Комисиите при неговиот мандат со фокус на Комисијата за еднакви можности на жените и мажите и Постојаната анкетна комисија за заштита на слободите и правата на граѓанинот, како и релевантни извештаи кои се производ на работата на граѓанскиот сектор во областа на родовата еднаквост и информациите достапни на веб-страниците на сите институции кои се однесуваат на напредокот на родовата еднаквост во државата.

2. Прашалници и барања за слободен пристап до информации од јавен карактер до надлежните институции

Поради настанатата здравствена криза со ковид-19 и светската пандемија прогласена на 11 март, не постоеше можноста за спроведувања на интервјуа

126 Закон за еднакви можности на жените и мажите „Службен весник на Република Македонија“ бр. 6/12, 30/13, 166/14 и 150/15

127 Влада на РМ, Министерство за труд и социјална политика. Стратегија за родова еднаквост 2013-2020. Достапна тука: <http://morm.gov.mk/wp-content/uploads/2018/03/Strategija-2013-2020.pdf>

128 Министерство за труд и социјална политика. Националниот план за родова еднаквост 2018-2020. Достапен тука: <http://www.mtsp.gov.mk/dokumenti.nspх>

129 Министерство за труд и социјална политика. Оперативен план на Министерство за труд и социјална политика за 2018-2019 година за спроведување на Националниот акциски план за родова еднаквост. Достапен тука: <http://www.mtsp.gov.mk/dokumenti.nspх>

130 Извештај за работата на Собранието на Република Македонија за периодот 01.01.2018 – 31.12.2018. Достапно на: <https://bit.ly/2X6AvI8>

131 Оние кои што беа достапни и/или доставени.

132 Извештај за работата на Собранието на Република Северна Македонија за периодот 01.01.2019 – 31.12.2019. Достапен тука: <https://bit.ly/2OZdE6s>

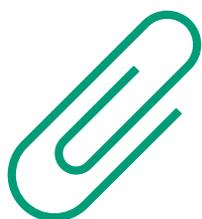
и консултации со претставници на надлежните институции. Затоа, во периодот од март до јуни 2020 година беа испратени писмени барања до сите институции вклучени во имплементацијата на Стратегијата и Акцискиот план, придружени со прашалници. Беа испратени вкупно 16 структурирани прашалници до следните институции: Министерство за труд и социјална политика, Агенција за аудио и аудиовизуелни медиумски услуги, Совет за етика во медиумите во Македонија, Завод за социјални дејности, Заедница на единиците на локална самоуправа, Министерство за образование и наука, Биро за развој на образованието, Министерство за здравство, Министерство за информатичко општество и администрација, Државна изборна комисија, Агенција за вработување на Република Северна Македонија, Министерство за економија, Агенција за квалитет и акредитација на здравствени установи, Центар за семејна медицина, Генерален секретаријат на Влада на РСМ, и Македонска Радио Телевизија.

Прашалниците содржеа повеќе од 230 прашања кои се однесуваа специфично на секоја активност од НПАРЕ 2018-2020, степенот нејзиното исполнување, мислење за потенцијалното влијание на активноста, како и распределените буџети за исполнување на активностите и мерките од Стратегијата за родова еднаквост. Прашалниците беа целосно или делумно (но задоволително¹³³) одговорени од страна на сите институции до кои беа доставени освен две: Агенцијата за вработување на РСМ и Агенција за квалитет и акредитација на здравствени установи, што значи дека 87 проценти од институциите одговориле доследно на барањата.

...139

¹³³ Прашањата кои во некои случаи не беа одговорени се однесуваа на потенцијалното влијание на активноста, со тоа не беше доведена во прашање исполнителноста на активностите.

БИБЛИОГРАФИЈА

- Агенција за аудио и аудиовизуелни медиумски услуги. 2019. „Годишен извештај на ОДУ за напредокот на состојбата на еднаквите можности на жените и мажите за 2018 година“. Достапно на: <<https://avmu.mk/wp-content/uploads/2020/05/Godisen-izvestaj-na-organite-na-drzavnata-uprava-za-napredokot-na-sostojbata-na-ednakvite-moznosti-za-zenite-i-mazite-za-2019.pdf>> Последно посетено: септември, 2020.
- Агенција за аудио и аудиовизуелни медиумски услуги. 2020. „Годишен извештај на ОДУ за напредокот на состојбата на еднаквите можности на жените и мажите за 2019 година“. Достапно на: <<https://avmu.mk/wp-content/uploads/2020/05/Godisen-izvestaj-ednakvi-moznosti-za-zenite-i-mazite-za-2019.pdf>> Последно посетено: септември, 2020.
- Акција Здруженска. 2019. **Предлоз за реформа на националната машинерија за родова еднаквост во Македонија**. Скопје. Достапно на: <<https://bit.ly/3clGuTH>> Последно посетено: јуни 2020.
- Влада на Република Македонија: Министерство за труд и социјална политика. 2013. „Стратегија за родова еднаквост 2013-2020“. Достапно на: <<http://morm.gov.mk/wp-content/uploads/2018/03/Strategija-2013-2020.pdf>> Последно посетено: септември, 2020.
- Влада на Република Македонија. 2018. „Деловник за работа на Интер ресорска консултативна и советодавна група за еднакви можности на жените и мажите“. Достапно на: <http://www.mtsp.gov.mk/content/pdf/interesorska/delovnik_interresorska_2017.pdf> Последно посетено: септември 2020
- Влада на Република Македонија. 2017. „Програма за работа на Владата 2017-2020“. Достапно на: <https://vlada.mk/sites/default/files/programa/2017-2020/Programa_Vlada_2017-2020_MKD.pdf> Последно посетено: август, 2020.
- Државен завод за статистика 2019. „Установи за згрижување и воспитание на деца - детски градинки/ центри за ран детски развој во 2019 година“. Достапно на: <<http://www.stat.gov.mk/PrikaziSoopstenie.aspx?rbtxt=25>> Последно посетено: септември, 2020.
- Државен завод за статистика. 2018. „Установи и права на социјална заштита за малолетни и полнолетни корисници, 2018 година“ Достапно на: <<http://www.stat.gov.mk/PrikaziSoopstenie.aspx?rbtxt=24>> Последно посетено: септември, 2020.
- Државен завод за статистика. 2017. „Установи за згрижување и воспитание на деца - детски градинки - центри за ран детски развој, 2017“. Достапно на: <http://www.stat.gov.mk/PrikaziPublikacija.aspx?id=21&br=716>
- Европска Комисија. 2020. „Извештај за напредокот на држава“ [ориг. North Macedonia 2020 Report]. Достапно на: https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/sites/near/files/north_macedonia_report_2020.pdf
- Завод за социјални дејности. 2019. Врсничко насилство, и вие може да го спречите насилството помеѓу децата. Достапно на: <<http://zsd.gov.mk/wp-content/uploads/2020/06/Brosura-vrsnicko-nasilstvo-2019.pdf>> Последно посетено: септември, 2020.
- Кениг, Николина. 2019. **Сџавови на наставниците за воведување на сеоџајно сексуално образование во училиштата**. ХЕРА, Скопје. Достапно на: <https://hera.org.mk/wp-content/uploads/2020/07/SSO-istrzhuvanje-so-nastavnici_mk_web.pdf> Последно посетено: август, 2020.
- Интер-парламентарна Унија. Дatabаза. Parline database on national parliaments. Достапно на: <https://data.ipu.org>
- Министерство за внатрешни работи. 2018. „Оперативен план за 2019 година за имплементацијата на Стратегијата за родова еднаквост 2013-2020 и Националниот акциски план за родова еднаквост 2018-2020“. Достапно на: <<https://mvr.gov.mk>> Последно посетено: август, 2020.

- Министерство за здравство. Стандардна оперативна процедура за обезбедување на сеопфатен мултисекторски одговор во Центрите за упатување на жртвите на сексуално насилство. Достапно на: <<http://zdravstvo.gov.mk/wp-content/uploads/2018/10/SOP-za-obezbeduvane-na-seopfaten-i-multisektorski-odgovor-vo-TSentr-za-upatuvane-na-zhrtvi-na-seksualno-nasilstvo.pdf>> Последно посетено: септември, 2020.
- Министерство за труд и социјална политика. 2018. „Национален акциски план за родова еднаквост 2018-2020“. Достапно на: <<http://www.mtsp.gov.mk/rodova-ramnopravnost.nspix>> Последно посетено: август, 2020
- Министерство за труд и социјална политика. 2018. „Акциски план за спроведување на конвенцијата за спречување и борба против насилството врз жените и домашното насилство на Република Македонија 2018-2023“. Достапно на: <<http://www.mtsp.gov.mk/rodova-ramnopravnost.nspix>> Последно посетено: август, 2020.
- Министерство за труд и социјална политика. 2019. „Годишен извештај за преземените активности и постигнатиот напредок за воспоставување еднакви можности на жените и мажите во Република Северна Македонија за 2018 година“. Достапно на: <<http://www.mtsp.gov.mk/rodova-ramnopravnost.nspix>> Последно посетено: јули 2020.
- Министерство за труд и социјална политика. 2020. „Годишен Извештај за преземените активности и постигнатиот напредок за воспоставување на еднакви можности на жените и мажите во Република Северна Македонија за 2019 година.“ Достапно на: <<http://www.mtsp.gov.mk/rodova-ramnopravnost.nspix>> Последно посетено: септември, 2020.
- Министерство за труд и социјална политика. Податоци за интер-ресорска група за еднакви можности на жените и мажите. Достапно на: <<http://www.mtsp.gov.mk/inter-resorska-grupa-za-ednakvi-moznosti-na-zenite-i-mazite.nspix>>
- Министерство за труд и социјална политика, Сектор за еднакви можности. 2019. „Информација за работата на Интер ресорската консултативна и советодавна група за еднакви можности на жените и мажите за 2018 година“. Достапен на: <http://www.mtsp.gov.mk/content/pdf/dokumenti/2019/Infor_InterResorska_2018.PDF> последно посетено: јули 2020
- Министерство за труд и социјална политика, Сектор за еднакви можности. 2020. „Информација за работата на Интер ресорската консултативна и советодавна група за еднакви можности на жените и мажите за 2019 година“. Достапно на: <<http://www.mtsp.gov.mk/content/pdf/dokumenti/2020/2.9-%D0%B8%D0%BD%D1%82%D0%B5%D1%80%D1%80%D0%B5%D1%81%D0%BE%D1%80%D1%81%D0%BA%D0%B0.PDF>> Последно посетено: септември, 2020.
- Министерство за труд и социјална политика. 2019. „Продолжуваме да инвестираме во градинки, Кочани, Неготино, Кисела Вода и Кавадарци добија грант од Светска банка за нови објекти“. Достапно на: <https://bit.ly/37ZWIXT>
- Министерство за труд и социјална политика. 2018. „До крајот на годината ќе отвориме 24 нови градинки, згрижуваме деца во руралните места, воспитувачите добиваат повисока плата“. Достапно на: <https://bit.ly/3aUXbfs>
- Национална мрежа против насилство врз жените и семејното насилство. 2018. *Анализа на случаи на феминициди – убиства на жени во Република Македонија*. Достапно на: <http://www.glasprotivnasilstvo.org.mk/wp-content/uploads/2013/11/Femicidi-mk.final_.pdf> Последно посетено: јули, 2020.
- Реактор – Истражување во акција. 2020. *Осврт на родовиот аспект во програмите и изборните листи на политичките партии за предвремени парламентарни избори 2020*. Достапно на: <<https://bit.ly/2EQj9mB>> Последно посетено: септември, 2020.

- Реактор – Истражување во акција. 2020. *Родово базирано насилство на јавни места во Скопје*. ISBN: 978-608-4684-34-3. Достапно на: <<https://reactor.org.mk/wp-content/uploads/2020/11/Reaktor-rodovo-bazirano-nasilstvo-MKD-web.pdf>> Последно посетено: ноември, 2020.
- Реактор – Истражување во акција. 2016. Извештај во сенка за имплементацијата на Националната стратегија за родова еднаквост во 2015 година. Достапно на: <<https://reactor.org.mk/wp-content/uploads/2020/05/Izvestaj-vo-senka-2015-MK-web.pdf>> Последно посетено: септември, 2020.
- Службен весник на Република Македонија бр. 6/12, 30/13, 166/14 и 150/15. „Закон за еднакви можности на жените и мажите“.
- Службен весник на Република Македонија бр. 98/08, 99/09, 83/10, 36/11, 135/11, 46/12 24/13, 120/13, 29/14, 146/15, 217/15, 30/16 и 21/18. „Закон за учебници за основно и средно образование“.
- Службен весник на Република Македонија бр. 52/10, 135/11 и 55/16. „Закон за здруженија и фондации“.
- Собрание на РСМ. 2019. „Извештај за работата на Собранието на Република Македонија за периодот 01.01.2018 – 31.12.2018“. Достапно на: <<https://bit.ly/2X6Avl8>> Последно посетено: јуни, 2020.
- Собрание на РСМ. 2020. „Извештај за работата на Собранието на Република Северна Македонија за периодот 01.01.2019 – 31.12.2019“. Достапно на: <<https://bit.ly/20ZdE6s>> Последно посетено: август, 2020.
- Совет на Европа. 2011. „Конвенција на Советот на Европа за спречување и борба против насилството врз жените и домашното насилство“. Достапно на: <<https://rm.coe.int/168046253a>> Последно посетено: јули, 2020.
- Хелсиншки комитет. 2018. *Годишен информатор за дискриминација*. Достапно на: <<https://mhc.org.mk/wp-content/uploads/2019/08/Godisen-izvestaj-2018-III-1.pdf>> Последно посетено: септември, 2020.
- Хелсиншки комитет. 2019. *Годишен информатор за дискриминација*. Достапно на: <<https://mhc.org.mk/reports/godishen-informator-za-diskriminaczi%d1%98a-za-2019-godina/>> Последно посетено: септември, 2020.
- Хера. 2017. „Документирање на ефектот што регресивното македонско законодавство и ограничувачките политики за абортус го имаат врз човековите права: клучни наоди и препораки“. Достапно на: <https://hera.org.mk/istrazhuvanje-dokumentiranje-efekt/>
- ХЕРА. 2018. *Практичен прирачник за превенција и интервенција при насилство, злоупотреба и занемарување во училиштата*. Достапно на: <<https://hera.org.mk/wp-content/uploads/2018/12/priracnik-nastavnici-print.pdf>> Последно посетено: јули, 2020.
- ХЕРАмлади. 2020. *Младиите бараат: Приспајна и достајна модерна контрацепција* Документи за јавни политики за унапредување на приспајноста и достајноста на модерната контрацепција во Република Северна Македонија. Достапно на: <<https://hera.org.mk/wp-content/uploads/2020/02/Pozicijonen-dokument-HERAmladi-Kontrazepczija.pdf>> Последно посетено: септември, 2020.
- Цветковиќ И., Дрндаревска Д., и Коцевска Ј. 2019. Истражување на опсегот на родово засновано насилство врз жени и девојки на јавниот простор во општина Тетово. Скопје: Коалиција Сексуални и здравствени права на маргинализираните заедници. ISBN 978-608-4803-11-9

